

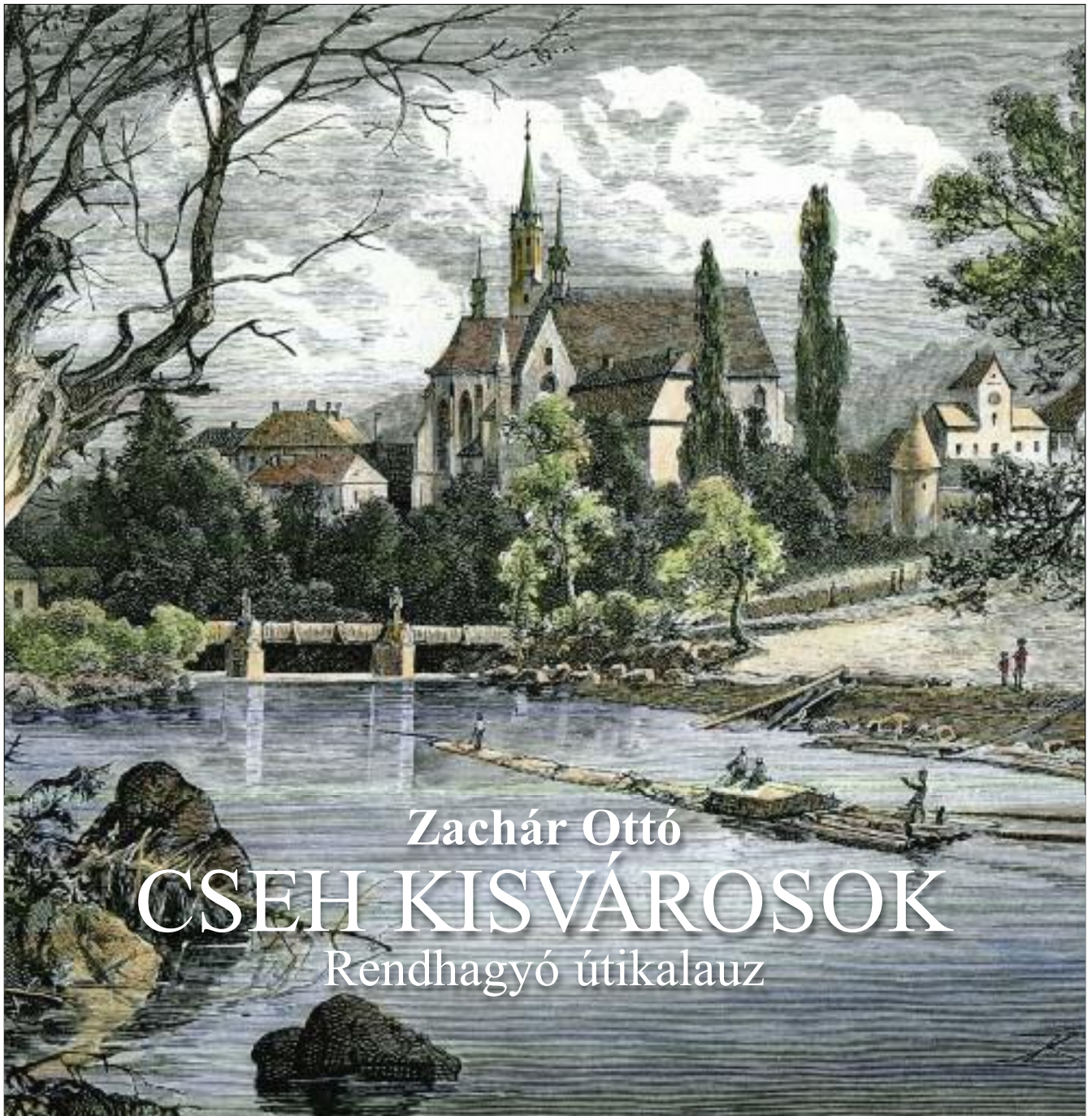
A BOHEMIA BARÁTI KÖR FOLYÓIRATA A CSEH KULTÚRA BARÁTAINAK

Bohemia

2022. DECEMBER
PROSINCE 2022

**KÜLÖNKIADÁS
ZVLÁŠTNÍ VYDÁNÍ**

XXIX. ÉVF. 5. SZÁM
www.bohemiabk.hu

Zachár Ottó
CSEH KISVÁROSOK
Rendhagyó útikalauz

A Cseh Köztársaság közigazgatási térképe

Ajánlás a különkiadáshoz

Folyóiratunk 30. évfolyamához közeledve külön öröm, hogy állandó rovatainak tartalmas cikkei összegyűjtve, különkiadásban is megjelenhetnek. Nemcsak azért, mert átfognak majd három évtizedet, hanem a Bohemia Baráti Kör alapítóinak, szerzőinek és szerk. biz. tagjainak kitartó és színvonalas munkájáról tanúskodhatnak. Míg Polgár Laci barátunk összegyűjtött paródia-sorozata a baráti kör vezetőségének ténykedését és korszakait örökítette meg à la Svejk a 25. évfordulónkra, Zachár Ottó barátunk Cseh kisvárosok sorozata szinte egész Csehország történeti városfejlődésébe avatja be az olvasót. Olyan tényeket, összefüggéseket tár fel írásaiban, amelyek a hagyományos útikönyvekből általában hiányoznak, s így idővel sajátos, rendhagyó útikalauzt hozott létre – érthetővé téve a turistáknak az egyes részletek csehországi, sőt közép-európai hátterét. Városismertetői – eddig 36 városkát mutatott be – széleskörű, történelmi olvasottságról tanúskodnak, illusztrálásukhoz pedig történeti értékű metszetekkel, régi képeslapokkal, térképekkel, sőt művészfotókkal járult hozzá. Kedvenc korszaka, a középkor mintájára jó íródeákként mindig kalligrafikus kézírásban rögzítette mondandóját, amit kezdetől fogva Molnár Éva segített számítógépre átültetni, szerkeszteni, tördelésre előkészíteni, formába önteni, s most – a szerző 85. születésnapjára – csokorba gyűjtve megjelentetni. Az értékes, hiánypótló írások Csehország megismertetéséért végzett munkásságának impozáns „szelétét” képezik, amiért 2020-ban a cseh külügyminiszter Gratias agit elismerésében részesült, 2022-ben pedig pályázati támogatást ítelt meg a kiadásához. Folyóiratunk e különkiadásához Zdeněk Thoma cseh fotóművész városképekkel, Jónás Tamás a szerző fotóinak digitalizálásával és Faragó István tipográfus grafikai tervezéssel járultak hozzá. Köszönet mindnyájuknak a kollektív munkáért, hogy olvasóink és Zachár Ottó várostúráin résztvevők maradandó formában is hozzájussanak Csehország különleges gyöngyszemeihez.

2022. október 15.

A szerkesztő

A Bohemia folyóiratban megjelent cseh kisvárosok ismertetéséhez,
a szerző által használt források:

Helyi prospektusok

Turistická mapa 1–94. Klub českých turistů, 1991–1994

Umělecké památky Čech. Academia, Praha, 1977–1982

Umělecké památky Moravy a Slezska. Academia, Praha, 1994

Paměť měst. Odeon, Praha, 1975

Města a městečka v Čechách a na Moravě a ve Slezsku 1–8.

Libri, Praha, 1996–2011

Zachár Ottó
CSEH KISVÁROSOK

Rendhagyó útikalauz

Bohemia
PŘÁTELSKÝ KRUH ↔ BARÁTI KÖR

2022

Bohemia Baráti Kör folyóiratának különkiadása,
2022. december, a 2021–2022. évi XIX. évfolyam 5. száma.
Megjelent a Cseh Köztársaság Külügyminisztériumának
és a Bohemia Baráti Kör támogatásával.
Kiadja: Bohemia Baráti Kör
Felelős kiadó: Szabó Gábor, Zachár Ottó
Összeállította és szerkesztette: Molnár Éva
Korrektúra: Takács Ilona
Grafikai tervezés: Faragó István (Tandem Stúdió)

ISSN 1219.0500

Nyomda: Elektroproduct Kft., Budaörs
Fotó: © Zachár Ottó, © Zdeněk Thoma, © Polgár László

Mimořádné, 5. číslo XIX. ročníku časopisu
Bohemia v r. 2022
Vyšlo s využitím MZV České republiky
a Spolku Bohemia
Vydává: Spolek Bohemia
Odpovědný vydavatel: Gábor Szabó, Ottó Zachár
Sestavila a redigovala: Éva Molnár
Korektura: Ilona Takács
Příprava pro tisk: István Faragó (Tandem Stúdió)

ISSN 1219.0500

Vytištěno v tiskárně Elektroproduct s.r.o.
Foto: © Ottó Zachár, © Zdeněk Thoma, © László Polgár

Előszó

A Bohemia folyóirat cseh kisvárosok sorozatában első ízben az 1995/3–4. számban, majd az 1996/3–4. számtól kezdve minden kiadványban megjelent egy városismertetőm. Általában a Bohemia-kirándulásainkon meglátogatott valamelyik városka készített arra, hogy belemélyedjek históriájába és a látnivalók ismertetésébe.

A mai Csehország valaha csupa erdős-mocsaras területén a VI. században letelepedő szláv törzsek az őket megelőző germánoktól nem örökölték számottevő településhálózatot. A következő hatalom-koncentráció eredményeképpen az uralkodó birtokába jutottak a földek, amelyek nagy része fokozatosan az egyház, illetve a nemesség kezébe került. A saját földjén ki-ki kisebb-nagyobb településeket létesített, utak metszéspontján, átkelőknél vásárhelyekkel. (Ibrahim ibn Jakub zsidó–arab utazó Prágát jelentős vásárhelynek írja 965-ben.) A települések létrehozásának és fejlesztésének azonban nem volt törvényekben lefektetett háttere.

Az addig független cseh fejedelemség 1042-ben betagozódott a Német–római Birodalomba, bár két nem örökölhető, 1212 óta örökölhető (a Birodalomban sokáig egyetlen) királyi címe miatt a cseh uralkodó viszonylag nagy mozgástérre tett szert.

A Birodalomban a XII. század végére az elajándékozások következtében elfogytak a császári földek, egyszersmind a császári bevételek is. Ennek pótlására az uralkodó hozzálátott saját tulajdonú városok alapításához.

Ennek formája az ún. városalkotmány volt, amely a városok működését, kötelességeit és jogait szabályozta, tulajdonképpen szerződés volt az uralkodó és a városok között, a kiváltságokért pedig adózni kellett. A lakosság teljessége szabad volt, egy részük (a háztulajdonosok) „polgár” rangot kapott, ők választották meg a városi tanácsot, amelynek élén a kezdeti időkben az uralkodó által kinevezett bíró állt, később azonban a tanács tagjai közül rövid ciklusidőre megválasztott polgármester. A város lakossága bírósági ügyekben a városi ítékezés hatálya alá tartozott.

Német földön a császári szabad városok neve Reichstadt (birodalmi város) volt. A városok működését szabályozó városalkotmányok nyolc csoportra oszthatók. Az északnémet alkotmányok közül legfontosabb a magdeburgi, a délnémetek közül a nürnbergi. A német típusú/jogú városok a századok folyamán – kelet felé – messze elterjedtek.

Csehországban már I. Přemysl Ottokár királyságának (cseh fejedelem 1192-től 1193-ig és 1197-től 1198-ig, cseh király 1198-tól haláláig, 1230-ig) közepén megjelentek a szabad királyi városok. Az elsőséggel két város, Bruntál és Unicov dicselkedhet (1213–1223). Fő városalapítónak II. Přemysl Ottokárt (uralkodott: 1253-tól haláláig, 1278-ig) tekinthetjük, aki harminchat új várost alapított – ezek között Königsberget (ma: Kalinyingrád) még trónörökösként.

Új városok telepítésénél elengedhetetlen volt a „lokátor” szerepe. Ő jelölte ki a város helyét, a bevezető utakat, megszervezte a működtető apparátust, az első patriciusokat, szervezte a lakosságot. Ezek a városok a maguktól nőtt települések zegzugos utcahálózatától különbözőleg mérnökileg megtervezett főtérrel és derékszögű utcahálózattal bírnak. A lokátor – fáradozása fejében – általában bíróként megkapta a város vezetését, jövedelméből részesült.

A középkor végére a cseh királyság szabad városainak száma félszázra növekedett. Érthetően az új városok lakossága és vezetősége döntő mértékben német nemzetiségűekből került ki. Figyelembe véve az ugyancsak általában német lakosságú irtás-falvak, illetve „jobbágyvárosok” gyorsan növekvő számát, a XVI. század végére az addig csekély számú – főként egyházi, katonai, nemesi személyekből álló – nemesség a lakosság egyharmadát tette ki.

A királyi városok sikeres gazdasági tevékenysége nyomán a főnemesek és az egyház is létesített önkormányzattal bíró városokat. Ehhez az uralkodó jóváhagyása kellett, úgyszintén a kiváltságok (sörfőzés, vásártartások, különféle iparok üzése stb.) elnyeréséhez is.

Ezeket a városokat „jobbágyvárosoknak” hívták (poddanské město), minthogy a lakói korlátozott mértékben a nemes jobbágyai maradtak: felettük a nemesi bíróság ítélt, a város érdekében robotra kötelezhetők voltak, bár ezt később már pénzzel meg lehetett váltani. A középkor végére mintegy háromszáz jobbágyváros jött létre.

Az állam birtokában voltak még a királynéi városok (věnné město), amelyek jövedelme az özvegy királynékat illette, működésük azonos volt a szabad királyi városokéval. A kamaravárosok erősen korlátozott önkormányzattal bírtak, bevételeivel az állami kincstár rendelkezett.

Különleges jogállásuk volt az ún. bányavárosoknak, a cseh királyságban főként ezüstabányászatról volt szó. Ezek jövedelméből az uralkodó, a város tulajdonosa és a város is részesedett.

Bármely város jogosult volt fallal körülvenni magát, a gazdagabbaknak kettős kőfalra futotta, a legszegényebbek megelégedtek cölöpkerítéssel. Előbb-utóbb minden város szert tett címerre és várospecsétre.

Jelentős volt a városok szerepe a gazdasági fejlődésben. A céhek, ámbár a versenytől elzárkóztak, biztosították a megfelelő minőségű ipari árukat. Különösen a textilipar fejlődött ki.

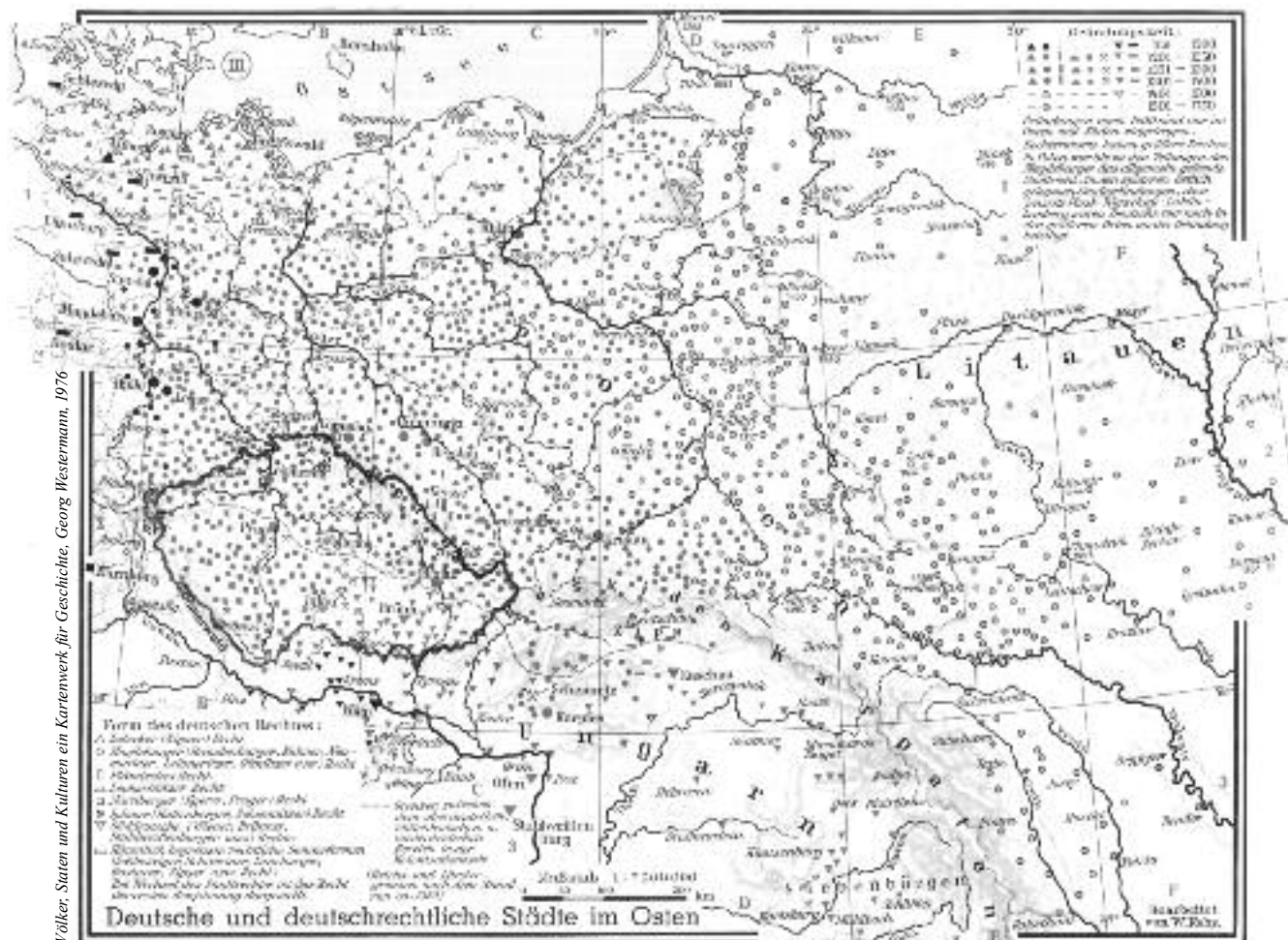
Nagy veszteségeket szenvedett a királyi városok önkormányzatisága a Habsburg uralkodók időszakában 1526 után. Az abszolutizmus felé haladó uralkodóház a cseheknek mind az 1545. évi eseményekben, mind a harmincéves háborúban (1618–1648) játszott szerepe miatt a városi tanácsok és a polgármesterek hatáskörét csökkentette. Hasonló volt a helyzet a jobbágyvárosok esetében is. Így ért véget a középkori cseh városok aranykora... Végül II. József megszüntette a városi rangokat és kiváltságokat, a településeket csupán nagyságuk szerint osztályozta és így szabályozta a működésüket.

A következő oldalon található térképes mellékleteink közül a német nyelvű* a német és német jogú (azaz önkormányzatos) városokat jelöli. Látható, Csehországban a városok sűrűsége eléri a Habsburg Birodalom más területeit. Jól látható, hogy a német jog szerint működő városok a mai Lengyelország, Magyarország, Szlovákia, Románia, Fehéroroszország, Ukrajna területén is létrejöttek.

A másik, cseh nyelvű térképünk** a magdeburgi (szász tükör), valamint a nürnbergi (sváb tükör) városalkotmányt bíró városok elhelyezkedését mutatja cseh földön. Láthatjuk, hogy

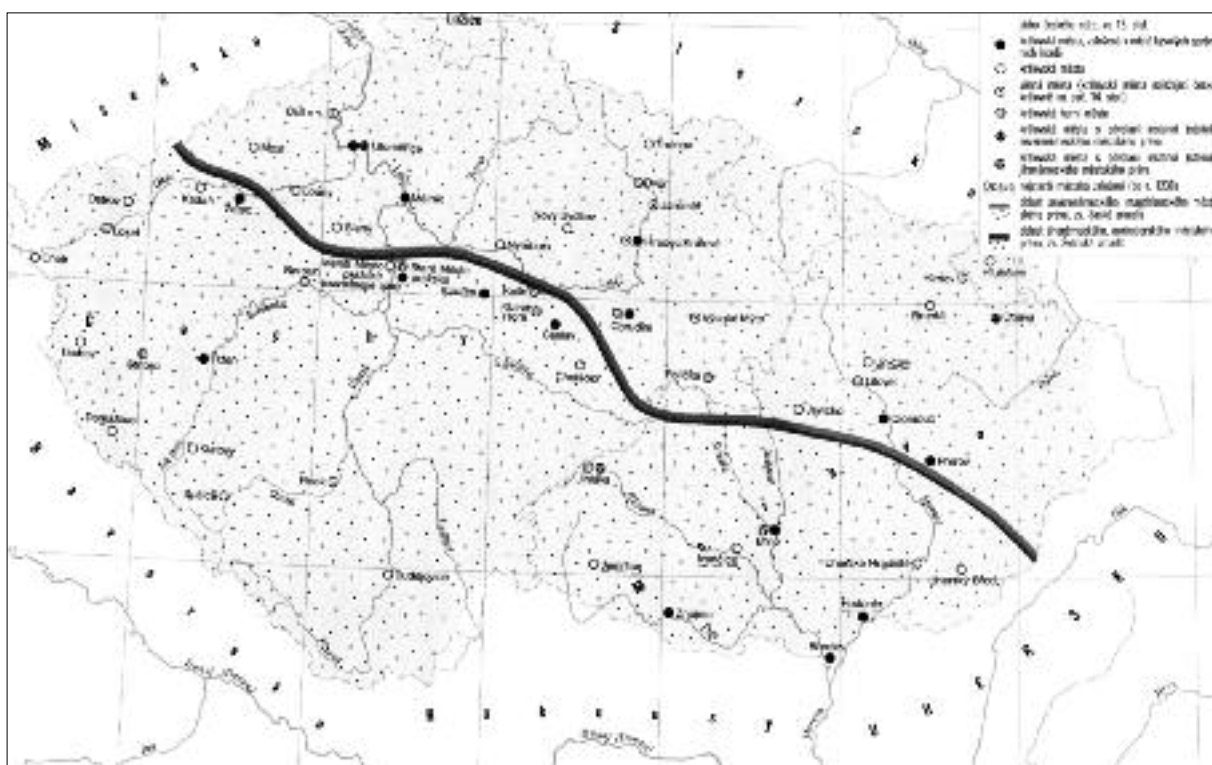
a vastag vonal fölött az északnémet, alatta a délnémet alkotmány volt használatban. A térkép egyébként az összes szabad királyi várost megmutatja.

A borító belsején levő mai csehországi térképünk kiemelésével segíti ábécé sorba rendezett „kisvárosaink” megtalálását.
Zachár Ottó

Völker, Stäten und Kulturen ein Kartenwerk für Geschichte, Georg Westermann, 1976

* Német és német jogú városok Kelet-Európában

Atlas českých dějin I díl do 1618. Kartografie Praha, 2002 (© Kartografie Praha)

** A cseh tartományok német jogú királyi városai a XIV. század elején

Bechyně

Párját ritkító látvány a Lužnice folyó hídjáról Bechyně városka panorámája. A kiránduló persze nem látja, hogy a magas, meredek partokat egy ívvel merészen összekötő „Duha” (szivárvány) nevű híd maga is műemrek, a szemlélődő a sziklahátra épített városka sziluettjét, a zöld fák közül kibukkanó tornyok, tetők harmóniáját csodálja.

A középkori alapítású, csupán ötezer lakosú Bechyněnek nemcsak a távoli látványa különleges, hanem bőven vannak értékes műemlékei, történelme gazdag. Csehországban azonban ez nem elég arra, hogy a deklarált műemlékvárosok negyvenes listájára felkerüljön, de városkánk még így is egyike a száznyi, kellemes, látványos, „olvasmányos”, visszatérésre csábító kisvárosnak.

Bechynět vízitúrás barátaimmal fedeztük fel még az 1980-as évek elején. Első lužnicei kenuzásunk alkalmával – mint a cérnára fűzött gyöngyszemek – sorjázta a kedves délcseh kisvárosok: Třeboň, Veselý nad Lužnicí, Soběslav, Tábor, de a folyóról való feledhetetlen látványánál fogva Bechyně igazán méltó búcsúváros volt.

Nézzük hát, mit lehet és illik tudni kisvárosunkról?

Bechynět már *Kosmas*, az első cseh, még latin nyelvű – krónikás említi a XII. század elején. Ez időben a terület fejlődési erődítmény, a bechyněi kerület központja. 1167-ben már a prágai püspök tulajdona, 1268-ban az „elhagyatott hegyet” visszaszerzi az uralkodó, *II. Přemysl Ottokár*, aki új várat épít és fejlődésnek indítja a vár előtti települést. 1281–1284 között építik fel a minoriták a mai ferences kolostor elődjét. 1323-ban már városi rangot kap, elkezdődik védőrendszerét kiépíteni.

A XIV. század folyamán a város és a vár nemesi kézre kerül, a *Lazanok*, majd a *Šternberkek* birtoka lesz. A husziták, akiknek a közeli Tábor városában volt a hatalmi központjuk, 1422-ben csak kétvényi ostrom után tudták a várost elfoglalni. Megdolgoltatásuk fejében viszont alaposan lerombolták az egész települést, a városfalakkal együtt. Újjáépítésre csak a XV–XVI. század fordulóján került sor. 1491-től a ferencesek elkezdték építeni új kolostorukat, a csodálatos „gyémántboltozatú” Mária mennybemenetele-templommal.

Ez idő tájt a *Šternberkek* a lerombolt valahai királyi vár helyett új, késő gótikus várat építettek, melyet 1520 körül átépítettek, kibővítettek.

A *Šternberkek*et 1530-ban a *Švamberkek*, majd 1570-ben Dél-Csehország leggazdagabb családja, a *Rožmberkek* követték: a várat a család utolsó tagja, *Petr Vok* vette meg. Az életkedvelő, de az idáig nőtlen ötvenéves főúr 1589-ben sikerrel megkérte *Kateřina z Ludanic*, 16 éves morva nemesi lány kezét, és azonnal hozzákezdett a kastély reneszánsz stílusú átépítéséhez, sőt épületrészekkel való bővítéséhez.

A legszebb, legdivatosabb kastély sem tudta azonban a morvaországi hejtman árva lányának a boldogságot meghozni. Ámbár férjeura mindenben igyekezett a fiatal menyecske kedvében járni – még a cseh testvérek hitére is áttért – a hön óhajtott gyermekáldás nem jött el. A legenda szerint *Kateřina* esténként égő gyertyával a kezében bolyongott a vár körül, ezzel a tettével tovább szaporítva a Rožmberk-házbeli Bílá paní-k (fehér asszonyok) addig is tekintélyes számát. Emlékét ma fáklyás menet őrzi: szeptember első szombatjának estéjén maga *Kateřina* gyújtja meg gyertyájával a résztvevők fáklyáját, miközben elpanaszolja, mennyit kell neki esténként kutyagolnia.

Veduta (városkép) Bechyně-ről, J. Willenberg, 1602

(Forrás: *Města a městečka v Čechách a na Moravě a ve Slezsku, I–8. Libri, 1996–2011*)

Bechyně látképe a Szivárvány-hídról

Az 1570-es években a *Rožmberk* család a túldimenzionált fejlesztési tevékenység és a felelőtlen túlköltekezés miatt anyagilag megroppant, birtokai eladására kényszerült. 1596-ban sor került Bechyně elhagyására, az egykori tulajdonosok, a *Šternberkek* vették meg. Ily módon *Petr Vok* és *Kateřina* elköltözött Třeboňba, a gyermektelen és boldogtalan „fehér asszony” 1601-ben Český Krumlovban, férje 1611-ben Třeboňban hunyt el. (Mindketten a Vyšší Brod-i cisztercita kolostorban nyugszanak, *Zrínyi János – Rožmberk Éva* és a szigetvári hős, *Zrínyi Miklós* fia – sírjának közelében.)

A *Šternberkek*, majd az őket követő *Paar* család birtoklása alatt a vár nem fejlődött tovább (sőt a legdélibb szárnyat 1792-ben lebontották), de az elővár helyén a XIX. század elején gazdasági épületeket – sörgyárat, hombárt – húztak fel. A városka maga az évszázadok folyamán megtalálta sajátos arculatát, feladatait. A közeli kaolin-lelőhelyek már régóta lehetővé tették a fazekasipar kifejlődését, ennek alapján a XIX. században kerámiai főiskola létesült, elsőként az országban.

A környék gyógyhatású iszapmocсарai viszont a gyógyítási tevékenységet virágoztatták fel. A „kisipari módszerek” hosszú időszaka után a XIX–XX. század fordulóján korszerű és mutatós fürdőházak épültek, így ma már ha Bechynět egy szóval jellemezzük, azt mondják: fürdőváros.

A városba látogató dús program elé nézhet Bechyněben.

Adatok:

Bechyně település Dél-Csehországban
(Tábori járás, České Budějovice-i kerület).
Népesség: 5016 fő (2020. január 1.) (Wikipedia)

Útvonal:

Budapest–Brno–Humpolec–Pelhřimov–Tábor–Bechyně

Látnivalók:

Várkastély, Mária mennybemenetele-templom,
Helytörténeti Múzeum, Szivárvány-híd

Aki szereti a múzeumokat, megtekintheti a főtéren a városi helytörténeti múzeumot, a zsinagógában kialakított tűzoltó-múzeumot, a kerámiát kedvelők a főtéri kerámia-múzeumot, illetve az elővár sörgyárában, a Mikoláš Aleš Galériában vagy a ferences kolostor melletti városkertben rendezett kiállítások kínálnak látnivalót. A szép templomok csodáloít a sokszor emlegetett gyémántboltozatos Mária mennybemenetele-templom, a főtéri, szintén gótikus Szent Máté-plénánia-templom, továbbá az *Alfieri* által 1667–1670 között épített barokk temetőkápolna várja.

A legnagyobb attrakció persze a várkastély. Évtizedeken át a Tudományos Akadémia kutatóintézete használta, nem volt látogatható. Az elmúlt években visszaadták az utolsó tulajdonos családjának. Jelenleg egy társaság tulajdonában van, a nyári hónapokban látogatható, konferenciáknak, találkozónak, *Petr Vok* menyegzőjének színhelyén díszesküvőknek ad helyet.

Nemcsak a folyó felől szép látvány a város, de a kastélykert, a városfalak felől megragadó a folyó és a túlsó part képe is. Mindenképpen nézzük meg a már említett Szivárvány-hídat, amelyet 1926–1928 között *Eduard Viktor* tervei szerint építettek.

De a lelki táplálékon túl ne feledkezzünk meg a gyarló test örömeiről sem. Mint a lužnicei vizitúrán többször elcsigázott vodák tanúsíthatom, hogy Bechyněnek a kulináris élvezetek terén sincs semmi szégyellni valója. Drágább és olcsóbb, régi bevált és új éttermek, illetve egyszerű kocsmák is vannak. A kastélykertben hangulatos fedett, mégis szabadlevegős büfében sörözgethetünk. Kellemes kirándulásra ad lehetőséget a közeli Židova strouha (Zsidó árok) romantikus, kanyonszerű völgye.

Köszönettel *Eva Dvořáková*nak a kapott információikért.

Megjelent: Bohemia, 2002. december–2003. június X. évf. 3–4.–XI. évf. 1–2., 24–25. o.

Broumov

Ezt a cseh kisvárost a magyar utazók alig látogatják, ami érthetetlen, mert a település maga is érdemes a városnézésre, s a szomszédságában van a „Broumovi falak” (Broumovské stěny) elnevezésű, akár több napi túrázásra is alkalmas, ösztötredezett, de kevésbé lepusztult homokkő lánchegység. De a Broumovi falak szépséges turistaútjain sem találunk magyar turistával, annak ellenére, hogy a néhány kilométernyire lévő Adršpach-i sziklaváros az Őriáshegység után talán a legnépszerűbb a hazai természetjárók körében.

Kétségtelen, hogy városunk és környéke – Broumovsko – nagyon kiesik a forgalomból, gyakorlatilag betüremkedik Lengyelország területére. Mindez azt mutatja, hogy Broumovsko a Csehországot övező erdős, sziklás hegykoszorú peremén helyezkedik el, s mint ilyen, a XII. századig teljesen lakatlan, uralkodói birtokban lévő gyepűterület volt. A néptelen területen/vidéken a XII. században remeték vertek tanyát, ezen felül az uralkodók is nekikezdték a vidék gyarmatosításának. A kevés és bizonytalan adatok szerint 1171-ben már létezett egy falu a mai városon kívül eső, híres fatemplom környékén, ez már valószínűleg a fejedelmi telepítés eredménye volt. Ugyanakkor már megjelent egy kisméretű, faépítésű „hrádek” (váracska) a mai város belterületén.

Mindazonáltal a betelepülések csak akkor vettek lendületet, amikor a břevnovi apátság egy nagy területet kapott a vidéken. Erről egy 1213-as, *I. Přemysl Ottokár* által kibocsátott oklevél tanúskodik, de ezt sok kutató hamisítványnak tartja. Az bizonyos, hogy az 1250-es években az új apátság már erőteljesen jelen volt, hiszen *Martin* apát 1266-ban *Vichertől*, az addigi uralkodói kolonizátortól 200 hřivnya ezüstért megvette az örökletes telepítési jogokat, ráadásul kaptak az 1256-ban alapított városban a piactér mellett két házat, egy elővárosi gazdasági udvart a hozzátartozó földekkel.

A frissen megalapított városba kizárólag német telepesek jöttek, köztük igen sok szövömester. Ez a szakma később is fontos szerepet játszott a város életében. Minthogy Broumov az apátság tulajdonában volt, úgynevezett „jobbágyvárosnak” (poddanské město)* számított, azaz eredetileg nem rendelkezett önkormányzattal és különböző privilégiumokkal. Mindezek az uralkodói tulajdonban lévő szabad királyi városok sajátjai voltak, amelyek valamelyik német városjog – a

Egykori feliratok a városkában

(Fotó: © Zachár Ottó)

„Broumovi falak”, homokkőképződmények az erdőben

Prága–Olmütz vonaltól északra eső városok észak-német (lubecki, magdeburgi), a délebbre fekvő városok a délnémet (nürnbergi, bécsi) – alapján működtek. Az általában is sokkal több szabadságjoghoz szokott német városokból jött broumovi német lakosság évszázadokig folyamatosan feszegette a jobbágyvárosi lét korlátait, igyekezett minél több kiváltságra szert tenni. Városi rangjuk révén bizonyos önkormányzatiság birtokában voltak, de a birtokos erők beleszólásával.

Úgy tűnik Broumov a Német Birodalomban ismert Freie Stadt – püspökségek birtokában lévő szabad városok – és a cseh jobbágyvárosok, valamint szabad királyi városok kevérekeként működött.

Kívülről nézve Broumov a szabad királyi városok csaknem minden ismervével rendelkezett: 1331-ben már volt – hatyút ábrázoló – városi pecsétjük, 1348-ban *IV. Károly* király *Předbor* apát kérésére Hradec Králové városi jogait adományozza Broumovnak és megengedi két zsidó család letelepedését. Az 1360–80-ig terjedő időben felépítették a városfalakat. 1419-ben évi 20 kop (1 kop=60 darab) garasért a városiak megvették azt a jogot, hogy örökös nélküli kihalás esetén a vagyon a városra szálljon. Ugyanez időben városháza működésére is kaptak engedélyt, a városnak alsóbb fokú bírósága is volt. 1557-ben az apát 14 környező faluba engedélyezte a városban főzött sör kimérését.

A rendi felkelés harmadik évében – 1620-ban – a város az országos előljárásnál kivásárolta magát az apátságtól, és ily módon szabad várossá vált. Sajnos ez a pütkösdí királyság csak a fehérhegyi csatáig (1620. november 8.) tartott, utána a város visszakerült az apátság tulajdonába, s ez az állapot egészen 1848-ig tartott, amikor a települések minden feudális jellegű függése megszűnt.

Broumov nem csak a szabadságért vívott küzdelmével írta be magát a cseh történelembe.

Az apátság többször elzárkózította a várost a szomszédos Szilézia uralkodóinak, így 1279-től 1290-ig, 1296-ban, 1300-ban, 1332-től 1346-ig. 1419-ben, amikor a husziták elűzték a břevnovi bencéseket, apátjuk a broumovi kolostorba tette át a székhelyét, minthogy az erősen német érzelmű és huszitaellenes Broumovban biztonságba került.

1459-ben *Gebaur* apát fogadta a cseh királlyá megválasztott, huszita érzelmű *Pogyebrád Györgyöt (Jiří z Poděbrad)*, ami miatt a broumoviak annyira felbőszültek, hogy elker-

(Fotó: © Zachár Ottó)

Adatok:

Broumov település Északkelet-Csehországban
(Náchodi járás, Hradec Králové-i kerület).
Népesség: 7145 fő (2022. január 1.) (Wikipedia)

Útvonal:

Budapest–Brno–Náchod–Broumov

Látnivalók:

Bencés kolostor, gótikus fatemplom,
Helytörténeti Múzeum

gették az apátot. Tíz év múlva *Corvin Mátyás* 700 zsoldosa szállta meg a várost, ahol 1472-ig tartották magukat, mígnem *Pogyebrád György* fia, *Jindřich Múnsterberský* elűzte őket. Fizetségül élete végéig zálogba kapta Broumovot, amit újólá Kladskóhoz csatoltak, de 1488-ban *Pavel* apát visszavásárolta. *Kelemen* apát idejében (1499–1506) *Jagelló Ulászló* oklevélben szavatolta, hogy többé sem a várost, sem a kolostort nem lehet zálogba adni.

A protestantizmus megjelenésekor a broumoviak lelkesen csatlakoztak az új valláshoz. 1575-től a temető fatemplomában tartották istentiszteleteiket. 1614-ben az apát heves tiltakozása ellenére saját templomot építettek, amit azonban *Selender* apát 1618-ban erőszakkal bezárattott. Tulajdonképpen ennek híre robbantotta ki a rendek lázadását és vezetett a nevezetes defenesztrációhoz Prágában 1618. május 23-án, ami egyszersmind a harmincéves háború kitérését hozta magával.

A bekövetkező broumovi események: a rendi direktórium elzavarta az apátot, aki nevezetes „turistateljesítménnyel” egy éjszaka átkelt a broumovi hegyeken, hogy a policei rendház menedékébe eljusson. (Ennek emlékét oszlop őrzi a policei

Szűz Máriának szentelt középkori fatemplom

(Fotó: © Zachár Ottó)

kolostor előtt.) Broumov a háborúban kiváltságai jó részét elvesztette, a lakosságot a katolikus hitre kényszerítették.

A harmincéves háború után tehetséges apátok felvirágoztatták a kolostor gazdaságát. Részben megemelték a jobbágyok robot- és adózási kötelezettségeit, részben sikeresen megszervezték a város szövőiparosainak munkáját, saját vállalkozásba is belefogtak.

1848-ban, miután megszűntek feudális kötelmei, fellendült a város gazdasági élete, amit nagyon elősegített 1875-ben a vasúthálózathoz való csatlakozás. Ez időben már kiütköztek a nemzetiségi ellentétek. A német többség támadása a cseh kisebbségre egy összeccsapásban halálos sebesülést eredményezett.

1918. október végén – a Szudéták többi területéhez hasonlóan – a broumoviak is elutasították Csehszlovákia létrejöttét. *Anselm Heizel* vezetésével 8000-nél több broumovi német tüntetett azért, hogy Broumovsko tartozzon a létrehozandó Német–cseh tartományhoz. (A teljes Szudétákra kiterjedt ellenállást csak 1919. január elejére sikerült a katonaság nyomására megszüntetni.)

Broumovskót a müncheni egyezmény (1938. szeptember 29.) következtében 1938 októberében a III. Birodalomhoz csatolták. A világháború alatt a broumovi gyárakban sok nemzet hadifoglyai dolgoztak. A várost 1945. május 9-én szabadította fel a szovjet hadsereg. A káosz első heteiben a német lakosság kirablására, elűzésére, sőt a járás peremén, Teplice nad Metujíban gyilkosságokra került sor.

1946-ban a városból és környékéről Németország megszállási zónáiba 22 ezer német lakost transzportáltak, a tőlük elkönfiskált földekre, házakba Kelet-Csehországból, Szlovákiából jöttek új lakosok, de akadtak visszaemigrálók is.

A lakosság majdnem 100 százalékos kicserélődése nyomot hagyott a városképen, miután a karbantartások több éves elmulasztása miatt sok régi épület az enyészet martaléka lett. Ezen felül természetszerűleg hosszú időt vett igénybe a sok helyről jött lakosság helyi közösséggé formálódása.

Mint afféle egyszerű szorgalmas iparos település, Broumov soha nem volt olyan gazdag, mint a szerencsésebb kereskedővárosok. A féltucatnyi pusztító tűzvész, a sok háborús esemény miatt Broumov aligha nevezhető műemlék-városnak. Mindazonáltal két első rangú építménye miatt érdemes meglátogatni.

A város melletti temetőben található Csehország legrégebbi, XV. századi faépítésű temploma, s a temetőben százával található régi német sírok.

Bencés kolostora – korábban gótikus temploma, valamint a középkori „hrádek” felhasználásával –, a XVIII. századi békeidőkben készült *Kilián Ignác Dietzenhofer* alkotása nagyszabású és kitűnő barokk munka (1726–48), gazdag belső kialakítással. Mint minden kolostor Csehországban, a bentlakók szempontjából nagyon rosszul áll. A hajdan sok tucat szerzetesnek otthont adó épületben legutóbbi látogatásunkor három lengyel apáca teljesített szolgálatot.

Csak javasolni lehet a Náchodot vagy Nové Město nad Metují meglátogató turistáknak, hogy egy lazább „Broumovi falak”-túrával egybekötve szánjanak még egy napot Broumovra is.

* Magyar szóhasználatban: mezőváros – *A szerk.*

Megjelent: Bohemia, 2014. április–2015. március, XXII. évf. 1–4. szám, 24–25. o.

Český Krumlov

Český Krumlovot bízvást tekinthetjük a több tucatnyi szép cseh kisváros koronaékszerének, jogos lett volna sorozatunk kezdő írásaként szerepeltetni. 1992 óta világörökség, 13 ezer lakosa van, de évente félmillió látogatót vonz, akik általában több napot töltenek a városkában.

Ez nem csoda. Hegyek lábánál, a Moldva többszörös kanyarulatában fekszik a ma már gyönyörűen karban tartott meseváros, melynek csupán a Latrán nevű külvárosát látogatta meg egyszer a vörös kakas 1548-ban, a belső várost nagy tűzvész sohasem pusztította. Ezért nem kényszerültek a leégett épületek bontására, újjal, nagyobb, korszerűbbel való pótlására. A városkép egységes, középkori, csak a főtéri, eklektikus volt takarékpénztár lép ki Krumlov szokásos léptékéből.

Itt minden van. Nemcsak a városon átvonuló vízitúrázók élvezhetik a Moldva hullámairól a város utánozhatatlan panorámáját, hanem kényelmes tutajokon ülve a városnéző turisták is. A városka minden zezuga történelem, romantika. Várkastélya a prágai után a legnagyobb az országban. Gazdag belső látnivalóit több sétával tekinthetjük meg, de ha nem nyílik lehetőségünk a kastélylátogatásra, érdemes 1-2 órányit oda-vissza sétálni a hosszan elnyúló – varelő–vári medvék –várudvarok–várospanoráma–francia kert–forgó nézőteres szabadtéri színház–angol kert–tavacska – komplexumon.

A vár után legfontosabbnak a volt városi sörgyár épületében létrehozott *Egon Schiele*-kiállítást tekinthetjük. Az osztrák festő édesanyja a városban született, *Schiele* gyermekkorában többször nyaralt Krumlovban, a zsúfolt tetők, a sok járóerkély (pavlač) látványa több művén visszaköszön. Életét és munkásságát jól dokumentált kiállítás mutatja be, személyes tárgyival, munkái közül néhány akvarellal, grafikával.

Helyi különlegesség a híres *Seidel*-féle napfénytetős fotóatelier. A számtalan rendezvény közül kiemelkedik az „Ötszirmú rózsza” nevű több napos attrakció, melynek keretében a város apraja-nagyja saját gyártású és tulajdonú középkori jelmezben sűrög-forog az utcákon jegyszedőként, rendezőként, idegenvezetőként, szereplőként.

A fáradt, éhes, szomjas turista számtalan és változatos éttermet, vendéglőt, sörözőt talál bajai kezelésére: retro, középkori, szabad tüzes-csülkös, sörgyári, cigány, diáktanya, drága, elegáns, olcsóbb, egyszerűbb kivitelben...

Egy kis történelem... A krumlovi vár és város első 400 éve a középkorban jóformán az egész Dél-Csehországot uraló *Vítek* oligarcha-család történetének része. A család ősapja a feltehetőleg osztrák tartományokból származó *Vítek I. z Prčice*, aki 1169-től *II. Vladislav* király, majd 1177-ig *II. Soběslav* asztalnoka, ezután Kladsko, majd Prácheň várnagya. Szolgálatait óriási területekkel jutalmazták, melyeken ez időtájt még csaknem lakatlan ősfenyveseket kellett érteni.

Általánosan idézik a legendát, mely szerint 1194-ben bekövetkezett halála előtt kiterjedt birtokait szétesztotta négy „jobb kézről” és egy „bal kézről” született fia között: minden fiú a rájutó birtokon felül azonos felépítésű, de eltérő színézésű címet kapott – alul hegyes pajzsos ötszirmú rózsát. Számunkra két fiú öröksége érdekes.

A három azonos – *Vítek* – nevű fiú közül az egyik kapta a

Krumlov környéki területeket, valamint az ezüst pajzsos zöld rózsza címet. Egy másik *Vítek* birtokként Rožmberk környékét, címere fehér alapon piros rózsza.

Az örökség kiosztása mint a „Rózsák szétesztása” (dělění rúží) a legendák és a későbbi, XVI. század eleji anakronisztikus ábrázolások szerint nagy ünnepség keretében történt. A XVI. század eleji, késő gótikus krumlovi vár alatt sorakoznak fel a fiúk seregei címeres zászlóikkal, az előtérben a hosszú szakállú ősatya átadja a négy törvényes fiúnak a címereiket. *Sezima*, a törvénytelen szerényen a háttérben húzódik meg, címerrel a kezében.

A címerkiosztás idején (1190 k.) a birtokok eljövendő központjaiban semmilyen kiépített privát vár nem létezett, így kinek-kinek magának kellett az építésnek nekilátni. A legenda szerint a mai krumlovi Hrádek helyén rablók tanyáztak, akik a hegy alatti úton szállító kereskedőket rendre kifosztották. *Vítek* a rablótanyát felgyújtotta és a jól védhető szirtzen felépítette a korszak egyszerű alaperődjét: egy menekülőtorony (nyebojsza, Bergfried, berkfrit), egy szerény palotácska, udvar, mindez árokkal, fallal körülvéve. 1253-ban már említik a krumlovi várat, azaz a mai Hrádek elődjét.

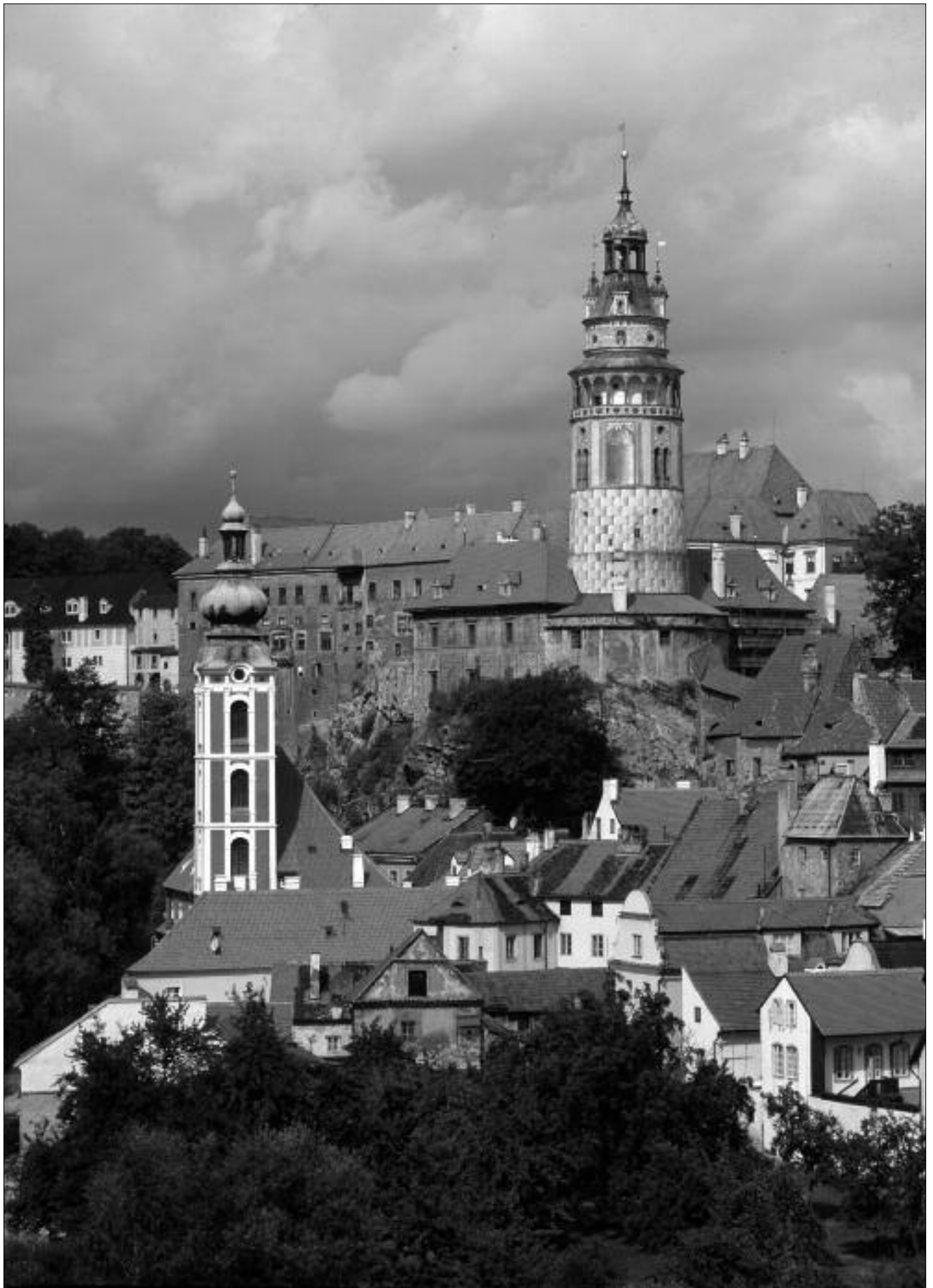
A Hrádek építésével párhuzamosan a kiszolgáló személyzet részére kezdett kiépülni a Váralja/Latrán (ad latera castelli: a vár oldalához), majd amikor *II. Přemysl Ottokár* 1265 körül České Budějovice-t szabad királyi városként létesítette, *Budivoj* és *Vítek* várurak kezdtek kiépíteni a Moldva Latrán alatti meanderében egy települést, amely 1274-ben kapta meg a városi rangot. 1309-ben már oklevél említi a Krumlov város kifejezést. A polgárváros szerkezete – amennyire ezt az erős folyókanyarulatok megengedték – korszerű, sakktabla beosztású, ami megkönnyíti a tájékozódást. Az új várost városfal és három kapu övezte.

1302-ben elhunyt *II. Vok*, a krumlovi ágból való utolsó várúr. Örökös híján az egész uradalomnak a királyra kellett volna visszaszállnia, *II. Vencel* azonban engedélyezte, hogy a *Rožmberkek* – *I. Jindřich* és *I. Petr* – oldalágon megörökhessék. Ezek után a *Rožmberkek* birtokrendszerük központját Krumlovba helyezték át. Az új uraság hamarosan neki kezdett a Hrádek fölötti magasabb sziklatetőn egy nagyobb szabású vár építéséhez. A Felső vár (Horní hrad) 1331-re első formájában el is készült, ily módon a Hrádekben megkezdhetette működését az első várnagy.

Sokat fejlődött a Latrán városrész is. Kórház épült a Szent Jodok-templommal együtt. 1350-ben megtelepedtek a ferencesek és a klarisszák. Kettős városfalat építettek védelmükre, két kapuval. 1347-ben *Petr z Rožmberka* egyesítette a két várost, ez azonban csak részleges volt, az együttműködésüket szabályozta. 1375-ben a Latrán peremén létrehozták az Újvárost (Nové město).

A lakosságszám növekedésével elkerülhetlenné vált a plébániatemplom pótlása egy sokkal hatalmasabb építménnyel. 1407-ben kötöttek szerződést *Jan* mesterrel, és feltétel volt, hogy boltozatát a milevskói templomé szerint kell építeni. A huszita háborúk okozta kihagyások ellenére a ma is álló impozáns Szent Vítus 1439-re elkészült.

A *Rožmberkek* gazdasági erejével párhuzamosan növekedett politikai befolyásuk (lásd *Záviš z Falkenštejna* működé-

(Fotó: © Zdeněk Thoma)

Český Krumlov látképe a Szent Jodok-templommal és a várkastély XIII. századi kerek tornyával

sét a XIII. század végén). 1394-ben *Jindřich z Rožberka* a krumlovi várban bőrtönözte be *IV. Vencel* királyt, akinek centralizáló kísérleteit a *Rožberkek* nem tudták elfogadni. *Jindřich* fia, *Oldřich* hajlott a huszita eszmékhez, 1417-ben uradalmának minden plébániáján kötelezővé tette a „két szín” alatti áldozást. A huszita háborúk kitörése után azonban a husziták ellen fordult.

Jelentős személyiség volt *IV. Petr z Rožberka*, aki számos újszerű vállalkozást vezetett be a gazdaságban (halgazdaság, sörfőzés, bányászat). *Petr* 1494-ben Krumlov lakosságát a szabad királyi városok jogaiban részesítette.

A Szent Vítus-templom befejezése után nemcsak a vár, hanem a városi házak állománya is tovább gazdagodott, immár késő gótikus stílusban. A tipikus német, keskeny, mély telken épült emeletes házak, udvar nélkül („mázhaus”) boltívekkel, lépcsőházaikkal ma is gyönyörködtetnek.

A XVI. század második felében a két utolsó *Rožberk* fivér – *Vilém* és *Petr Vok* – igazgatta az óriás gazdaságot. Egyéni karrierjük szárnyalt, birtokaik állapota látszólag megnyugtatónak tűnt. *Vilém* ez időben építette nagyobbra, kényelmesebbre reneszánsz stílusban a krumlovi várat, az őrtornyot megmagasították, megkapta a ma is megcsodálható kilátó körerkélyét és toronysisakját, valamint festészeti díszítését. Ekkor kezdték el a kastélykert kialakítását. Az új stílus mindkét városrészben megjelenik, főként a Latrán területén, ahol 1548-ban Krumlov egyetlen számottevőbb tűzvése pusztított. Közös városházát kapott a két városrész a főtéren, két polgárház összeépítésével. *Vilém* 1586-ban meghívta a városba a jezsuitákat, akik ma is fennálló jelentős épületekkel gazdagították a várost (Hotel Růže, Városi Múzeum).

Anyagi okok miatt 1601-ben *Petr Vok* – az utolsó *Rožberk* – eladja Krumlovot *II. Rudolf* császárnak, aki soha nem látogatta meg új szerzeményét. *Petr Vok* 1611-es halálával a *Rožberk* család férfiágon kihalt. Birtokaikat 1622-ben a harmincéves háborúban tanúsított odaadásukért *II. Ferdinánd* az *Eggenberg*eknek adományozta, akik csaknem egy évszázadig birtokolták azt. Az új tulajdonosok a várban nagymértékű átalakítást végeztek. Létrehozták a Kastélyszínházat, a kastélykert lépcsős kialakítását.

1719-ben az *Eggenberg* család kihalásával szerepüket a *Schwarzenberg*ek vették át. Bár reprezentációs központjuknak inkább Hluboká nad Vltavou-t tekintették, a krumlovi várban is nagyvonalú fejlesztést hajtottak végre. Közülük a Maszkabál-terem, a kastélykertbe vezető híres Palást-híd fedett folyosója, a színház fantasztikus kulisszái és technikai berendezései, a kastélykert alsó részének barokk szobordíszes-díszkutas lezárása a leglátványosabbak.

A XVIII. század vége óta Krumlov gazdasága fejlődésnek indult, ennek ellenére a város műemléki gazdagodása megszűnik. Szerencsére a bontások jóformán a városfalakra és városkapukra korlátozódtak. A falak jórészt felhasználták házfalnak. Mindössze a Budějovicei kapu, valamint a Beneš híd közelében a belső városfal egy darabja maradt meg.

Krumlov két világháború közötti történelmének három legdrámaibb eseménye a cseh–német viszonytal kapcsolatos. Az 1918. október végi állami önállósulás után az ún. Szudéta-területek deklarálták az Ausztriához való tartozást. Krumlov az ún. Šumavai Terület központja lett. A fegyveres ellenállást egy-két hónapos farkasszem-nézés után a csehszlovák hadsereg felszámolta. Hasonló elszakadási kísérlet történt az 1923-as önkormányzati választásoknál, ugyancsak hasonló

Adatok:

Český Krumlov város Dél-Csehországban, a Moldva folyó kettős kanyarulatának partján (Český Krumlov-i járás, Dél-csehországi kerület).

Népesség: 13 056 fő (2018) (Wikipedia)

Útvonal:

Budapest–Brno–České Budějovice–Český Krumlov

Látnivalók:

Vár, Szent Vítus-templom, Szent Kereszt-kápolna, Egon Schiele Centrum, Seidel Fotoatelier

„eredménnyel”. 1938-ban azonban nem kísérlet történt. A müncheni diktátum alapján a Szudéták magukat már nem osztráknak, hanem németnek valló lakói a Német Birodalomhoz kerültek. Krumlov is elcsatolt terület lett, a határvonal a város északi részén haladt keresztül.

Krumlovot az amerikai hadsereg szabadította fel 1945. május 7-én. A háború után a Beneš-dekrétumoknak megfelelően a városka német lakosságát kitelepítették, egy részüket felvidéki romákkal pótolták.

A várost 1967-ben felvették az ország műemlékvárosainak jegyzékébe. 1970-ben elkezdték az elhanyagoltságában, leromlottságában is gyönyörű határváros műemléki helyreállítását. Ennek első látható jele volt a Hrádek kerek tornyának évtizedekig tartó, de teljes felújítása. A város rekonstrukcióját nagyban elősegítette a rendszerváltás utáni restitúció, melynek folytán az államosításkori tulajdonosok a törvényes feltételek teljesülése esetén visszakapták ingatlanukat. Így magánkézbe került sok épület, a tulajdonosok jó része azonnal nekilátott a felújításnak, számtalan panzió létesült. Az idegenforgalom gyors növekedésnek indult, a turisták áradatát csak növelte a város fölvétele 1992-ben az UNESCO Világörökségi listájára.

Český Krumlov történetéről bőszeges cseh nyelvű helytörténeti munka áll rendelkezésre. Ezekből egyedülálló módon megismerhető a középkori csehországi főúri tulajdonban lévő városok (poddanské město=jobbágyváros) német minta szerinti működése. A legfontosabb tanulság az, hogy a „privát” városok csaknem annyi kiváltságra tehetek szert, mint a szabad királyi városok. A tulajdonos kérésére az uralkodó adta a városi rangot, mely együtt járt a városi önkormányzat megalakításával és működtetésének kötelmével. A város ura adhatott a városiaknak különféle – a szabad királyi városok polgárainak kijáró – jogokat, de a város kiváltságait (például vásártartást) az uralkodótól kellett kérvényeznie. Mint említettük, Krumlov 1274-ben kapta meg a városi rangot, polgárainak *IV. Petr z Rožberka* adta meg 1494-ben a szabad királyi városok polgárainak jogait.

Český Krumlov feledhetetlenül szép, a turista-invázió ellenére is barátságos (kivéve talán a turistabuszok durva parkolási díját 2019-től, amivel ezt az özönt korlátozni szeretnék). Megismerésére feltétlen szánjunk néhány napot. A felkészüléshez magyar nyelvű útikönyvet is igénybe vehetünk, mint *Kocsis Péter*, Krumlovban élő „söremigráns” barátunk köteté (Hibernia K. 2015). Vele együtt Krumlovban három magyar idegenvezető is működik, akik mindenben segítik az esetleg járatlan hazai turistát.

Megjelent: Bohemia, 2019. április–2020. március, XXVII. évf. 1–4. szám, 22–24. o.

Cheb

2001 tavaszán, nyugat-csehországi túránk alkalmával meglátogatjuk az ország legnyugatibb járási központját, Chebet. Ez a megjelenésében különleges műemlékváros hányatott történelme okán is egyedülálló: a cseh–német határ mentén, környékével együtt felváltva tartozott hol az egyik, hol a másik országhoz.

A Németországban eredő Eger (csehül: Ohře) folyó itteni termékeny völgyszakasza ideális volt a megtelepedésre, annál is inkább, mert általában mocsarakkal szegélyezett nyugati–keleti vízi utat itt keresztelte használható átkelő: ugyanis szilárd a folyó partja és medre.

Régészeti kutatások tanúsítják, hogy már a késő bronzkorban, de a korai vaskorban is lakott hely volt (Kr. e. I. évezred). A szláv jelenlét már a VIII. századtól bizonyítható: a mai várnál nagyobb kiterjedéssel funkcionált a szlávoknál szokásos hradiště, azaz földsáncokkal, árkokkal védett terület, amely a vezető rétegnek és a köznépek egyaránt lakhelyet biztosított.

A XI. században a már Német-római Birodalomhoz tartozó Csehország nem tudta ezt a határterületét megvédeni, így a század második felében a német lakosság túlsúlyba került, a szláv népesség és kultúra elenyészett.

A település neve először 1061-ben jelenik meg a krónikákban Eger alakban. Ez időben a *Vohberg* örgrófok tudatos munkával kolonizálták a környéket, amely még csak magántulajdon-jogi értelemben vált németté. A család utolsó férfi tagjának, *II. Dipold*nak halála után *Barbarossa Frigyes* házassággal megszerzi 1149-ben ezt a területet, így az 116 évre a *Staufoké* lesz, de ezen túl császári birodalmi birtokká is válik. *Frigyes* nagyszabású – romjaiban ma is látható – román stílusú várat épít császári rezidenciának és birodalmi gyűlések színhelyéül.

1203-ban Cheb megkapja a birodalmi város státust, pénzverési joggal is felruházták. A cseh uralkodó – *Přemyslek* – birtokába *II. Ottokár* alatt kerül vissza anyja, *Kunigunda* hozományaként. 1266-ban az uralkodó megszállja a várost, de a jelenleg megmaradt legrégebb – városi – oklevélben minden kiváltságát megerősítette, sőt újakat is adott. 1274-ben azonban *I. (Habsburg) Rudolf*, az újszülött császár a birodalmi gyűlés határozata alapján visszaveszi a területet és 1275-ben megszállja a várost.

Tizenhat év után *II. Vencel* – mint tulajdonos – visszaszerzte a vidéket, de a cseh korona alá csak 1322-ben, már *Luxemburg János* uralkodása alatt került vissza, amikor *IV. Bajor Lajos János* választófejedelmi szavazataért cserébe oklevélben erősítette meg Csehország örökös jogát a chebi területre. A chebi patríciusok azonban kicsikartak a cseh királytól egy hét cikkelyből álló oklevelet, amelyben megerősítette a város minden addigi kiváltságát, különleges birodalmi státusát. Ez az adó- és vámmentességet is jelentő különleges jogállás csak 1721-ben, a Pragmatica Sanctio életbe lépésével szűnt meg. Bár a város gyakorlatban évszázadok óta szabad királyi városként működött, formálisan csak 1726-ban kapta meg e címet.

1918 őszén néhány hétre bizonytalanná vált a frissen megalakult Csehszlovákia Németországgal és Ausztriával hatá-

ros, német lakosságú területeinek státusa. Az Ausztriához tartozni akaró Szudétavidék lázadását a chebiek robbantották ki, akik a 1312-es *Luxemburgi János*-féle oklevélből azt olvasták ki, hogy a Birodalom hűbérként a cseh király személyes használatára adta át körzetüket, a Cseh Köztársaság nem tarthat rá igényt. A több millió határ menti német elszakadási mozgalmát a csehszlovák katonaság december második felére elnyomta. Chebet december 16-án szállta meg az állami hadsereg.

Hitler hatalomra jutásával ismét felmerült a Szudétavidék – most már Németország irányában való – elszakadása. Ez be is következett az 1938-as müncheni egyezmény után, amikor a náci Németország nemcsak megszállta, hanem a III. Birodalomhoz csatolta az említett területeket.

Nyugat-Csehországot – így Chebet is – a Patton-féle 3. amerikai hadsereg szabadította fel. A háborús események elmúltával a városban a csehszlovák „felségjogok” automatikusan visszaszálltak.

Ezidáig csak a város államhatalmi, függőségi viszonyait taglaltuk, de már ez is előrevetíti Cheb mozgalmas történetét.

A már említett – *Barbarossa Frigyes* által – épített román stílusú vár alapterülete kisebb volt a korábban sánccal, árkokkal védett földvárénál. Így a mai vár és a Růžová utca között kimaradt terület lett a város legrégebbi magja: a mai Janské náměstí volt a piac helye, itt volt a legrégebbi városháza.

A város növekedése folyamán új vásártér alakult ki – a mai főtér, a náměstí Krále z Poděbrad. Körülötte létrejött a teljesen német nemzetiségű kereskedők, iparosok által épített román, majd gótikus házakból álló város, amelyet már a XIII. században bekerítettek, a XIV. század végén pedig komoly falak, bástyák, kapuk láncolata védte. A védelmet részben a céhekre, részben zsoldos katonákra bízták. Ez időben 7300 lakosa volt a városnak.

Chebben sokszor Európa-léptékű események zajlottak. Ilyenek voltak: a várban tartott birodalmi gyűlések, de fontos szerepet játszott a város a huszita háborúk idején is. A *Luxemburgi Zsigmond* magyar király (1410 óta a német-ró-

Románkori palota maradványa a chebi várban

(Fotó: © Zdeněk Thoma)

Cheb, fametszet Sebastian Münster *Cosmographiájának*
 1590-es kiadásából

mai birodalom feje is) Chebből indította a rendre kudarcra végződött keresztes hadjáratait a husziták ellen. 1432-ben a husziták és az egyház képviselői itt állapodtak meg a bázeli zsinati tárgyalások feltételeiben.

A huszitaellenes dúsgazdag németlakta város mindazonáltal barátságosan viselkedett a kelyhes huszita nemzeti királlyal, *Jiří z Poděbrad*dal, aki 1459 és 1467 között négyszer időzött a város falai között. Itt jegyezte el *Zolenka* lányát, *Jindřich* fiát, itt kötött békét szomszédaival, tárgyalt a török elleni harcról.

Pogybrád György volt az utolsó uralkodó, aki a chebi várban lakott, a később ide látogatókat valamelyik patrícius házban látták vendégül.

Többször és hosszabb időt töltött a városban a harmincéves háború legismertebb főparancsnoka, *Albert Wallenstein (Valdštejn)*. A háború folyamán dúsgazdaggá váló, herceggé avansált cseh nemes úr 1630-ban vendégeskedett először a városban. A következő két év nagy csapást mért Cheb gazdaságára. 1631-ben az evangélikus német lakosság harc nélkül feladta a várost a szászoknak, akik mégis 4000 arany azonnali hadisarcot követeltek, ezen felül hetente 3000 aranyat a katonaság ellátására. Mikor a szászok egy év múlva elvonultak, az ismét Chebbe látogató *Wallenstein* büntette meg a várost 8000 tallérra – hűtlenségéért. A hadvezér utoljára 1634. február 24-én érkezett a városba. Nem tudta, hogy – már másodjára – visszavonhatatlanul kegyvesztett lett a császári udvarban: másnap saját tisztjei megölték őt. Árulóként pusztult el, aki a cseh királyként akart meghalni... jellemzi az esetet egy krónikáiról.

A harmincéves háború sarcait, dúlásait, tűzvészeit Cheb sohasem tudta igazán kiheverni, hajdani gazdasági jelentőségét többé nem nyerte vissza. Tovább rontotta a helyzetét, hogy 1652-ben *III. Ferdinánd* elrendelte a település erődde való átépítését. Az 1740-ig tartó munkálatokat a városnak kellett finanszíroznia. Mindenféle erődítmény ellenére Cheb iszonyú pusztításokat szenvedett el az 1740–1750-es évek örökösödési háborúiban. Ezen felül 1753-ban eltiltották a birodalmi pénzek használatától, ezzel elszakadt a német-római birodalomhoz kapcsolódó utolsó szál.

A század végétől javított a város gazdasági helyzetén egy új fürdőváros, *Františkovy Lázně* alapítása, ami jó befektetésnek bizonyult. Fellendülést csak a XIX. század második fele hoz: 1865-ben Bajorországgal és Szászországgal, 1870-ben Prágával vasúti összeköttetés létesül. Gépgyár, sörgyár,

Adatok:

Cheb település Nyugat-Csehországban
 (Chebi járás, Karlovy Vary-i kerület).
 Népeesség: 32 071 fő (2018) (Wikipedia)

Útvonal:

Budapest–Prága–Karlovy Vary–Cheb

Látnivalók:

Vár, Múzeum, Špalíček, Szent Miklós-templom

kerékpár- és motorkerékpárgyár, több textilgyár kezd működni. Élénkül a kulturális élet: színház, múzeum létesül, iskolák épülnek.

A két világháború között a csehszlovák kormány nagy gondot fordított a cseh kultúra fejlesztésére. Az itt kisebbségben élő csehek, akiknek a korszak végén már 30 egyesületük volt, 1922. október 22-én megünnepezték a terület Csehországhoz való csatolásának 600 évfordulóját.

Cheb a németek szervezkedésének is színhelye volt. A korábban a szomszédos Aš városkában dolgozó *Konrad Henlein* 1933-ban itt alakította meg a Szudétanémet Hazafias Frontot, amely kezdetben a kormánnyal való együttműködésre törekedett. 1935-ben Szudétanémet Párttá alakulva abban az évben, a választásokon a parlament legnagyobb pártja lett, de hamarosan köpönyeget fordított, és főként az Anschluss után magába olvasztva a tradicionális német pártokat, *Hitler* ötödik hadoszlopává lett.

A II. világháború utolsó hónapjaiban sok német menekült a városba. A náci vezetők véres ellenállásra akarták kényszeríteni a lakosságot, de az amerikaiak végül harc nélkül vonultak be.

A háború után pótolni kellett a több tízezernyi kitelepített lakosságot és helyreállítani a bombázásoktól sérült épületeket. 1956-tól már a város műemlék-rezerváció státusának megszerzésén munkálkodtak.

Látnivalók Csehország egyik legszebb, németes jellege miatt különleges műemlékvárosában:

Főtér, masszív patrícius házaival, amelyeknek többemeletes padlásai a kereskedők raktáriai szolgáltak; a tér egyik végén a jellegzetes kereskedőházacsák, a Špalíček; a tér másik végén a város pallosjogát dokumentáló Roland-szobor; a Špalíček mellett múzeum, amelynek épületében *Wallensteint* megölték; a román–gótikus–barokk stílusú Szent Miklós az ország ötödik legnagyobb temploma; a keresztetek hajdani Szent-Bertalan-temploma ma gótikus szobrok galériája; a XV. századi céhek kútja a mester, a segéd, az inas alakjával; a vár a császári palota megmaradt egyik falának különleges ötnyílású ablakával, az emeletes, míves kápolnával, a fekete toronnyal; a ferences kolostor, amelynek udvarán működött az Örök világosság vendéglő, a Heinlein-féle Szudétanémet Hazafias Front alapításának színhelye. A kolostorudvar mellett egy ötemeletes, fából épült magtár, a Březinova utcában egy dudást ábrázoló szökőkutacska látható, és sok helyen megmaradt a város erődítésének egy-egy darabja.

Cheb ezredévnyi krónikájának sok lapjára iratkozott fel a cseh történelem. Ha ott járunk, szorgalmasan lapozgassunk benne.

Megjelent: Bohemia, 2000. december, VIII. évf. 3–4. szám, 16–18. o.

Děčín

Csehország északnyugati részén, ott, ahol az Elba folyó majdnem elhagyja az országot, az Elba és a Ploučnice összefolyásánál meredező szilaszirten karsú tornyos vár vigyázza az országhatárt. Ez a děčíni vár, körülötte Csehország legmélyebben fekvő városa, Děčín. Ezt a jól védhető, a bronzkor óta lakott helyet a korábban itt élt kelták és germánok után már az V–VI. század fordulóján megszállták a cseh medencét lassanként elfoglaló szlávok. Itt a gyecsán törzs telepedett le.

A folyó észak–déli, valamint a szárazföld kelet–nyugati irányú útjainak metszésében lévő helyet már a X. században kiszemelték maguknak a fejedelmi trónra törő Přemyslek. Kosmas krónikája már az 1128-as évvel kapcsolatban említi az itt épült várat. A mellette kifejlődött település már 1283-ban szabad királyi város.

1305-ben azonban az utolsó Přemysl uralkodó – a két évig nálunk is regnáló III. Vencel – a környéket a Vartenberkeknek adja, akiknek rablólovagi működése miatt sokat szenvedett a már „alávetett város”. Visszavágásként például 1444-ben Jakub z Vřešovic vezetésével a luzsiceiek, a litoměřiceiek és a prágaiak landfridje a várost a várral együtt felégette. Az 1509-ben évi két vásárra jogot szerző várost a Vartenberkek 1511-ben eladni kényszerültek. Az új tulajdonos Mikuláš Trčkov z Lípy, 1515-től a szászországi Salhansen család, őket 1534-ben Bünan lovag követi.

Az új tulajdonosok alatt hirtelen nagy fejlődés köszöntött a városra. A városháza, a Ploučnicén átívelő, ma is álló kö-

(Zachár Ottó gyűjteményéből)

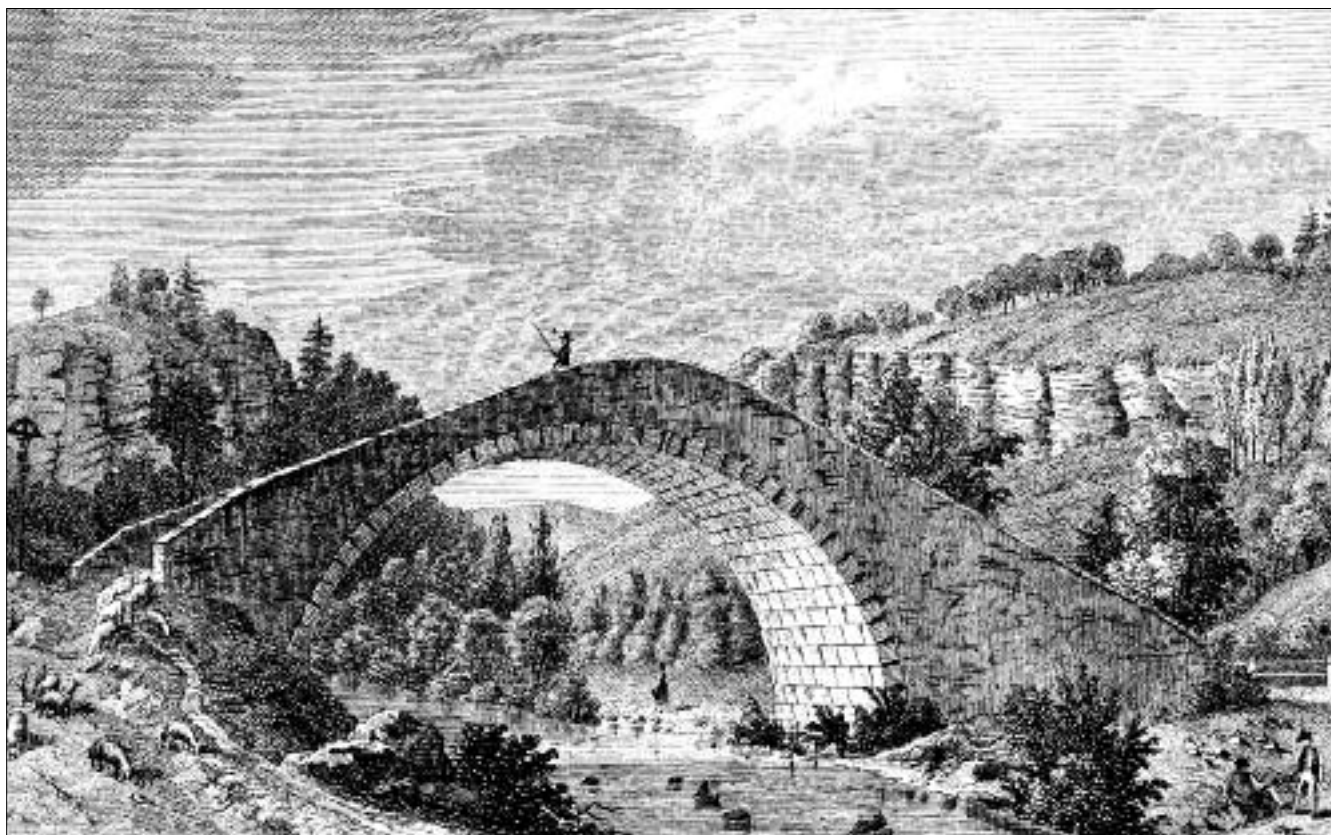
Děčíni látkép a várral, acélmetszet a XIX. századból

híd, a városerődítés építése tanúsítja ezt. A XVI. század közepén a vár is reneszánsz arculatot ölt. Ez időben a belvárosban 130, a külvárosban 120 ház található, a városnak 2500 lakosa és kilenc céhe van.

Az 1620-as fehérhegyi csata után, 1628-ban a tulajdonosoknak a hitük miatt menekülniük kellett, a város a cseh történelemben később nagy szerepet játszott tiroli származású Thun család birtokába kerül. Ahogy azt cseh kisvárosainknál rendre megszoktuk, az 1648-ig tartó harmincéves háború alatt szászok, svédok, franciák dúlják a települést. Nem kap kegyelmet Děčín a városokat hajdanán sűrűn pusztító tűzvészek esetében sem: 1714-ben és 1749-ben a vörös kakas nagy károkat okozott.

1778-ban, a terezíni erőd kiépítésével a város elveszti ad-

Birkahíd Děčínben, acélmetszet, rajzolta Carl Branti, 1843, metszette J. Richter

(Forrás: C. W. Medaw & Co., Zachár Ottó gyűjteményéből)

digi határvédő szerepét. 1788–90-ben a várat átépítik mai, lakályosabb formájára, 1835-ben lebontják a város védőműveit. a XIX. század közepéig a város gazdaságilag nem emelkedett ki a környék magas szintű kézműiparral rendelkező városai közül.

A közlekedés ugrásszerű fejlődése – 1841-ben Děčínen áthaladt az Obrístvíből Drezdába tartó első gőzhajó, 1851-ben Drezdába elindul a vasúti közlekedés – felpezsdíti a gazdasági életet. Ennek fő haszonélvezője a Děčínnel szemközti, bal parti – 1850-ben több községből létrejött – Podmokly, mely hamarosan leghaladta fejlődésben ősbibb kisvárosunkat, hisz 1901-ben már 11 ezer lakosa volt, Děčínnek pedig csak 9000. Mindkét partnak kijut a munkahelyekből: kikötők, hajójavítók, raktárak, textilipar, élelmiszeripar, majd a gépipar ad munkát a helybelieknek.

A német határ közelsége szomorú és hosszan tartó epizódot produkált: a hitleri német csapatok 1938. október 3-án – tehát a Szudétavidék elszakítását megengedő müncheni döntés után azonnal – megszállták a várost, egészen a háború utolsó napjáig, 1945. május 9-ig. A háború vége felé iszonyú tragédia zajlott le: az SS-alakulatok levegőbe röpítették a városban megmaradt lőszer- és benzinkészleteiket, és 600-nál több civil vesztette életét.

1948-ban megtörtént Podmokly, valamint tucatnyi szomszédos falu egyesülése, az így létrejött település lélekszáma félszázezer fölé emelkedett.

Děčín nem csak központi elhelyezkedése miatt látogatódó a környéken túrázóknak. Látnivaló is van bőven.

Legfőbb attrakciója a vár – lehetne.* Egy 1852-es országleírás szerint számtalan gyűjteménye volt, de sajnos, amióta az állam 1932-ben megvette, általában katonaság használta, s nem látogatható. Végigmehetünk azonban a várhoz vezető, unikális barokk „hosszú úton”, amelynek végén a vár rózsakertjében gyönyörködhetünk. (A vár üvegházában nyílt ki annak idején a kontinens első victoria regijája.)

Az Elba mindkét oldalán található egy-egy kőszögöt kőhidat. Baloldalon a Jilovský patakon átívelő „ovčácká lávka” (Juh hidacska) maradt ránk a XVI. századból. A XIX. század két lánchíddal is megajándékozta a várost: az egyik 1835-ben a Ploučnicén épült – ez még áll –, a másik 1853–1855-ig az Elbán – ennek tartószerkezetét 1933-ban kicserélték, de pilonjai még szolgálnak.

Két fagerendás házat láthatunk a vár déli oldalán. Ne mulasszuk el felkeresni a város szülöttének, *Miroslav Tyršnek*, a hazafias „szokol” (súlyom) mozgalom megalapítójának emlékművét. Az utolsó tulajdonosok, a *Thunok* meghívására nemcsak *Chopin*, *Dobrovský*, *Jungmann*, *Palacký*, *Mánes* és *Walter Scott* fordult meg a városban, de a krími háborúk alatt az osztrák, porosz, szász uralkodók is itt tárgyaltak. A vár

Adatok:

Děčín település Északnyugat-Csehországban
(Děčini járás, Ústecký kerület).

Népesség: 49 005 fő (2018) (Wikipedia)

Útvonal:

Budapest–Prága–Nový Bor–Děčín

Látnivalók:

A Ploučnice és Jilovský patak kőhidjai, a vár, rózsakert a várban, Szent Kereszt-, Szent Vencel-, Szent Balázs-templomok

(Zachár Ottó gyűjteményéből)

Děčín, a várkastély régi képeslapon

alatt található a XVII. század végi *Santini*-féle kora barokk Szent Kereszt- a városban a XVIII. század végi Szent Vencel- és Balázs-templom.

A Podmokly-i oldalon az 1783-as Szent Vencel-templom, valamint a már említett „juh hidacska” melletti reneszánsz kastély, ezen felül Podmokly városközpontjának szép szecessziós épületei érdemelnek említést.

Egy 1753-ban épült vadászkastélyban van a helytörténeti múzeum (egyik kiállítása az elbai hajózás története). Van Podmoklyban állatkert is. Ha a remélhetőleg működő felvonóval felvitetjük magunkat az Elba bal partján emelkedő „pásztor falra”, először az 1903-ban épült, romantikus kinézetű presszó teraszáról a város panorámáját, majd néhány perces séta után a hazai és egzotikus állatok látványát élvezhetjük.

Děčín persze elsősorban turistaközpont. Nem szabad kihagyni az elbai hajózást vagy a környéken való barangolást. Például az állatkerti séta után nyugat felé, Jilové falun túl észak felé haladva hamarosan elérjük a Děčínský sněžník (děčini havasok), amelynek 765 méter magasságát egy 1864-ben épített kilátó még 35 méterrel megtoldja. Ennek tetejéről tiszta időben Drezdát, a Ríp-hegyet, a Ještěd-kilátót is láthatjuk. Észak-csehországi túránk alkalmával ezt a lehetőséget mindenképpen kihasználjuk.

* A vár ma már látogatható! Többféle látogatói kör között válogathatunk. – *A szerk.*

Megjelent: Bohemia, 2000. június, VIII. évf. 1–2. szám, 16–17. o.

Domažlice

Žádnyj neví, co sou Domažlice

Žádnyj neví, co je to Taus

Taus je to německy,

Domažlice je česky

Žádnyj neví, co je to Taus

– énekeltük a buszon tavaszi kirándulásunk

alkalmából, Domažlice műemlékvároska felé – egyszersmint a cseh–bajor határ felé közeledve. A tréfás hangvételű dalocska arról szól, hogy a környékbeli németek nem ismerik az általuk Tausnak nevezett városka cseh nevét, de a csehnek éppúgy nem tudják, mit rejt magában a Taus név.

A környék lakossága csupán az utóbbi két évszázadban „vegyesedett” el, korábban szintiszta cseh vidék volt. Cseh- és Morvaországnak a német államokkal – Ausztria, Bajorország, Szászország, Szilézia – való közös határa mentén mindenütt szudétánémetek éltek: csupán Náchod és Domažlice környékén érte el a cseh nyelvhatár az államhatárt.

A XIX. század közepén itt élt *Božena Němcová* író, s panaszkodott a város elnémetesedésére, mindazonáltal a városka és főként környéke mai napig megőrizte egyedülálló nyelvi, néprajzi jellegzetességeit. Roppant erős dialektusuk miatt – csúfondárosan – bulácinak nevezik az itt lakókat, mint-hogy a byl (volt) szócskát bul-nak ejtik. Jellegzetes népviseletük még Domažlicében is feltűnik néha.

Nyelvük és népviseletük különlegessége mögött az áll, hogy a vidéket a chodok lakják, akiket – a mi székelyeinkhez hasonlóan – határőrzési feladatokkal telepítettek le a cseh–bajor határ átjárójához jó ezer éve talán. (A városka mindenestre 1971-ben ünnepelte ezeréves évfordulóját.) A chodoknak a cseh–bajor kereskedelmi útvonal ellenőrzése, a határ védelme, vámolás volt a feladatuk, a tennivalók fejében a chodok szinte minden feudális kötelezettség alól felmentést kaptak, kiváltságaik hosszú évszázadokig fennmaradtak. A település őse egy váracska volt, a mai városközponttól keletre, a mai Dolní předměstí helyén. A szerény kis település helyett – kissé nyugatabbra – az 1260-as években alapított városkát *II. Přemysl Ottokár*. Domažlicét a kereskedelmi út két oldalán elnyúlva, szimmetrikus elrendezésben alakították ki, néhány éven belül városfalai, kapui voltak, sőt a Žubrina patak vizével vizesárkot is húztak a falak körül. Helyzetéből adódóan a település királyi város volt, de nem szabad királyi

Božena Němcová író emléktáblája a főtér 121. számú házán

(Fotó: © Zachár Ottó)

Domažlice házai

város. Az uralkodó az új várban tartózkodó „purkrabí” személyében gyakorolta a hatalmát Domažlice felett.

A szépen gazdagodó városka 1421-ben a huszita oldalra állt: német patríciusait elkergette és beállt a táboríták városzövetségébe. A város falaihoz közel ért csúfos véget az ötödik – utolsó – huszita ellenes kereszties hadjárat. 1431-ben a husziták harci énekétől megrémült birodalmi hadsereg csata nélkül elfutott, a vezérkedő *Cesarini* bíboros elhagyott bíboroskalapját évszázadokig őrizték a domažlicei városházán.

A város 1481-ig jószerevel faépítésű házakból állt, csupán az egyházi épületek voltak kőből. A jelzett évben azonban tűzvész pusztított, az újjáépítés során már kőházakat emeltek későgót stílusban, viszont már a XVI. század első felében kezdték a házakat emeletesre átépíteni az akkor már divatos reneszánsz módra.

A házak szerkezete megmaradt, a hosszú keskeny telkek utcai földszintjén boltok, raktárak, az emeleten lakások helyezkedtek el.

A homlokzatok reneszánsz díszítést kaptak (lásd: Főtér 37., 39., 48. szám alatt). Veszélybe kerültek a chod privilégiumok a Habsburg uralom kezdetétől. Az uralkodó többször zálogba adta a vidéket, az új uraság gyakran robotra akarta kényszeríteni a chodokat. Már 1572–1576 között vita volt a Švamberkekkel, 1567–1576 között Tachov és Přimda városokkal.

A városka 1592-es vedutája egységes, díszes oromzatú házzal sűrűn beépített várost mutat városfalakkal, kapukkal, vizesárok, hidakkal, a város egyötödén azonban üszkös romokat látunk: a rajz a tűzvész után készült.

A 1618-as évvel kezdődő rendi felkelésben való részvételért megbüntették a várost: falvait elvették, az egész chod vidék zálog formájában, majd vétel útján *W. Lamingen z Albenreutha* tulajdonába került.

A város és a 11 községből álló chod vidék kezdte elveszíteni privilégiumait. Mindnyájan ellentétbe kerültek a földesúrral. Ennek ellenére 1676-ban két halastóért megszerezte *Lamingentól* a várat, amelyet 1728-27-ben újjáépítettek.

Az 1680-as években nyíltan összetűztek a chodok és *Lamingen*: a földesúr egyszerű jobbágyoknak tekintette a chodokat, és a konfliktus a bécsi és prágai bíróság elé került. Veszítettek a chodok, vezérüket *Jan Sladký Kozinát* 1693-ban Plzeňben felakasztották.

Bár korábban ennél véresebb megmozdulások is voltak –

(Fotó: © Zachár Ottó)

Domažlice főtere a Ferde-toronnyal

1663 és 1693 között 68 lázadót végeztek ki és több százan meghaltak a zavargásokban – mégis a Kozina-ügy lett világhírű, minthogy *Alois Jirásek* *Kutyafejűek* című regényében ezt a lázongást örökítette meg.

Az 1750-es évektől gazdasági fellendülés következett, ezt a véghezvitt építkezések tanúsítják: a ferde tornyú templomot gótikus háromhajósából egyszerű barokk templommá alakították át, de hasonló történt a Szent Lőrinc-templommal is, barokkosítottak jó néhány főtéri házat is (43., 44., 45. sz.). Az 1822-es tűzvész gondoskodott arról, hogy ne maradjon el az empír stílusú újjáépítés sem (lásd a 60., 65., 66., 67. sz. házakat a Főtéren).

Ez a kor már a nemzeti ébredés kora. Domažlice mint a cseh chod vidék központja jelentős szerepet játszott ebben, gazdasági-politikai súlya is megnövekedett, sörgyárai, malmai voltak, téglagyár, cukorgyár is működött. A város növekedése érdekében a falak és a kapuk jó részét lebontották, 1850-től közigazgatási és bírósági körzeti központ lett.

A XIX. század második felének építkezései, főként a főtéren, kitűnnek magasságukkal a középkori léptékből (az új városháza, a kaszárnya, a bírósági épület). 1861 óta köti ösz-

sze a várost a vasút a belfölddel és külfölddel, ez is nagymértékben hozzájárult a gazdaság fejlődéséhez.

Az első csehszlovák köztársaságot szétrobbantó müncheni szerződés után Domažlice még félév kegyelmet kapott: nem csatolták a német birodalomhoz beosztott Szudétához, 1939 márciusában azonban a maradék cseh és morva területekkel együtt a protektorátus része lett.

1939 augusztusában itt tüntettek először a protektorátusban a megszállás ellen: nagy nemzeti búcsút tartottak a közeli Lőrinc-hegyen, ahonnan a középkorban az ellenség közeledtére füstjeleket eregettek.

Ha Domažlicében járunk, kísérjük figyelemmel a házak földszinti homlokzatát: számtalan tábla tanúsítja, hogy a város nagy szerepet játszott a nemzeti kultúra művelésében és ápolásában. Élt itt *Božena Němcová* író, *Alois Jirásek* író, *Karel Jaromír Erben* költő, szintársulatával fellépett itt a Haldovna fogadóban *Josef Kajetán Tyl*, itt hunyt el *Jaroslav Vrchlický* költő, itt született *Karel Matěj Čapek-Chod* író, *F. Prašil* mérnök, aki a prágai kilátótornyot tervezte. Ha augusztusban utazunk Domažlicébe, tanúi lehetünk a Chod ünnepegeknek, a Szent Lőrinc napi búcsú keretében tízezernyi vendégsereg gyönyörködhet a még élő folklórban.

Ünnepi piac Domažlice főterén régi képeslapon

(Zachár Ottó gyűjteményéből)

Megjelent: Bohemia, 2002. szeptember, X. évf. 1–2. szám, 18–19. o.

Adatok:

Domažlice település Délnyugat-Csehországban.
(Domažlicei járás, Plzeňi kerület).
Népesség: 11 243 fő (2018) (Wikipedia)

Útvonal:

Budapest–Bécs–České Budějovice–
Strakonice–Klatovy–Domažlice

Látónivalók:

Chod-vár (múzeum), Mária születése-templom
és a Ferde torony, Szentek temploma, Alsó kapu

Hranice

Hranicét 2004. évi tavaszi túránkon látogattuk meg először, felderítendő a terepet őszi *Smetana–Dvořák*-kirándulásunk számára. Az irodalom szerint a 104. számú házon tábla őrzi *Smetana* ott-tartózkodásának emlékét.

Kiderült, hogy a városka nem csupán *Smetana* miatt tarthat számot érdeklődésünkre. Hranice egyike a számos XIII. századi cseh kisvárosnak, melyeknek nemcsak papíron fekvő történelme érdekes, de tűzvészeik, háborús pusztulásaik, átépítéseik ellenére átmentettek középkoriságukból annyit, hogy históriájuk falaikról leolvasható maradt.

Városunk jelentőségét, szerepét neve is mutatja, Hranice jelentése: határ. Ez utal arra, hogy a középkorban a Bečva és Odra (Odera) folyók alkotta Morva kapuban – az északra vivő Borostyán út része – Szilézia felé haladva Hranice volt az utolsó jelentős morvaországi település. Kialakulása a XII. század végének homályába vész. Az első híradás 1167-ből *Jurik* rajhradi szerzetes itteni remeteségéről szól (ez az oklevél azonban állítólag hamisítvány), 1222-ben már a premontreiek birtokaként (újezd) emlegetik. A tulajdonosok 1276 előtt vásáros települést alapítottak, mely 1272-re erődített várossá fejlődött. 1296-ban a települést kiterjedt birtokaival együtt elzálogosították *Jan* vyšehradi prépostnak.

Egyházi kézből világi kézbe került a város 1398-ban, *Mikuláš Timkl* lett az új tulajdonos. A következő időkben *Cimburkok*, a *Kostkák*, a *Pernštejnek*, a *Haugvicok*, a *Kunovicsek*, a *Žampachok*, a *Pergarok* váltották egymást, majd 1612-től *Václav Hol z Modřelic* birtoka lett, őtöle konfiskálták el a várost a rendi felkelés bukása után 1621-ben. Az utolsó tu-

lajdonos, a *Ditrichštejn* család 1622-től 1858-ig birtokolta a várost. A *Ditrichštejnek* alatt alakult ki a város ma is használatos címere: az addig a Szent István vértanút, a cseh orosz-lánt, a morva sas kockáit, illetve egy fekete – a sziléziaira emlékeztető – sast ábrázoló címer kiegészült a család címereből vett két szőlőmetsző késsel.

Hranicében a XVI. században virágzott a textilipar, ez nagymértékben hozzájárult a város gazdagodásához. A városba 1611-ben – néhány kőház megvásárlásával – kezdtek meg beköltözésüket a zsidók, gettójukban zsinagóga épült, temetőjük az akkori városon kívülre került.

1626-ban Hranice népe felkelt újsütetű ura, a morva helytartó *František Ditrichštejn* ellen. A várost a császáriak megostromolták, a lázadást leverték, vezetőiket a főtéren a templom előtt kivégezték.

A *Ditrichštejnek* 1784-ben fajanszgyárat alapítottak, 1788-ban kőedényeket gyártottak. Termékeiken a „DW” jel szerepelt: „Ditrichstein Weisskirchen”. Hranice neve ugyanis latinul *Alba Ecclesia*, németül *Mährisch Weisskirchen*, azaz magyarul Morva Fehéregyház volt.

1643-ban a háború vége felé a várost feldúlták, kirabolták a svédek, később a pestis pusztított. A vegyes lakosságú Hranicében a XIX. század nemzetiségi küzdelmektől volt hangoz, a csehek szerint a németek agresszív magatartása miatt. 1909-ben az önkormányzati választáson győztek a csehek, vezérük *dr. František Samota* lett a sztaroszta, egyike az első cseh polgármestereknek Közép-Morvaországban.

1893-ban *A. Kunz* alapított a városban szivattyúkat és szivattyúzási eszközöket gyártó üzemet. A cégnek igencsak jól

Hranice, a kastélyban ma a városi hivatal, állandó kiállítás és kortárs galéria működik

Adatok:

Hranice település Csehországban (Přerovi járás, Olomouci kerület, történelmi Észak-Morvaország).
Népesség: 18 092 fő (2018) (Wikipedia)

Útvonal:

Budapest–Szlovákián át Zsolna–
Horní Bečva/Makov–Valašské Meziříčí–Hranice

Látnivalók:

régi városháza, kastély (új városháza), zsinagóga

mehetett, amit nemcsak a ma is meglévő szép igazgatósági épület bizonyít, hanem a közelben fekvő Kunzov váracska, egy festői, de műközőpkori gótikus meseépítmény, melyet a gyáros 1908-ban építtetett.

A Szudétavidék 1938-as német megszállása után a még félfélig létező Cseh–Szlovák Köztársaság határa a város közvetlen közelében húzódott, Hranice valóban határ lett. A protektorátus utolsó telén – 1944/45-ben a környéken működött az *I. Jan Žižka* partizánbrigád.

A háború után az addig forgalmas közlekedési csomópontba új iparág került: cementgyár létesült. Itt valósult meg a Cseh Köztársaság legnagyobb külföldi beruházása az 1989-es „bársonyos forradalom” után: LG–Philips display néven az óvárosnál nagyobb területen gyártó üzem.

Hranice mindig jelentős szerepet töltött be a művelődés, az iskolaügy terén. Ma is áll a cseh testvérek a XVI. században létrejött, sgraffitóval díszített iskolája a Lúdina-patak partján. Jelenleg is ennek a csupán húszezer fő lakosú kisvárosnak öt középiskolája van: állami gimnázium, egészségügyi, erdész, ipari és egy magán szakközépiskola.

Élénk művelődési és szellemi életének megfelelően Hranicéből több neves személyiség pályája indult, sokan éltek, dolgoztak itt hosszabb-rövidebb ideig, csehek és németek egyaránt. A XVI. században a városban működött *Jiří Strejce*, a králicei biblia egyik fordítója. Emléktábla jelöli szülőházát *Josef Heřman Agapit Gallas*nak, aki *II. József* fő katonarvosaként nyugdíjba menvén évtizedekig gyűjtötte, feldolgozta a morvaországi szellemi és tárgyi emlékeket, megalapította a hraniceai kórházat.

Az itteni katonai akadémia diákja volt 1891/92-ben *Rainer Maria Rilke*, ugyanitt tanított magyar nyelvet a két világháború között *Ludvík Svoboda*, a későbbi csehszlovák államelnök, *Robert Musil* osztrák író, valamint *Bedřich Smetana* zeneszerző is élt a városban rövid ideig. Néhány évtizede minden cseh nyelvű útikönyv megírta, hogy a Čaputova utca 286-ban lakott és dolgozott asztalos-segédként *Klement Gottwald* 1915-ben, de az információ ma már egy hasonló könyvben sincs benne.

Szépség, látnivalók tekintetében Hranice nem fogható a legszebb cseh kisvárosokhoz. XIII. századi kezdete azonban azt sugallja, hogy itt is kell értékeket találnunk. S ebben nem is csalatkozunk.

A város belső, középkori része 1992 óta műemléki zóna, 1994-től néhány külső rész műemlékövezeti besorolást kapott.

Milyen látnivalókat találunk Hranicében? A városka hajdan masszív – egy méter vastag, négy méter magas falakból és bástyákból álló védelmi rendszere részben megmaradt. Úgy tűnik, bizonyos falrészeket fokozatosan kiszabadítanak a korábbi ráépítésekből. Régi, egységes, lábasházaz megjelenésének a város nagy részében nyoma veszett a több évszázados

átépítésekben, de a Radniční (Városháza) utcában, valamint a Zámecká (Kastély) utcában hiánytalanul megmaradt.

Figyelemre méltó a Főtéren a későgótikus eredetű városháza dekoratív, boltíves dísztermével, reneszánsz bejáratával. Egyhajós barokk plébániatemplomának (Keresztelő Szent János fejevétele) legnagyobb értéke egy 1500 körüli időkből származó Madonna-szobor. A Főtérhez közeli zsinagóga műzeumként működik: állandó kiállítása a hranicei kódégyártást mutatja be, időszakos kiállításain kortárs művek láthatók, koncerteknek is helyet ad.

A városban néhány reneszánsz sgraffitós épületet is találhatunk: cseh testvér iskola, illetve a Čaput-ház.

Hranice legnagyobb műemléki attrakciója a kastély. Ahogy egy jobbágyvároshoz illik, amelynek tulajdonosa a városban lakik, a kastély a városfalakon belül épült. Egy korábbi, kisebb gótikus erőd átépítésével és jelentős kibővítésével Morvaország egyik legszebb reneszánsz kastélya jött létre Jan Kropáč z Nevědomí tulajdonossága alatt az 1553–1562 közötti években. Mai alakját – emeletráépítéssel – *Zdeněk Žampach z Potštejna* idejében nyerte el a XVII. század elején. XIX. századi restaurálása után 1940–1942-ben műemlékileg ismét helyreállították, 1996–1998-ban pedig „Městský úřad” (városi hivatal) céljaira rekonstruálták. Udvara, melyen *Olbram Zoubek* jeles szobrászművész alkotását helyezték el, szép kiállítású üvegtetőt kapott.

Érdemes a város környékén kirándulni. Északnyugatra – Hrabůvka falu mellett – látható, de sajnos nem látogatható a magánkézben lévő, már említett Kunzov műváracska. Igazi turista cél viszont a várostól délre fekvő „Hranický kras” (hranicei szépség) mészkővidék. Barlangok, szakadékok várják a kirándulót. Itt látható Közép-Európa legmélyebb szakadéka: a kürtő százaz része 69,5 méter magas, alján „feneketlen” tó – egy robotkészüléket 205 méter mélyre leengedtek, de ott beakadt az elsüllyedt fák szövevényébe.

Aki Olmützbe utazik, ha teheti, álljon meg Hranicében, tisztelegni a régi városlakók előtt. Ettől ne riasszon vissza a régi szólásmondás se, amit a környékeliek mondtak a hraniceiekről (meglehet, hogy irigységből): *Kdo je z Hranic, nes-tojí za nic* (azaz: aki hranicei, nem ér az semmit.)

Megjelent: Bohemia, 2004. december, XII. évf. 3–4. szám, 18–19. o.

Olbram Zoubek szobra a kastély belső udvarán

(Fotó: © Zachár Otú)

Ivančice

Kirándulásaink alkalmával már többször felkerestük Ivančicét, ezt a Brünntől délnyugatra fekvő morva kisvárost. Az idei évtől (2003) kezdve a városka forgalma bizonyára megnő, hiszen megnyílt a főtéren Ivančice legnevesebb szülőttének, *Alfons Muchának* az emlékmúzeuma. A világhírű szecessziós festő nem az egyetlen híressége a Jihlava, Oslava, Rokytná folyók találkozásánál létrejött településnek: a nálunk is ismert, a cseheknél roppant népszerű komikus színésznek, *Vladimír Menšíknek* ma már nemcsak emléktáblája van a szülőházán, hanem emlékmúzeuma is a főtéren.

Számtalan más kisvároshoz hasonlóan Ivančice is kedvező fekvésének köszönhető létezését. Közeliében előnyösen lehetett az említett három folyón átkelni, így már az őskorban lakott volt a környék. A város közvetlen előzménye a közeli Rena-dombon lévő „hradiště” (földvár) volt, amelynek sáncjai ma is láthatók. A védett piachely túlélte a nagymorva birodalmat, és csak 1146-ban számolta fel *II. Vladislav*, egyszerűen „poddanské město”, azaz jobbágyváros lett, elvesztve addigi kiváltságait.

Alfons Mucha emléktáblája a szülőházán

(Fotó: © Zachár Otó)

(Fotó: © Zachár Otó)

Ivančice, Alfons Mucha festő szülőháza ma kiállítóhely

Corvin Mátyás küzdelmében kitaranak királyuk mellett. Az 1308-tól királyi város 1460-ban zálogba kerül, *Jindřich z Lípé* és *Vilém z Pernštejna* felváltva igazgatja. 1496-tól véglegesen „poddanské město”, azaz jobbágyváros lett, elvesztve addigi kiváltságait.

Ennek ellenére a szőlőművelés jólétet biztosított a városnak. Urai – a *Žerotinok* – támogatták az itteni evangélikusokat és „cseh testvéreket”. 1575-ben az utóbbiaknak középiskolát létesítettek, amely a harmincéves háború kitöréséig működött. 1558-tól 1571-ig itt élt *Jan Blahoslav* – a cseh testvérek püspöke –, akinek több munkáját, köztük az Újszövetség cseh fordítását kiadta az 1564–1576 között itt működő cseh testvér nyomda, mely aztán Kralicébe költözött. A nevezetes Kralicei Bibliát *Blahoslav* Ivančicében fordította, de nyomtatása már Kralicében történt.

Nemcsak protestánsok, hanem a XV. század végétől nagy számban zsidók is éltek a városban (1791-ben 20 százalék). Ma is meglévő temetőjükben látható sírkövek díszítése a hagyományos vallási jelképeken – áldásra emelt kezek, oroszlánon és szarvason, szőlőfürtön – kívül a morva népművészet hatását is tükrözi. 1940-ig állt fenn a zsidó hitközség. 1938–39-ben itt fogadták be a Harmadik Birodalomhoz csatolt Szudétavidékről elmenekült zsidóságot, majd 1942-ig gyűjtőtáborként működött a gettó. Az ivančicei zsidóságnak is voltak híres szülőttei: *Leopold Adler*, a német drámaíró, rendező, színész, a zenetudós *Guido Adler*, és az Amerikába szakadt zeneszerző-karmester *Hugo Weisgall*.

Ivančice szorgos népének csapás volt a szőlészet tönkremenetele a harmincéves háború alatt. A kiesett jövedelem pótlására az 1660-as években itt jött létre Morvaország első

Adatok:

Ivančice település Csehországban (Brno-vidéki járás, Dél-morva kerület).
Lakosainak száma 9737 fő (2022. január 1.) (Wikipedia)

Útvonal:

Budapest–Brno–Rosice–Ivančice

Látnivalók:

Városháza – helytörténeti múzeum, Mucha-kiállítás, Menšík-kiállítás, Mária mennybemenetele-templom, zsidó temető

(Forrás: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Ivančice>)

Ivančice, Mária mennybemenetele-templom

textilmanufaktúrája. Cseh- és Morvaországban mindig sok kisváros volt, ezért a XIX. századi ipari fellendülés idején csak kevésnek sikerült kiugrania a többi közül fejlődésben, lakosságában. A város bizonyos fokú bővülése, átépítése megtörtént, 1819 és 1861 között lerombolták a középkori városkapukat és a városfalak nagy részét. Iskolák létesültek – 1886-ban földműves iskola, 1889-ben süketnémák intézete, 1919-ben gimnázium.

Az ide telepített ipar létrehozta a munkásság szervezkedését: 1890-ben Pokrok (Haladás) néven egyesület jött létre, 1909-ben már Munkásotthon is működött. Úgy tűnik, a város az elmúlt évtizedekben megőrizte eltartó képességét, vállalatai működnek, a település szépül, rendeződik.

Brünnbe vagy Prágába utazva feltétlenül érdemes útba ejteni Ivančicét: a városcában és környékén több órát el lehet tölteni. Maga a főtér (Palackého náměstí) gótikus-barokk plébániatemplomával (Mária mennybemenetele), a hajdani királyi vár – ma városháza – gyönyörű reneszánsz kapujával és sarokerkélyével (6. szám), a hajdani városházával – ma Mucha-kiállításnak ad helyet (9. szám) –, több középkori eredetű lakóházával igen figyelemre méltó. A 12. szám alatt látható a Menšík-kiállítás. A téren nem maradt el a díszkút (XVII. század) és a pestis emlékmű (1726).

Díszítés a városháza erkélyén

(Fotó: © Zachár Otó)

(Forrás: <https://www.firma.cz/detail/2516532-meu-ivančice-odbor-vnitřní-veci-ivančice.html>)

A mai városháza

A Ve Sboru (Gyülekezet) utcában van a hajdan híres cseh testvér imaház maradványa, közelében Jan Blahoslav emlékműve. A város északi része volt a zsidóváros, ott van a zsinagóga (jelenleg raktár) a J. Vávra utcában. Ettől északra, a téglagyár felé vezető Hřenkova utca mentén található a zsidó temető.

A várostól délkeletre a Rokytná és a Jihlava szögletében – gyalogosan is – elérhetjük a már említett Renát, az őskori–órkori–középkori sziklás, jól védhető hradištět. Innen pirossal jelzett turista út vezet a még ma is látványosságnak számító vasúti viadukthoz, amely átvezet a Jihlaván. Itt még néhány éve is két, egymással párhuzamosan futó viaduktot láthattunk, de a régebbit – már üzemem kívül – 1999-ben egy szakasz kivételével lebontották, miután szétfoszlott az Eiffel-től való tervezés legendája.

Ivančice megbecsüli magát és hajdani szülőiteit, lakóit: a 7000 lakosú városcában hét emlékmű, illetve emléktábla van és három múzeum. Ivančice hívogató: engedni kell a csábításnak.

Megjelent: Bohemia, 2003. december, XI. évf. 3–4. szám, 20–21. o.

Jaroměř – Josefov

Kisvárosunk ikerváros: első tagja az útikönyvek tanúsága szerint a legkisebb szabad királyi város volt Csehországban. Az Elba kanyarulatai által meghatározott helyen kialakult – valaha fallal körülvett óvárosa alig több, mint 0,1 négyzetkilométer, házainak száma félszáz körül mozog.

Lábasházakkal övezett banánalakú főtere hangulatos, látogatóinak többségét mégis annak köszönheti, hogy a ma már közigazgatásilag hozzátartozó közeli Josefov erődre számtalan turista kíváncsi – gyertyás lámpásaikkal bejárják a sötét kazamatákat, majd boldogan fényképezkednek a napfényen a kijárat előtt. S miután a kaszárnya stílusú Josefov igencsak komor, egyáltalán nem vendégmarasztaló, adja magát a gondolat, hogy látogassuk meg a közeli középkori Jaroměřt.

Kicsinysége ellenére fontos lehetett a városka, hiszen az itt bemutatott kőrajzon látható, 1831-ben épített lánchíd a harmadik volt Csehországban. Valóban, Jaroměř is jól példázza a hely szerepét a városok kialakulásában. A település délnyugati, az Elba kanyarjában lévő bejárata a folyó gázlójának folytatásába esik. A főtér északkeleti végén, a Szent Miklós-templom helyén már a XI. században fejedelmi erőd (hradiště) állt, melyet – nevéből kiindulva – a XI. század első harmadában létesíthetett Jaromír fejedelem (uralkodott: 1003, 1004–1012, 1033–1034). Az erődben őrizték fogolyként 1126-ban II. Břetislav fiát (Břetislavot), aki valószínűleg beavatkozott az akkor dúló trónküzdelmekbe.

Nyilvánvaló, hogy az átkelő vonalába épített fejedelmi erőd a közeli Lengyelországba vezető utat ellenőrizte, ezen felül az átkelő és az erőd közötti rövid útszakasz kiválóan alkalmas volt vásárok tartására. Feltehető, hogy a piachelyből fejlődött ki a település, mely II. Přemysl Ottokár alatt szabad királyi városi rangot kapott. Az, hogy a várost az uralkodó alapította volna, kevésbé hihető, hiszen az Ottokár által alapított városok mind tervezett alaprajzzal, négyszögletes főtérrel épültek ki. Jaroměř főtere viszont régimódi, szabálytalan, ahogy az a régebbi, tervezés nélkül nőtt városokhoz „illik” (például: Litomyšl, Třeboň).

Jaroměř legrégebbi település-része az Elba jobb partján fekvő Prágai előváros. Erre utal, hogy a fallal körülvett belvárosnak az 1400-as évek elejéig nem volt saját temploma, a hívek az elővárosi Szűz Mária-templomot tudták igénybe venni, melynek működtetését az augusztianusok vették át, kolostort is építettek.

1404-ben a szerzetesek megkapták az időközben várrá átépített fejedelmi erődot, melynek helyén felépítették a ma is álló Szent Miklós-plébániatemplomot. Ezután a Szűz Mária-templom elpusztult, ma már a helyét sem ismerjük.

A huszita háborúk nagy veszteséget okoztak. 1421-ben a prágaiak foglalták el a 100 százalékgig német lakosú várost. Aki nem tért át a huszita hitre, kardélre hányták, helyükre csehek költöztek be.

Városunkat már 1307-ben, a közeli szabad királyi városokkal együtt (Polička, Hradec Králové, Chrudim, Vysoké Mýto)

Lánchíd Jaroměřnél, litográfia, XIX. sz. mf., rajz: R. Bürger, nyomda: E. Wenden

A josefovi erőd (XVIII. század), ma Jaroměř része

királynéi várossá nevezték ki. Ez a státus általában nem hozott az illetékes városoknak szerencsét, miután ellentétben a szabad királyi városok szabályozott és stabil működésével, a birtokba került királynék rapszodikusán kezelték az alájuk rendelt településeket. *Czillei Borbála*, aki 1437-ben *Luxemburgi Zsigmond*tól megkapta a királynéi városokat, Jaroměř-zsel vitába keveredve alaposan megnyirbálta önkormányzatukat: tetszés szerint cserélgette a tanácsosokat, bírót ültetett a nyakukra.

A jaroměri polgárság 1444-ben fellázadt úrnője ellen. Borbála büntetésül elvette a város régi pecsétjét, helyette újat adott: oroszlán, töviskoszorú közepén. *Czillei* 1445-ben elzalogosította *Pogyebrád Györgynek* a várost, mely így ideiglenesen magántulajdonná vált. 1475-ben *Pogyebrád özvegye* váltotta vissza a várost, mely így visszanyerte eredeti státusát.

Pogyebrád rövid birtokossága alatt a husziták által lerombolt augusztini prépostság helyén új várat építtetett, melyet a város később hagyott leromlani, a harmincéves háború alatt pedig teljesen eltűnt.

A kiváltságokért folytatott állandó küzdelem szempontjából a XV. század második fele és a XVI. század eleje sikeres volt. 1454-ben *V. László* újabb nyolcnapos vásárt engedélyezett. *Jagelló Ulászló* alatt a város megkapta a „mér földes törvény” kiváltságait, azaz Jaroměř mér földes körzetében senki sem főzhetett sört, idegen sört sem árulhatott. 1521-ben megindult a tutajozás. Miután Jaroměř volt a kezdő állomás, a városnak okozott kellemetlenségekért (forgalomnövekedés, rakterületek igénybevétele stb.) a leúsztatott famennyiség után adót szedtek.

1547-ben az első rendi ellenállás, valamint 1620 – a rendi felkelés bukása után – a városok általánosságban is büntetésben részesültek a mozgalmakban való részvételükért. Jaroměř esetében a város falvait elvették, és csak évtizedek múltán adták vissza.

Bár a *Habsburgok* 1526-os cseh trónra lépte óta a városok önkormányzati lehetőségei beszűkültek, kiváltságaik csökkentek, mindez fokozódott az 1618-as rendi felkelés után. (Mindez csupán következménye volt annak, hogy a Cseh Királyság fokozatosan elvesztette a Német-Római Birodalomban élvezett korábbi helyzetét, és fokozatosan egy közönséges tartomány rangjára süllyedt le.) Mindezek ellenére a

városok a XVII. század második felétől megerősödtek gazdaságilag, mivel a XX. század elejéig a porosz–osztrák háborúkon kívül nem volt háborús pusztítás.

Jaroměř gazdasági fejlődése szempontjából jót is, rosszat is hozott a közelben 1780–1789 között felépített erőd-kaszárnya: Josefov. Az építés és a működtetés sok munkaalkalmat jelentett, de az erőd védelmi szempontjai miatt sok külvárosi házat le kellett bontani, mások ugyan feltételesen fennmaradhattak, háború esetén az azonnali lebontás terhével. Josefov katonai szerepe a porosz–osztrák háborúk 1866-os befejeződésével megszűnt, 1888-ban erőd státusa is. Jaroměř építési megkötöttségeit valószínűleg már az 1860-as években feloldották, mert mind a házak, mind a lakosság száma növekedésnek indult, jelenleg 12 500 lakosa van Josefovval együtt, mely 1948 óta a város része.

Mit láthatunk Jaroměřben? A már említett hangulatos lábas házaspár főtere északkeleti végén látogatásra érdemes a Szent Miklós-plébániatemplom, a téren álló Mária-oszlop *Mathias Braun* munkája, akinek Gyász néven emlegetett síremlékét – sokak szerint a legszebb csehországi barokk szobor – a temetőben tekinthetjük meg.

A modern építészet értékes hozadéka városunk számára *Josef Gočár*nak az 1910–1911-ben a Wanke cégnek építtetett üzletháza (ma múzeum). A neves prágai építész a közeli Hradec Královéban mint városrendező dolgozott, és eközben több kiváló középületet is tervezett. Jaroměri épületénél *Gočár* Európában először alkalmazott függesztett üvegfüggönyfalat.

Megjelent: Bohemia, 2016. április–2017. március, XXIV. évf. 1–4. szám, 26–27. o.

Jaroměř főtere a Szent Miklós-templommal

Adatok:

Jaroměř, város Kelet-Csehországban
(Náchodi járás, Hradec Králové-i kerület).

Népesség: 12 439 fő (2018) (Wikipedia)

Josefov kelet-csehországi történelmi erődítményváros
(Náchodi járás, Hradec Králové-i kerület)

Útvonal:

Budapest–Brno–Svitavy–Litomyšl–Hradec
Králové–Jaroměř

Látnivalók:

Főtér, múzeum, Josefov

Jindřichův Hradec

A cseh történelem egyik legendája a Vitkovok dél-csehországi óriásbirtokainak kialakulása. Eszerint *Vitek z Pršic* ősatya valamikor 1194-es halála előtt öt fia között szétosztotta birtokait, sőt címet is adományozott nekik.

A jelenetet több változatban örökítették meg 1550 körül készült táblaképeken, az egyikük legjellemzőbb részletét látjuk első illusztrációként.

Baloldalt áll szemben velünk a Télapó kinézetű *Vitek z Pršice*, aki a semmiből feltűnve 30 év alatt egyre fontosabb tisztségeket betöltve az uralkodói udvarban hatalmas birtokadományokra tett szert Dél-Csehországban. Előtte sorban egymás után aranszínű páncélban négy „jobbkezőről” való fia, közülük éppen *Jindřich*hel parolázik, aki címerül a kék pajzson aranszínű rózsát, birtokként pedig Dél-Csehország osztrák tartományokhoz közeli keleti csücskét kapta. A negyedik fiú háta mögött – kicsit elkülönülve – szerényen áll csapata élén *Vitek*, „balkézőről” való fia, *Sezima*, aki szintén kapott címet is, birtokot is. (A festmény a telči kastélyban – szintén hradecki birtok – látható, mégis, kellő tisztelettel a teljes rokon-nagycsalád iránt, a képen mind az ötféle rózsás címer látható.)

A második fiú *Jindřich/Henrik* kapta tehát egyéb birtokok mellett városunk és környéke területét: nem valami lakatlan gyepüre kell gondolnunk. A vidék korábban a fejedelem kezelésében volt, a mai város helyén falu, a vár területén hradíště, azaz erődített hely létezett. Ez utóbbit már az uralkodó elkezdte kővárrá átépíteni, az új tulajdonos befejezte ezt a munkát. Ez a tény még azt a feltevést is valószínűsítheti, hogy a birtokot *Jindřich* nem apjától örökölte, hanem saját szolgálataiért ő maga kapta.

Oklevelekben 1220-ban bukkan fel az új építmény – immár kővár – neve Nova Domus, illetve Neuhaus alakban. Tulajdonosát *Henricus de Novo Castro* néven említik, a város neve először 1410-ből maradt ránk Jindřichův Hradec formában.

Elsőként egy román stílusú, szerényebb vár épült meg, melyből a kerek „fekete torony” – bergfrit, azaz menekülőtorony –, valamint a „középkori palotá”-nak nevezett épület magja maradt meg. Ezt a kisméretű román palotát a ké-

A rózsák szétosztása, olajfestmény a XV. századból

(Forrás: Állami Kastély, Telč, Rožmberkové, siriční prátnóde výstavou, 2011)

(Fotó: © Zdeněk Thoma)

Jindřichův Hradec főtere barokk Szentháromság-szoborral

sógótikus korig többször bővítették: szélesebb is, hosszabb is lett, kápolnáját is meghosszabbították, magasították. Ugyanabban az időszakban (XIV–XV. század) született meg a hajdani belső várfalhoz kívülről-belülről való hozzáépítéssel a mai „spanyol szárny” földszintje.

Mindeközben az 1277-es évben a király, *II. Přemysl Ottokár* lett a vár tulajdonosa, hiszen a közeli rokon *Rožmberkek Ottokár* Habsburg-ellenes küzdelmében nyíltan az uralkodó ellen fordultak. *Ottokár* 1278-as, a morvamezei csatában bekövetkezett halála után a tulajdon visszaszáll a hradeciekre.

A vár építésének legaktívabb korszaka az 1500-as, 1600-as évekre tehető. 1507-től 1531-ig ugyanis *I. Adam* volt a vár és a város birtokosa, aki egyszersmind a *Jagellók* főkancellárjának tisztségét is viselte. Ennek következtében a várban megsaporodott a főúri, sőt talán az uralkodói látogatások száma, szükségessé vált a vár prezentációs célú átépítése, bővítése. A XVI. században készült el az „Adam-palotának” nevezett új szárny, a Nagy Árkád nevű udvarzáró épület, valamint a régi kerek sarokbástyán épülve a Nagy Rondella.

Tulajdonosváltás történt az 1600-as évek elején: a hradecki urak kihaltával a *Slavaták* vették át a vár és város tulajdonjogát, elsőként *Vilém Slavata*, akit az 1618-as defenesztráció alkalmával másodikként dobtak ki a prágai kancellária ablakán. Túlélve az esést, folytatta a várkastély kiépítését, bár őrá már kevés feladat maradt: a Rondellához vezető árkádot építette ki.

1691-től a *Černín* család az új birtokos, a vár esetében ez a szerepük a II. világháború utáni államosításig megmarad. Nevükhöz fűződik a várkápolna barokk átépítése, valamint a várszínház létesítése.

Öt évszázad építő tevékenysége, valamint a többszöri gondos rekonstrukció következtében Csehország egyik legszebb várát látogathatjuk meg. Négy különböző túraszakaszkere-tében sem tudjuk a teljes kastélyt és gazdag berendezését megtekinteni.

A kastély, acélmetszet a XIX. század közepéről,
rajz: C. Würbs, metsző: H. Hügel

A hradecki kastélyról szólva nem lehet kihagyni a Csehország több kastélyában is otthonos „Bílá paní”-t, a Fehér Asszonyt. Sajnos, a különböző főúri hölgyekről szóló legendák olyannyira összekeveredtek, hogy ma már nehéz a történetek személyekre szétválogatni. Várunkhoz *Markéta z Hradce* kapcsolódik, aki állítólag bevezette a szegények húsvéti megvendégelését: levest, halat és mézzel édesített kását kaptak.

Prága és Český Krumlov után Csehország harmadik legnagyobb várán kívül maga a város – Jindřichův Hradec – is kihagyhatatlan. Csehország műemlékvárosának fejlődése csaknem párhuzamosan haladt a váréval, hatszáz évnél is több ideig mindkettő tulajdonosa azonos főúr volt.

Amikor a vár helyén állt erődítmény a fejedelemtől átment *Jindřich* tulajdonába, természetesen megkapta a mellette fekvő jobbágyfalut. Növekedésével, az ipar és a kereskedés meghonosodásával és fejlődésével nem változott sem a település, sem a lakosok jogi státusa: nagyra nőtt jobbágyfaluról beszélhetünk, melynek bíróját az uraság nevezte ki.

A XIII. század közepe táján német mintára Csehországban is megjelentek az általában uralkodói alapítású szabad királyi városok, melyeket önkormányzatuk igazgatott, lakosai szabadok voltak. Sikeres működésük a főurakat is városok létrehozására ösztönözte. Ez két úton volt lehetséges: vagy jobb adottságú jobbágyfalut bizonyos kiváltságok megadásával, vásárjoggal, az ipar, a kereskedés meghonosításával, korlátozott önkormányzati elemek engedélyezésével várossá fejleszteni, vagy új várost alapítani. Mindkét esetben a lakosok az uraság jobbágyságai maradtak, nem váltak szabaddá (poddanské město=jobbágyváros).

Jobbágyvárossá nyilvánításhoz kellett az uralkodó engedélye, éppúgy a vásártartás megadásához. Egyebekben az ura-

Adatok:

Jindřichův Hradec város Dél-Csehországban
(Jindřichův Hradec-i járás, České Budějovice-i kerület).
Népesség: 21 472 fő (2018) (Wikipedia)

Útvonal:

Budapest–Bécs–Horn–Třeboň–Jindřichův Hradec

Láttnivalók:

várkastély, Mária mennybemenetele-templom,
jezsuita szeminárium

ság döntött, sokszor önkormányzati elemeket is beengedtek a város irányításába. A XV. század elején már csaknem 300 „poddanské město” volt Csehországban.

Jindřichův Hradec is egyszerű jobbágyvárosként kezdte, 1255-ben *Jindřich* kőfaragó a bíró. 1293-ban már városként említik, városfallal kerítik. 1369-ben a város belső részének, 1389-ben a külső részének adnak kiváltságokat. 1472-ben egységesítik a két városrész kiváltságait, 1493-ban városházát építenek. 1619-ben, amikor a tulajdonos – az ablakból kidobott Slavata – a rendek szemében kegyvesztett lett, a város megpályázta a szabad királyi város rangját – sikertelenül.

A város a jobbágyvárosok között nagyon jó pozícióra tett szert, mind a gazdasági, mind kulturális, mind népességi tekintetben. Gazdasági erejét nagyrészt textilipara adta, valamint kereskedése, mivel itt metsztették egymást a Bécs–Prága és a Brünn–České Budějovice útvonalak.

Míndezen következtében Jindřichův Hradec ma vára nélkül is látványos, turistáknak való kellemes város. Ha elindulunk a Vajgar tóhoz közeli parkolóból a belváros felé, hamarosan találkozunk az északi dupla városfal maradványával, majd a Štítného utcára fordulva megpillantjuk a Keresztelő Szent János hajdani minorita templomot. Különlegessége, hogy az eredetileg háromhajósra tervezett templom baloldali hajója nem készült el, így aszimmetrikus, kéthajós elrendezésű. Gyönyörű gótikus freskók díszítik.

A közeli főtéren középkori és klasszicizáló homlokzatokat láthatunk, az északi oldalon, a 136–138. sz. ház árkádjai alatt csodálatos szépségű gyémántboltozatban gyönyörködhetünk. A tér mögött a Mária mennybemenetele-templomon kőtábla tanúsítja, hogy itt húzódik a 15. keleti hosszúsági fok, azaz a mi időzónánkban akkor van dél, amikor Jindřichův Hradecben a Mária-templom árnyéka a legrövidebb.

A templom előtti háztömbnyi komplexum a hajdani jezsuita kollégium, a Komenského utca másik oldalán a jezsuita szeminárium. Itt járt iskolába az anyjától elszakított gyermek *Rákóczi Ferenc*, akinek emlékét korábban emlékszoba őrizte a múzeummá alakított épületben.* A helytörténeti gyűjtemény sztárja a világ legnagyobb mechanikus betlehemeje.

A szeminárium és a kollégium épületeit az egyetlen megmaradt városkapu, a Nežárská brana köti össze. A szomszédos urasági sörgyár falán emléktábla tanúsítja, hogy 1831–35-ig itt lakott a gyermek *Bedřich Smetana*, akinek az édesapja itt (is) volt sörfőző mester.

A város fejlettségének bizonyítéka, hogy Csehországban itt világították először az utcákat elektromos árammal. Hálózat még nem lévén, egy vízimalmot építettek át áramfejlesztővé.

Jó sétákat tehetünk a városnézés után a belvárost övező parkokban, a keleti oldalon a Kis Vajgar és a Vajgar tavak partján. Ha elfáradtunk, megéheztünk, megszomjaztunk, bátran visszafordulhatunk az Óvárosba: lépten-nyomon beülhetünk valamelyik hangulatos sörözőbe vagy étterembe.

Köszönet *Jiřina Psikovának* a várostörténeti adatokért.

* *Kiegészítés:* 2021. július 1-jén Jindřichův Hradecben, az egykori jezsuita kollégiumban hosszabb szünet után újra megnyílt II. Rákóczi Ferenc vezérlő fejedelem életét bemutató állandó kiállítás. Az emlékszoba a prágai Magyar Kulturális Intézet kezdeményezésére és koordinálásával jött létre, több intézmény támogatásával. – *A szerk.*

Megjelent: Bohemia, 2011. április–2012. március, XIX. évf. 1–4. szám, 36–37. o.

Kadaň

Nyugat-csehországi kirándulásaink, vagy az Ohřen megejtett vízitúránk alkalmával sosem hagyjuk ki Kadaňt. Ez a Magyarországon jószerével ismeretlen kisváros méltán került be még az 1970-es években a „cseh földek” akkor 35 tagot számláló műemlékváros-listájába.

Napsütésben Žatec felől érkezve szép igazán a város panorámája. Az Ohřen túlról szemlélve egyszerre lehet látni a folyópartot, az épen maradt régi városfalakat, a mögülük kimagasló piros háztetőket, a barbakánt, a várnak a falakra kikönyöklő impozáns tömegét, a plébániatemplom és a városháza magasra törő tornyait. De a szép sziluettet elhagyva, a város főterére érkezve is lélekiemelő látvány fogadja a látogatót: minden van, ami egy középkor óta létező – és számtalan tűzvész miatt sokszor átépített – cseh kisvárosban előfordulhat.

Kadaň persze nem a középkor óta lakott hely. Mint a folyóparti, jól védhető helyen épült városoknál szokásos, ez is kedvelt helye volt tízezer évek óta a kőkorszaki–bronzkori embereknek. Kelták is laktak a környéken, a Kadaň nevet feltehetően ők hagyták az utókorra.

Ezen a helyen vezetett át a folyón a sószállító út, a gázlót a túloldali Unhošť-hegyen lévő településről vigyázták. A szlávok a VI. század óta lakják a vidéket, egyes nézetek szerint Kadaň azonos Kanburggal, ahol a frank annalesek szerint Nagy Károly katonasága 805-ben összecsapott a csehekkel.

1186-ból már biztos adatok tanúsítják, hogy *Bedřich* fejedelem a johannitáknak ajándékozta „az Ogre folyó feletti új erősséget, melyet a régi település után Kadennak mondanak”. Az említett régi település feltehetően közvetlenül a parton ma is meglévő Szent János-templom körül terülhetett el.

1259-ben emelte *II. Přemysl Ottokár* királyi várossá Ka-

daňt, számtalan kiváltsággal felruházva. Egyszersmind királyi várat alapított, mely kezdettől a király itteni helyettesének, a žateci kraj (kerület) várnagyának lakóhelyéül szolgált.

A városnak nagy, téglalap alakú főteret szabtak ki. Régi, megmaradt pincék tanúsítják, hogy már a XIII. század elejétől középületeket építettek román, majd koragót stílusban. (A volt minorita kolostor már 1234-ben állt.) 1350 körül befejeződött a város erősítéseinek felépítése, de később is bővítették, erősítették, így kettős, de néhol hármassal falrendszer jött létre. Ma is megvan a védművek jó része, a három főkapuból csak a nyugati – Mikulovická, mai nevén Stará brána – maradt meg, áll még a volt žateci kaput övező barbakán, valamint a nagyon keskeny, a XVII. századig csak a városi hóhér és a sintér által használható „hóhér utcácska” végén lévő segéd-kapu, melyen keresztül a hóhér megközelítette a második és harmadik védővonal közötti lakását – minthogy a városon belül nem lakhatott.

A főter egyik jellegzetes épülete a városháza, mely a XIV. században még vásárcsarnokként szolgált, de a század végén elkészült 53,7 méteres tornya, kápolnája. Mai alakját az 1811-es átalakítása után nyerte. Érdekesség, hogy a homlokzatán a cseh és osztrák címerek mellett a magyar is megtalálható.

Másik domináns épület a téren a Szent Kereszt-templom, melynek XIII. századi eredetére a sok átépítés miatt alig lehet következtetni.

A város sokat fejlődött *IV. Károly* uralkodása alatt: az újabb kiváltságokért a lakosok ma is hálával gondolnak a „csehek atyjára”, emlékét a minden évben megtartott „császár napja” őrzi.

Már 1362-ben tűzvész pusztított a városban, de az 1420-as évekbeli huszita háborúk is mérhetetlen károkat okoztak. A husziták megostromolták és elfoglalták a katolikus oldalra állt várost, de a keresztések végül elűzték *Žižka* katonáit. Ka-

A kadaňi városháza homlokzatán balra a magyar címer

Adatok:

Kadaň település Nyugat-Csehországban
(Chomutovi járás, Ústecký kerület).
Népesség: 18 111 fő (2018) (Wikipedia)

Útvonal:

Budapest–Brno–Prága–Louny–Žatec–Kadaň

Látnivalók:

Városháza, Városi Múzeum, kastély

daň azonban mégiscsak kelyhessé vált, és a huszita események óta a cseh lakosság aránya megnőtt. A háborúskodásban a vár kiégett, úgyszintén a minorita kolostor, a Szent János- és a plébániatemplom.

Az újjáépítés mellett új, kiváló épületegyüttessel gazdagodott a város. A leégett minorita kolostor helyett obszerváns ferencesek építettek maguknak kolostort 1473-ban a városon kívül, *Jan Hasištejn z Lobkovic* anyagi segítségével. Az impozáns kolostoregyüttes – káptalanterme gyémántboltozatos – 1995 óta nemzeti kulturális emlék, körzeti múzeumként szolgál, gazdag anyaggal. Parkjában keresztút és más – a bányászat miatt elbontott – községekből származó „békekereszt” jelentenek látványosságot.

Pogyeb rád György uralkodása is jót tett a városnak: védművei tovább erősödtek, ekkor épült a barbakán, melyből csupán kettő maradt meg Csehországban: Kadaňban és Lounyban.

Gazdasági fellendülést hozott a XVI. század. A polgárok részt vettek a környék – Jáchymov, Vajperty, Hora Svatého Šebestiána – ezüstbányáinak kiaknázásában, nőtt a város la-

Részlet a városháza tornyáról

Városképek a Szentek (U Svatých) kapujából

kóinak száma mind a városmagban, mind a két külvárosban – Špitálské, illetve Sedlecké předměstí –, melyeket szintén fallal és kapukkal védtek. Az Ohřen fedett fahíd vezetett át. reneszánsz külsőt öltött a település, ennek nyomai a későbbi tűzvészek, átépítések ellenére fennmaradtak néhány épületen, például a 16., 18., 80., 185. számú házakon.

Sokat szenvedett a város a harmincéves háború alatt, 1631-ben a szász betöréstől, 1635-ben a tűzvésztől. Az újjáépítés még a háború alatt megtörtént, ugyancsak reneszánsz stílusban. Hamarosan megjelent a barokk, a plébániatemplomot az 1654–84 közötti időkben már így építették át. A XVIII. században általánossá vált a városképek barokkává változása a főtéren, 1755-ben elkészült a helyi szobrász, *K. Weitzmann* impozáns Szentháromság-szobra.

1811-ben megint óriási tűzvész tombolt, és a fő épületeken kívül 243 ház semmisült meg. Az újjáépítés a város képének leegyszerűsödését hozta, a főtér azonban óriási díszkúttal gyarapodott, melynek korlátját a közeli Klášterec nad Ohří kastélyából hozták el.

A XIX. század második felében a városerődítések egy részét lebontották, szerencsére a nagyobb része megmaradt. Új iparok honosodtak meg a városban: a régi kesztyűipar mellett kerámiaüzemek létesültek, sokan találtak munkát a közeli külszíni szénbányászatban. A várost bekötötték a vasúti hálózatba, acélhid épült a folyón át, a lakosság száma a század végén elérte a 7500-at.

Kadaň ma – a többi cseh kisvároshoz hasonlóan – néznivalókban gazdag, az éhes–szomjas turista számára is kellemes hely, ahol a látogatásra szánt néhány óra édeskevés. Igazi különlegességet jelent az a tucatnyi modern felfogású figurális kőszobor, amelyeket a városfalak között kialakított park-sávban helyeztek el: a művek vidámak, szellemesek, mosolyra fakasztanak.

A város környékén is akad látnivaló. Az északi részen ugyan túlteng a külszíni szénbányászat és a pruňerovi elektromos erőmű látványa, délen azonban érdemes meglátogatni a már említett Unhošť kőkori lakóhelyet, tőle keletre található 3,5 hektáron a Sluňáky, ami szél által barázdált kovakő bálványmezőt jelent. Mellette kedvelt horgászhely az Ohře folyó felduzzasztásából keletkezett Nechanice-tó.

Megjelent: Bohemia, 2005. szeptember, XIII. évf. 1–2. szám, 20–21. o.

Kroměříž

Cseh kisvárosok sorozatunkhoz könnyen találunk „anyagot” túránk alkalmával. A tavasszal útbájtott Kroměříž – ismertebb nevén Kromsír – nemcsak szépsége, hanem az 1848–49-es eseményekben játszott szerepe miatt is megérdemli, hogy írjunk róla.

A termékeny Haná-síkság központjának számító, 20 ezer lakosú műemlékvároska jószerint az 1063-ban alapított olmützi püspökségnek köszönheti létezését. 1110-ben ugyanis *II. János püspök* megvásárolta *II. (Fekete) Ottó* olmützi részfejedelemtől az itteni területet a rajta lévő udvarházzal és a mai Riegrové náměstí helyén lévő falucskával, ahol piacot is szoktak tartani.

1260 körül *Bruno ze Schaumburku* gótikus várat épít, valamint rendezett városias települést a vár és a régi falu között. Mindezt fallal keríti, rajta három kapuval, és az így létrehozott gazdasági központnak városjogokat ad.

Felépül a Szent Móríc-templom, felújítják a régi piac mellett a Szűz Mária-templomot, a XIV. században a városka délkeleti részén zsidónegyed létesül, körül a határban a városhoz féltucat jobbágyfalu tartozik.

A huszita időkben éles harc folyt a város birtokáért *Jan Železný* püspök és a husziták között. 1423-ban *Jan Žižka* elfoglalta, ezután 77 éven keresztül különböző morva urak – *Corvin Mátyas* morvaországi uralma alatt a magyar *Zápolyák* – birtokolják.

Csak 1500-ban sikerül a tulajdonjogot visszaszereznie az 1496–1540 között hivatalban lévő magyar nemesnek, *Thurzó Szaniszló* humanista és mecénás püspöknek.

Thurzó reneszánsz stílusban átépítette a várat. A század végén felépült a reneszánsz városháza negyvenméteres, a főteret uraló tornyával.

František Ditrichstein működése (1598–1636) alatt érkeztek a helységbe a jezsuiták, és ezalatt nyerte el a város a máig használatos címerét: az olmützi püspökségtől származik a piros mezőben elhelyezett hat darab ezüst torony, a közepén elhelyezett osztott pajzsocska két szőlőoltó kése viszont a *Ditrichsteinektől* ered.

Nem lenne cseh kisváros Kroměříž, ha a harmincéves háború alatt nem pusztították volna a svédek. 1643–1645-ben *Torsten* generális perzseltette, romboltatta. Ezáltal az 1592-es *Villenberg*-féle metszeten látható gótikus-reneszánsz városkép örökre eltűnt, a település az 1660-as évekig csak tengődött.

1664-ben a roppant becsvágyó *Karel z Lichtensteina* egy püspöki rezidencia építésébe fog a romos gótikus-reneszánsz várból. *Tencalla* és *Luchese* 1695-ig gyönyörű reneszánsz kastélyt varázsoltak oda, 84 méter magas toronnyal.

Számtalan más építkezésre is sor kerül: káptalani házak a főtéren, piarista szeminárium, gimnázium, kollégium, s mindenekelőtt a Közép-Európában csaknem páratlan püspöki virágoskert.

F. B. Werner 1752-es metszete jól mutatja a soktoronyú, szépen erődített városkát, a háromemeletes új állapotú kastélyt és az előtérben a már említett virágoskertet. A látkép az utolsó pillanatban készülhetett az 1752-es tűzvész és az 1758-as porosz betörés előtt. Az olmützi püspökség 1777-ben érsekessé lép elő, kilenc év múlva a város mégis kiszabadul a sok évszázados egyházi gyámkodás alól: *II. József* engedélyezi saját magisztrátus felállítását, így a város lerombolja a feudális hatalom jelképét, a pellengért.

A XIX. század elején szabályozták a város mellett folyó Moravát, ezzel egyidőben klasszicizáló stílusban átépítették a kastély alatti nagy kiterjedésű barokk parkot, romantizáló díszépületekkel és gazdasági épületekkel tarkítva.

Kroměříž, a virágoskert

(Zachár Ottó gyűjteményéből)

Kroměříž főtere, kőrajz a XIX. század közepéből, rajz: F. Kanitz, litográfia: Sandmann, nyomás: J. Rauch

A kisváros nevét a Habsburg-birodalmon belül és kívül megismerték az 1848–49-es években. Az októberi bécsi felkelés miatt az udvar azonnal áttette a székhelyét Olmützbe, majd november 22-től az alkotmányozó birodalmi gyűlés Kroměřížben folytatta működését. A kastély nagy tanácskozótermében hangzott el *Rieger* történelmi jelentőségű mondata: „Az állam minden hatalma a néptől származik”. Hiába volt azonban a cseh küldöttek – *Palacký, Rieger, Havlíček, Týl* és mások – igyekezete, 1849. március elején a csupán három hónapja uralkodó *Ferenc József* a gyűlést dolgavégezetlenül feloszlatta és életbe léptette az ún. oktrojált alkotmányt. Minderről 150 évvel később nagy ünnepségsorozattal, tudományos ülésekkel emlékeztek meg.

A XIX. század második felében lebontottak két városkaput, eltűnt a városfalak jórésze, befalazták a főter árkádjait, mezőgazdasági szakiskola építésével kibővült az itteni iskolák – három gimnázium, egy reáliskola, tanítóképző, zeneiskola – köre, s a város így már joggal kiérdemelte a „hanak Athén” elnevezést.

Nagyon megváltoztatta a lakosság összetételét a II. világháború: a gettó lakóinak többsége nem tért vissza, a német lakosságot kitelepítették. A várost román katonák és partizánok szabadították fel 1945. május 4–5-én.

Nézzük, mit láthat a látogató a hangulatos kisvárosban?

A legjelentősebb turistalátványosság a sokszor említett püspöki érseki kastély, ahol minden van: püspöki könyvtár, képtár kitűnő régi mesterekkel, óriási, gyönyörű termek stukkókkal, *Maulbertsch*-freskókkal, a kastély melletti bejárhatatlan méretű angolpark ötszáz éves vörös tiszafával, a városka szélén a már áttekinthető nagyságú franciakerth számtalan

barokk szobrával, 233 m hosszú és 14 m széles kolonnádjával – UNESCO-világörökség. Van Városi Múzeum a főtéren *Max Švabinský* festőművész (a város szülötte) emlékkiállításával, helytörténeti anyaggal.

A szépen karbantartott kisvárosban van annyi régi templom, barokk szobor és jó sok kocsmá, amennyit egy érző szívú turista megkívánhat.

Megjelent: Bohemia, 1998. december, VI. évf. 3–4. szám, 10–11. o.

A gonosz ellen küzdő angyal a püspöki palota udvarában

(Fotó: © Zachár Ottó)

Adatok:

Kroměříž település Csehországban (Kroměříži járás, Zlíni kerület, történelmi Dél-Morvaország területén). 1997-ben Csehország legszebb történelmi városává választották. Népeség: 28 880 (2018) (Wikipedia)

Útvonal:

Budapest–Brno–Výskov–Kroměříž

Látnivalók:

Kastély, virágkert, Városi Múzeum, Szent Móric-templom

Kyjov

Kis híján százra rúgó csehországi utazásainkon több száz települést, kisvárost kerestünk föl. Kyjivot azonban hosszú ideig elkerültük, holott a közelében tucatnyi helyen megfordultunk. 2017. évi dél-morvaországi kirándulásunkhoz viszont Kyjovban leltünk jó szállásra, ily módon ezzel a tipikusnak mondható cseh kisvárossal is megismerkedhettünk.

Városkánk – miként a települések legtöbbször – egyszerű, uralkodói birtokban lévő faluként kezdte „pályafutását”. Első írásos említése 1126-ból származik, amikor *Vencel* olmützi részfejedelemből a hradiskói bencés kolostornak ajándékozta a falut és környékét („forum cum villa Kigiow”). A szerzetesek nagyon örültek az adománynak, mert a déli fekvésű falu környékén már lehetett szőlőt termelni, s az ebből készített bort nemcsak misézéskor, hanem betegségekre orvossággént is használták... A bencéseket hamarosan kiűzik Hradiskóból, de a helyükre lépő premonstreiek tovább viszik Kyjov igazgatását. *Michal* apát Szent Mártonról elnevezett kőtemplomot épített a mai Szent József-kápolna helyén.

A XII–XIII. század fordulóján a falu főutcájának meghosszabbításában vásárok tartására alkalmas teret alakítottak ki, ez lett a későbbi „městečko” (városka) főtere, a címet 1201-ben kapta meg a település.

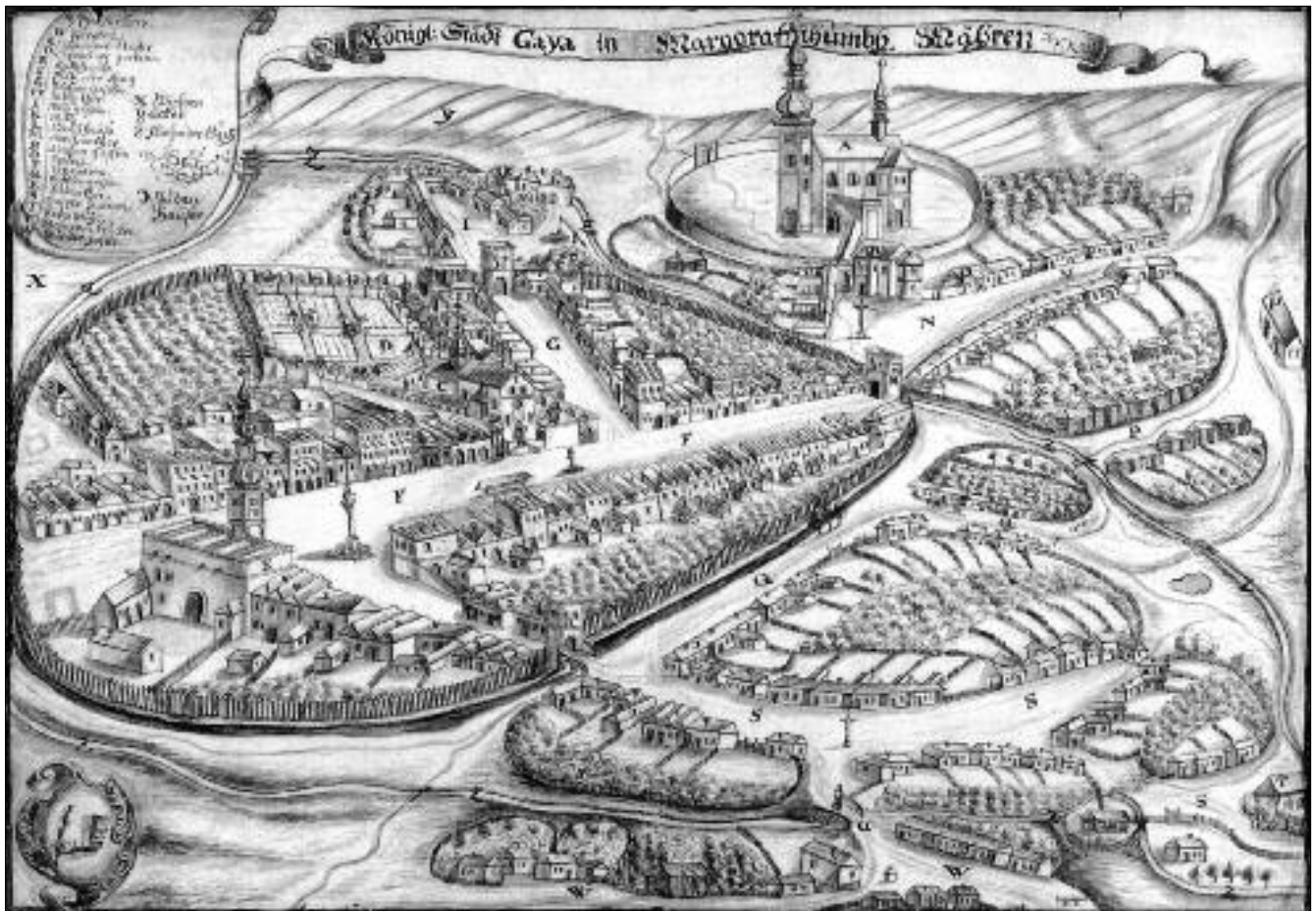
1284-ben *II. Vencel* engedélyt adott Kyjovnak falakkal való

körbeépítésére, pénziány miatt azonban csak palánkkerítést tudtak fölhúzni, melyet a későbbiekben sem tudtak kőfalakkal kiváltani. A kolostor a XIV. századig közvetlenül irányította Kyjivot, de később anyagi nehézségeik miatt bérbé adták, 1407-től pedig elzálogosították. 1515-ben *II. Ulászló (Dobze László)* vörös pecsét használatára adott jogot, 1526-ban jelenik meg a pecséten a település címe, jelezve, hogy immár városról (poddanské město, mezőváros, jobbágyváros) beszélhetünk.

1539-ben a kolostor Bukovany faluval együtt eladta Kyjivot *Jan Kuna z Kunštátu* morva hetmannak. Halála után azonban fiai előbb elzálogosították, végül eladták *Jan Kropáč z Nevědomí na Litencích* nemesnek. Az új tulajdonos annyira durván viselkedett a városlakókkal, hogy lázongás tört ki ellene, sőt 1548-ban a város átadott *Ferdinánd* uralkodónak egy folyamodványt. Ebben megígérve saját erejükkel való visszavásárlásukat, kérték a királytól a város kamarai gondnokság alá vételét. Ez még ugyanabban az évben megtörtént, Kyjov királyi város lett azzal az uralkodói ígérettel, hogy soha nem lehet zálogba tenni, sem eladni!

Működésének kezdetén Kyjivot kinevezett faluvezető (vilicus) irányította, a „városka” rang elnyerése után azonban a kolostor nem kötelezően, de megadhatta az önkormányzatiság jogát. Ez valószínűleg megtörtént, 1350-ből van adatunk városháza léteire. Mint királyi városnak 1548-tól már járt a

Kyjov, 1723-ban készült veduta a városról

(Kézirat rajz Zachár-Ottó gyűjteményéből, a Bohémia folyóirat 2017/2018. évi Cseh Múzeum mellékletében)

Slováckói főkötős menyecske

városháza és a választott önkormányzat. 1561–62-ben az újszülött királyi város számára *Václav Bzenecký* primátor (aki egyébként a *Jan Kropáč* elleni engedetlenségi mozgalom vezetője volt) olasz építésszel emeletes városházát húzat fel, mely kisebb átalakításokkal mai napig szolgálja a települést. Hamarosan felépítenek három – királyi városhoz méltó – városkaput, a palánkkerítés közfalal való felváltására továbbra sincs pénz. Csupán a harmincéves háború után hajtottak rajta végre javításokat.

1709-ben a város engedélyt kapott kapucinus kolostor létesítésére. Helyszínt az önkormányzat biztosított: a főtér egyik lerombolt házában (*Jiří Pogrel z Kočeborovic* volt a tulajdonosa) és még két kisebb ház telkét, valamint a mögöttük elterülő kert adományozták a kolostornak. Alapkövét 1713-ban rakták le, felszentelése 1723-ban történt, de végleges kiépítése 1761-ig tartott.

Mária Terézia egyetértésével 1760-ban megjelentek a piaristák, akik alacsonyabb fokú latin gimnáziumot működtettek 1774-ig, amikor iskolareform keretében német nyelvű tanításra álltak rá. *II. József* reformjai megszakították a kapucinus kolostor működését, temploma a továbbiakban plébániatemplomként működött. A kalapos király eltörölte a városok addigi rangjait és kiváltságait. Kyjovban az eddigi tanács helyett magisztrátus alakult, polgármesterrel az élen. Kyjov a reformoknak, valamint a nagyszámú betelepülő, üzletileg aktív zsidóságnak köszönhetően kezdett növekedni és gazdaságilag fellendülni. A városban üveggyár, a közelben barnaszénbánya létesült.

A XIX. század végéig kizárólag az egyébként kisebbségben lévő németek alkották a város vezetőségét, általában a társadalmi élet is a németek körül forgott. Az áttörést az 1864-ben alapított cseh Olvasói Egylet kezdte előkészíteni, hozzá csatlakozott 1871-ben a testnevelést, kulturális megmozdulásokat szervező Sokol, 1874-től a Polgári Zalogház támogatta a kisvállalkozásokat. 1896-ban *Josef Galušek* vezetésével először alakult cseh városvezetés. Mindezek után rohamosan csehenedni kezdett az oktatás: 1898-ban cseh nyelvű gimnázium jött létre, de egymás után alakultak az alacsonyabb fokú cseh polgári, kereskedelmi, gazdasági iskolák.

A monarchia azonban makacsul ragaszkodott a cseh és

Adatok:

Kyjov város Csehországban
(Hodoníni járás, Dél-Morva kerület).
Népesség: 11 247 fő (2018) (Wikipedia)

Útvonal:

Budapest–Pozsony–Holič–Kyjov

Látnivalók:

Városháza, Zámeček, kapucinus templom

morva tartományok német jellegéhez. Ezzel kapcsolatos a híressé vált kyjovi „hier” (jelen) affér. 1899-ben tartalékos tiszt találkozó volt a városban, ahol a csehek egy része az előírásos német „hier” helyett a „zde” szóval jelentkezett be. A bűnösökre bírósági ítélet és börtön várt.

Az I. világháború sok nehézséget okozott a városnak. Az egyébként is rossz élelmiszeri helyzetet tovább rontotta a több ezernyi galíciai menekült, akik a háború végéig a városban ragadtak. A háború alatt több komoly incidensre került sor a cseh lakosság és az osztrák vezetés között. A járási hivatal egyik dolgozóját bebörtönözték Bécsben, mert a feljelentés szerint a kocsmában arra biztatta a bevonulókat, hogy ne löjjenek az oroszokra. Legsúlyosabb eset volt a „röplap ügy”. 1914 végén Kyjovban röplapok jelentek meg, melyek másolása és terjesztése hazaárulásnak minősült. A hatalom megtudta, hogy az önkormányzat is tudott a háborúellenes röplapokról, de nem jelentette. Hét embert halálra ítélték, csak a képviselők közbenjárására enyhültek az ítéletek sok évi elzárásra. 1914 őszén a magisztrátust feloszlatták, feladatát kormány megbízott vette át, a következő évben bezárták a gimnáziumot.

Csehszlovákia létrejötte után felgyorsult Kyjov fejlődése. Vízvezeték, csatornázás, kövezett utak és járdák, körzeti kórház, új negyedek, bér- és családi házak építése gazdagították a várost. 1921-ben a Sokol először rendez a környék néprajzával foglalkozó „Slovácký rok” rendezvény-sorozatát, mely máig is évente ismétlődő hagyomány. (A környék lakói morva-szlovákok, területüket régi cseh szóval Slováckónak hívják.) A régi plébánia épületében néprajzi múzeum létesült.

A II. világháború alatt megszakadt a város fejlődése. A zsidó lakosságot elhurcolták, csak néhányan tértek vissza. Kyjovot 1945. április 28-án román egységek szabadították föl.

Városunk tovább modernizálódott a háború után, bevezették a gázt, új óvodák, iskolák nyíltak, a Brünn–Trencsénteplice elektromos vasútvonal könnyebbé tette a városba jutást. 1989 után megpezsdült a gazdasági élet, a vállalkozástól addig elzárt lakosság serényen indított valamilyen ipari, kereskedelmi tevékenységet. Bár Kyjov körzeti központ státusa 1960-ban megszűnt, mindazonáltal a környék valóságos kulturális és gazdasági központja maradt.

A 11 ezer lakosú kisváros megérdemli a látogatást. Szállodája s annak saját főzésű söre kiváló, a belváros historikus, középkori voltát az utcák, terek vonulata tanúsítja, városházája, a néprajzi múzeumnak helyet adó reneszánsz „Zámeček” (kiskastély) kiváló műemlékek. A népművészetet kedvelők – kihasználva a fesztiválok adta lehetőségeket – a slováckói népvielet gyönyörű színes ruháiban, a helyiek dallamos muzsikájában és vidám táncaiban gyönyörködhetnek.

Megjelent: Bohemia, 2017. április–2018. március, XXV. évf. 1–4. szám, 26–27. o.

Lipnice nad Sázavou

Talán sose jutottunk volna el Lipnice nad Sázavouba, ha megunghatatlan hősöknek, Švejknek az alkotója nem éppen e kisvároska temetőjében nyugodna. Hašek-túránk alkalmából azonban – ha mozgalmas életének Szibériáig terjedő számtalan állomását lehetetlen is fölkeresni – prágai szülőházánál és lipnicei sírjánál mégiscsak tisztelegtünk.

Hašek igazán jól választott. Bár Lipnicébe bohém festőművész barátja, a hosszú életű *Jaroslav Panuška* tanácsára és kíséretében költözött, új és egyben utolsó lakhelye, ha nem is jelentős, de igencsak régi település, vára pedig még jelenlegi romos állapotában is nagyon impozáns.

Az akkor még falunak számító Lipnicét már 1226-ban említik, mint a közeli Želiv kolostorának birtokát. Érdekes módon az 1230-as években már a sedleci cisztercita kolostort 1143-ban megalapító *Cimburk*októl származó *Ctibor* viseli a „lipnicei” előnevet, vagyis a család megszerezte a birtokot.

1280-ban azonban áthelyezték működésüket Morvaországba, Lipnice *Raimund Lichtenburg* kezére jutott. *Raimund* vagy valamelyik fia alapította a falu melletti gránitsziklán a várat, amelyet 1316-ban említenek először.

A lipnicei várhoz hatalmas birtokok tartoztak nemcsak számtalan környező falu, de az ezüsttermeléséről azidőben már ismertté vált Německý Brod is (Ma: Havlíčkův Brod).

A vár igen jó helyen állt, hiszen ellenőrizni tudta a stratégiai fontosságú Kolínból Jihlavába tartó – ősidők óta használt – ma 38. számú utat.

1370-ben – ez évben már említik a kápolnáját – a vár a királyi korona alá kerül, a község pedig „városka” státusához jut, 1397 óta iskolája is van.

Új tulajdonosa, *Čenek z Vartenberka* királyi helytartó, a huszitizmus első számú főnemesi támogatója 1416-ban Lipnicébe hozatta *Herman* püspököt, aki a vár kápolnájában „két szín alatt” áldozó huszita papokat szentelt fel. (Ez a gyakorlat még 1482-ben is előfordult.)

Az 1436–1561 közötti tulajdonosai *Trčkové z Lípy*, akiknek

(Fotó: © Polgár László)

Hlava XXII – Jaroslav Hašek emlékműve Lipnice közelében, Radomír Dvořák alkotása

idejében többször is átépítették, bővítették a várat. (1508-ban *Vencel* és *Péter* kőfaragó mesterek dolgoztak itt.) 1645-től 1648-ig a svédek uralták az erősséget és a várost, mindkettőt súlyosan rongálva. (Ez időben a *Thurnok*, majd ismét a *Trčkovok* után a *Vernierek* voltak a tulajdonosok.)

Részlegesen lakott maradt a vár 1869-ig, amikor a városban tűzvész pusztított el hatvan házat, de a vár is kiégett. Állapota 1913-ig folyamatosan romlott, azévenben fenntartási munkákat végeztek rajta, melyeket 1924-ben a Cseh Turisták Klubja jóvoltából folytattak, 1954-től a felújításokat fokozott ütemben végezték. Ennek következtében ma már kellő mértékben áll rendelkezésre fedett, kiállításra alkalmas terület, amit ki is használnak a vár és környéke helytörténetének be-

Jaroslav Hašek háza ma emlékhely

(Fotó: © Zachár Otá))

Fotó: © Zdeněk Thomá

Lipnice nad Sázavou festői vára

mutatására. Szép és jó állapotú a vár gótikus–barokk kápolnája, roppant érdekesek a föld alatti élelmiszer- és jégkraktárai, a várkút. A vár látogatható, érdemes megnézni!

Lipnicében persze a *Hašek*-emlékek a legfontosabbak. Az író másfél évig lakott itt: 1921. augusztus végén érkezik ide a már említett *Panuška* festővel, akinek a csaknem szomszédos Kochánovban emléktölgyfája van, miután 1923-ban itt élt és dolgozott.

Hašek az első időkben *Alexandr Invald* vendéglős fogadó-jában (ma is U České koruny) lakik, majd amikor a Švejk elég jól hozza a pénzt, 1922 júniusában – drágán – megveszi a vár alatti 185. sz. házacskát, és sok pénzt beleölve átalakíttatja.

A Švejkkal jó tempóban haladt, sőt más művekre is futotta az idejéből, de 1922 karácsonyán *Hašek* megbetegedett és 1923. január 3-án meghalt.

Mínthogy a helyi plébános *Hašeket* nem tartotta katolikusnak, nem akarta engedni elhantolását a temetőben. Végül a temető sarkában, csak polgári tiszteletadással temették el: a városka csaknem minden lakója ott volt, a helyi Szokol

egyesület tagjai vitték a koporsót az egyszerű sírig. *Hašekre* emlékezve feltétlenül látogassuk meg a már említett 185. sz. házban kialakított emlékszobákat, ahol nemcsak az író személyes sorsával, a lipnicei vár emlékeivel foglalkozik a kiállítási anyag, hanem korabeli tárgyakkal, sajtótermékekkel érzékletesen állítja elénk a XX. század első évtizedeit.

Hašek sírköve ma már nyitott könyvet ábrázoló faragott gránit emlékmű, sokan látogatják. Egyébként is érdemes körülnézni a temetőben: a számtalan réges-régi öntöttvas kereszt megannyi hálás fotótéma.

Júniusban a szokásosnál is nagyobb az idegenforgalom: ilyenkor tartják a szokásos évi humorfesztivált „*Hašek Lipnicéje*” címmel.

Magára a városkára kicsivel több gondoskodás ráférne. Különösen fájlaható, hogy a már említett vendéglő – ahol *Hašek* lakott is, ahol a legtöbb idejét töltötte, nemcsak a szokásos kocsmái foglalatossággal, de általában itt diktálta írásait *Kliment Štěpánek*nek, a helyi rendőr munkanélküli fiának tollába – hosszú ideje nem működik. A házon kezdődő helyreállítás nyomai azzal biztatnak, hogy a legközelebbi alkalommal már *Hašek* ülőhelyén kortyolhatjuk söreinket.*

* *Kiegészítés:* Azóta ez az „álom” megvalósult: 2003-ban az említett vendéglő már Richard *Hašek* (az író unokája) családjának tulajdonában volt, az ő érdemük, hogy U České koruny újból vendéglőként, panzióként, nemzetközi *Hašek*-konferenciák helyszínéül működik, Jaroslav *Hašek*nek pedig több emlékműve van Lipnicében és környékén! – *A szerk.*

Megjelent: Bohemia, 2001. december, IX. évf. 3–4. szám, 16–17. o

Adatok:

Lipnice nad Sázavou település Közép-Csehországban (Havlíčkův Brod-i járás, Vysočina kerület).
Népesség: 654 fő (2019. január 1.) (Wikipedia)

Útvonal:

Budapest–Brno–Humpolec–Lipnice nad Sázavou

Látnivalók:

Vár, Jaroslav *Hašek* emlékháza, sírja, szobra,
Česká koruna vendéglő

Litoměřice

Litoměřice a legnagyobb és legjelentősebb kisvárosok közé tartozik. Ezt a megállapítást nemcsak a 26 ezer főt számláló lakossága indokolja, hanem a közigazgatásban betöltött szerepe is. A mai felosztásban a róla elnevezett járás központja, de a régebbi megye-struktúrában megyeközpont (krajské město) volt.

Prágától északnyugatra az Elba és az Ohře összefolyásával szemközti két dombon jött létre a város. Az újkőkor óta mindig lakott helyre a szlávok bejövetelekor a lutomír törzs telepedett le, feltehetően a VIII. századtól a kisebbik dombon alakult ki a törzs központja. A Prága környékén lakó csehek törzse már a X. század elején uralma alá hajtotta a lutomíreket, így a „Hradiště” a Přemyslek birtokába került.

1057-ben *II. Svytlah* – megtartva a település igazgatási jellegét – a vár tőszomszédságában káptalant alapított és megépítette a Szent István-templomot.

Minthogy a vár alatt gázló tette lehetővé a kelet-nyugat irányú kereskedelmi utat, piachely és város alakult ki. Elsőként a folyóparton jött létre halászfalu, és itt létesítettek vámhelyet, majd elkezdett benépesülni a nagyobbik domb.

III. Honorius pápa 1219-es oklevele már „Az új dombon lévő udvar” gyanánt említi a teplái kolostor birtokába került több kicsi települést.

1227-ben *I. Přemysl Ottokár* kártalanítás fejében elvette a birtokot az egyháztól és bérbe adta német telepeseknek, akik a magdeburgi jogot honosítva várost alapítottak. (Ez úttörő cselekedet volt, hiszen önkormányzattal bíró „igazi” városok létrehozása német városjoggal és német telepeseikkel csak

néhány évtized múltán, *II. Přemysl Ottokár* uralkodása alatt válik általánossá.)

1234-ben vásárát, 1257-ben már a város erődítését említik. Ekkor áll már a Mindenszentek, a város plébániatemploma, néhány kisebb templom és két kolostor, a dominikánusoké és a minoritáké.

A város fontosságát jelzi, hogy királyi pénzverdék is működtek itt: talán ezért is igazgatta a települést az önkormányzattal párhuzamosan a király által kinevezett bíró.

1297-ben tűzvész pusztítja az akkor még jószerével faépítésű várost. A következő évszázadban már kőépületekkel történik az újjáépítés. 1324 óta Litoměřice adott helyet a magdeburgi jogú városok fellebbviteli bíróságának.

Luxemburgi János, majd *IV. Károly* és *IV. Vencel* egyaránt megerősítette a város kiváltságait, melyek közül az árumegállító jog volt a legjelentősebb: a szárazföldön és vízen érkezőknek egyaránt ki kellett rakniuk áruikat és felajánlaniuk a helyi kereskedőknek.

IV. Károly alatt megnövekedett a város, és új, igazi, kőből épült városvédő erődítményt kapott: a falak tíz méternél magasabbak voltak.

A XIV. század végén azonban a gazdaság felszíne alatt iznani kezdtek az ellentmondások, melyek nemsokára egész Csehországot a huszita háborúba taszították.

A csehek gyűlölete a németek, a szegények gyűlölete a gazdagok, az egyszerű világi hívők gyűlölete a mérhetetlen gazdagságban élő főpapság és a hivatalos egyház ellen vezetett el az országot a nyílt háborúskodáshoz. A nagyjából német városból 1420-ban elűzik *Zdislav ze Zvířetic* prépos-

A Szent István-dóm a városfalról Karel Hynek Mácha költő szobrával

Adatok:

Litoměřice település Északnyugat-Csehországban
(Litoměřicei járás, Ústecký kerület).
Népesség: 23 980 (2018) (Wikipedia)

Útvonal:

Budapest– Prága–Terezín–Litoměřice

Látnivalók:

Városi Múzeum, Mácha emlékszoba, Szent István-dóm.
Mindenszentek temploma

tot, *Husz János* közeli barátját, később az Elbába fojtanak tizenhat huszita érzelmű ifjút. Emiatt *Jan Žižka* 1421-ben elfoglalta a várost, mely ezután a mérsékeltebb irányzatú prágai szövetséghez csatlakozott. A huszitává vált városból a katolikus papság és a német polgárság eltávozott, így Litoměřice az elkövetkező két-háromszáz évre cseh vonásokat vett fel.

A háborús évtizedek után ismét a békés építés időszaka következett: 1452-ben fahidat építettek az Elbán, átépítették – már másodszor – a Szent István-dómot, kialakult a főtér lábasház rendszere, a város védőrendszerét még egy falgyűrűvel és új sáncokkal is kibővítették.

Az 1537-ben pusztító tűzvész után már a reneszánsz hódított. Az új stílus messzi környéken való jelentkezése a *Pál* építő- és *György* ácsmester vezetésével felépült városháza. 1541-ben úgy döntött a tanács, hogy a polgárházakat kőből épített oromzatokkal kell díszíteni. Megjelentek a sgraffítóval és a festményekkel díszített falak. Sokat tett a város szépségéért az olasz eredetű *Ambroz Balli Vlach*, aki a városi patríciátusnak számtalan házat épített. Ezek közül a leghíresebb a főtéren lévő 15. számú, úgynevezett Mrazovský ház, amelynek kehely alakú, a protestantizmust jelképező tornya a városkép különleges eleme.

1570-ben kapott a város plébániatemploma a Louny-i székesegyház mintájára új hármass csúcsú tetőt.

A város nyugodt virágzását tönkretette a harmincéves háború. Minthogy 1618-ban a császár mellé álltak, elvesztették kiváltságait, birtokaikat, a protestánsok egész sorát elűdözték külföldre. *Pavel Stránský* jeles humanista, a litoměřicei gimnázium rektora is erre a sorsra jutott. Az ellenreformáció idején 1631-ben letelepedtek a jezsuiták, 1635-ben a kapucinusok.

Ahogy a cseh kisvárosoknál már lenni szokott a háború alatt többször megszállták, különösen a svédek 1640-es pusztítása volt megsemmisítő: a település csaknem elnéptelenedett. A dúlás végeztével mégiscsak felülkerekedett az építés: 1652-ben megalakult a kőművesek céhe, élén *Giulio Broggio*val, aki a prágai *D. Orsi* segítségével ismét, most már barokk stílusban átépítette a Szent István-dómot, az újonnan létesített püspökség számára. A *Broggio* család legalább három nemzedéken át építette a várost, sok díszes polgárház, a Keresztelő Szent János-, a Szent Vencel-, a Szűz Mária- (jezsuita) templom, a jezsuita rendház, a főtéri Mária-oszlop fűződik a nevükhöz. A fokozatosan elnémetesedő városban ébresztgette a cseh tudat pislákoló lángját *Josef Jungman*, a kitűnő nyelvész, a nemzet „ébresztője”, aki 1799-től 1815-ig gimnáziumi tanárként működött itt.

Ezekben az évtizedekben már *Josef Gambe* volt a város főépítész, aki klasszicista stílusban hozta létre a városi védművek fokozatos felszámolásával nyert területekre az épüle-

Litoměřice főtere...

Zachár Ottó gyűjteményéből)

...és látképe az Elbáról régi képeslapokon

teket, amelyeket a város már említett megyeközpont-jellege megkívánt.

Ő építette 1822-ben a városi színházat, amely ma *Karel Hynek Mácha* nevét viseli: a tragikus sorsú prágai költőét, aki 1836-ban 26 évesen a jogot éppen elvégezvén Litoměřicébe került gyakornoknak, de néhány hónap múltán egy tűzvész oltásánál segédkezve tüdőgyulladást kapott és pontosan a házasságkötésének tervezett napján meghalt. Emlékét a hajdani lakásán kialakított múzeum, egy utcánév és bronzszobra őrzi.

Az 1860-as években lerombolták a városi kapukat, 1870-ben befalazták a főtér arkádjait, 1883-ban elkészült a város sziluettjét erősen befolyásoló neoreneszánsz torony a Szent István-dóm mellett.

Litoměřicét az egész Szudétavidékkel együtt 1938-ban a Harmadik Birodalomhoz csatolták a müncheni döntés után. *Mácha* hamvait, amelyek addig litoměřicei földben nyugodtak, még idejében sikerült Prágába vinni, ahol ünnepélyesen eltemették.

Talán emlékezve a középkori Litoměřicének a magdeburgi városjogban betöltött szerepére, a nácik a városban – immár Leitmeritzben – állították fel a Szudétavidékek bíróságát.

Litoměřice hangulatos város, gazdag múltja számtalan műemlék révén jelen van utcáin, terein: középkori része védett rezerváció. Észak-csehországi utunk vagy akár egy Prágából való kiruccanás alkalmával feltétlenül járjuk be *Mácha* lába nyomán a várost. Épülésünkre fog szolgálni.

Megjelent: Bohemia, 1999. június, VII. évf. 1–2. szám, 16–17. o.

Louny

A Prágából Lipcsébe vezető ősrégi út csehországi – jórészt az Ohře folyó mentén vezető – szakaszán a XIII. században több szép kisváros jött létre: Slany, Louny, Žatec, Chomutov. E városok egyike sem előzmények nélküli, frissen telepített szabad királyi város (mint Dél-csehországban Česká Budějovice), a XIII. század végére már mindegyik jelentős település, és Chomutov kivételével – mely a német lovagrend kezében volt – királyi város.

Városunk elődje egy Luny nevű falucska, mely a mai városközponttól kb. egy kilométerre nyugati irányban helyezkedett el, a mai žateci előváros helyén, egy gázló közelében. Így elképzelhető, hogy a Szent Péter-templom (ma kőtár) a falucska temploma volt.

Luny – miként a környék számtalan kistelepülése is – a XIII. század elején a kladrubyi apátság tulajdona volt, később egymás után több környékbeli nemes úr birtokolja, majd *II. Přemysl Ottokár* szerzi meg, aki az 1253-ban idehívott szász takácsok számára királyi várost alapított.

Az új település számára kezdvezőnek mutatkozott a Luny falutól keletre elhelyezkedő, nem túl magas, de jól védhető fennsík. A város megalapítása után a gázlón, amely a Litoměřice felé vezető út része volt, hidat – nyilvánvalóan fahidat – létesítettek, ugyanis 1295-ben már adókedvezményt kap a város a híd javítására.

A város szász őslakosai egyébként a cseh környezetben hamarosan elcsehesedtek és valószínűleg így szakmájukat is elfeledték, mert a későbbiekben semmilyen híradás nincs a textilgyártásról. A louny-i polgárok impulzív, bővérű természetű embereként váltak ismertté. Verekedősek és hirtelen haragúak lehettek, mert a középkorban ilyen mondás járta: „Örülhet az, akit Lounyban nem ölnek meg...” Bővérűségükről a régi feljegyzések is tanúskodnak: a városi tanács ugyanis a házasságtöréseket és egyéb erkölcsi kilengéseket nem pellengérral vagy szégyenpaddal, hanem kizárólag pénzbüntetéssel sújtotta, s a krónikák szerint csupán 1545-ben 230 aranydukátra rúgott a tilosban szerelmeskedők büntetéséért! Ebből kikövezték a várost, sőt még a városfalak javítására is jutott belőle.

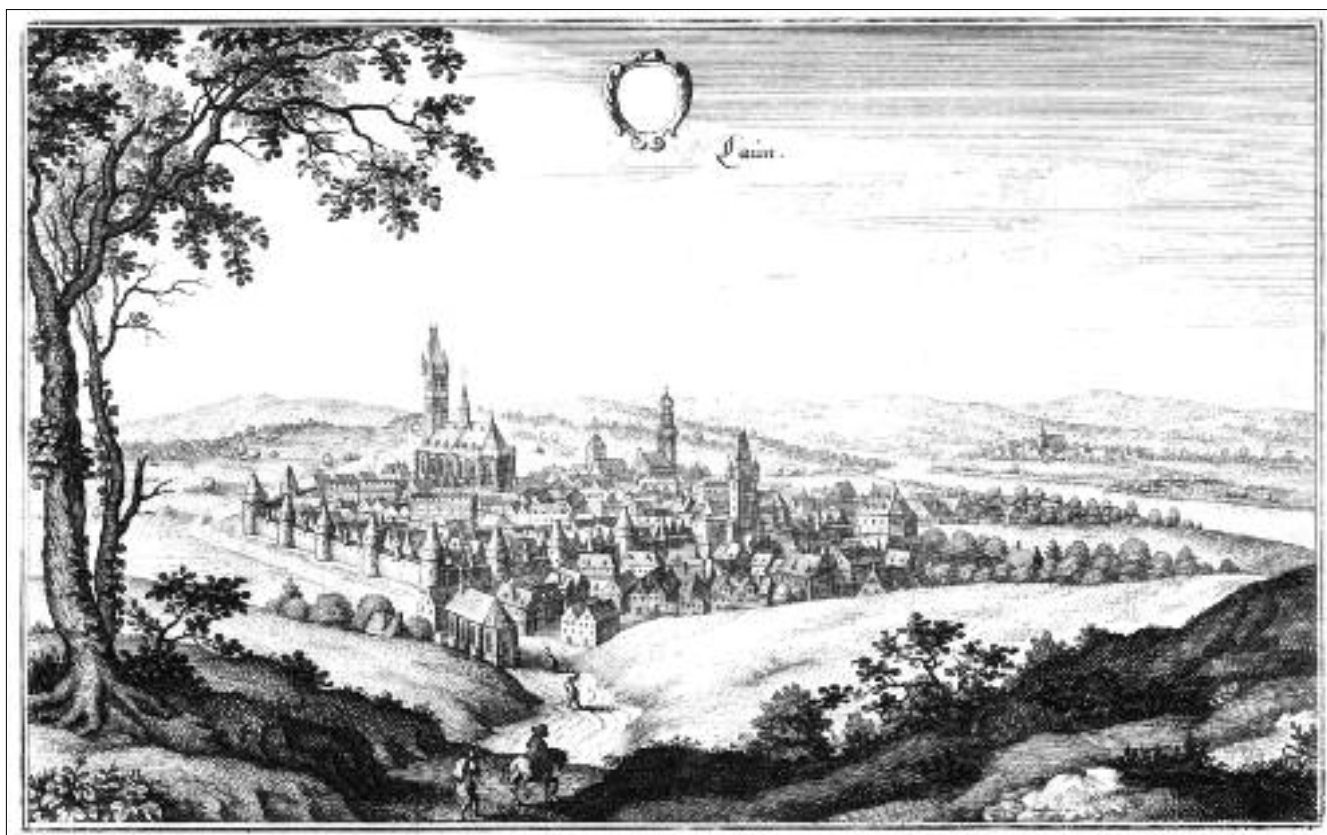
Az elcsehesedett Louny az 1420-tól kezdődő huszita háborúkban – ellentétben a csaknem teljesen német lakosságú városokkal – a huszita oldalra állt. Slanyval és Žateccal katonai szövetséget kötve a Prágai Városszövetség „ragyogó hármass csillagát” alkották. A huszitizmus éve alatt a város óriási birtokokat szerzett az elpusztított kolostorok földjeiből, de *Pogyebárd György* király alatt vissza kellett szolgáltatni azokat.

A városi tanács már említett pénzhétsége nem volt véletlen: 1517-ben még a középkorban sűrűn előforduló tűzvészek között is ritkán tapasztalható katasztrófájában csaknem az egész város elpusztult. A torony kivételével megsemmisült a

Louny a XIX. század közepén, acélmetszet

(Forrás: Verlag von Gottlieb Haase Söhne, Zaehner Otto gyűjteményéből)

Zachar, Ottó gyűjteményéből

Louny a XVIII. század közepén, rézmetszet, rajzoló és kiadó: Gabriel Bodenehr, metsző: Augustin Vind

város gótikus plébániatemploma is, melyet az 1380-as évek óta Szent Miklósnak szenteltek. Az 1518-ig tartó újjáépítés alatt Louny kivételesen híres, ma sokat látogatott műemléke jött létre, melynek építéséről furcsamód sok apró részletet tudunk, de a legfontosabb tudnivaló terén a sötétben tapogatózunk.

A templomról szóló rövidebb-hosszabb, turistáknak szóló információk egyértelműen *Benedikt Rejt*nek, a cseh későgótika német származású mesterének tulajdonítják a templom tervezését. Ez az adat *Adam Daniel z Veleslavína* 1578-ban kiadott Történelmi kalendáriumából származik, azt több kortársa átvette, s ennek alapján terjedt el *Rejt* szerzőségének hite. E vélekedést erősítheti, hogy *Rejt* 1524-ben, az építés elkezdésének idején néhány napot Lounyban töltött, sőt földi pályafutását is ott fejezte be. A közhit szerint a templomban temették el, de sem halálának dátumát, sem sírjának helyét nem ismerjük.

A város helytörténetének modern kutatói azonban – főként *Bořivoj Lůžek* – a város nálunk elképzelhetetlen módon megmaradt korabeli számadáskönyveit tanulmányozva rádöb-

bentek arra, hogy a garasos kiadásokat is feltüntető, cseh nyelven vezetett dokumentumokban egyetlen pénzkiadást sem találtak *Benedikt Rejt* számára. Már pedig, ahogy azt a kutatók szarkasztikusan megjegyzik, a mester nem ingyen végzett munkájáról volt híres, ellenkezőleg: közismert, hogy a járadékának elmaradása miatt egyszer tüntetően levonult a Kutná Horá-i templom építéséről. *Rejt* tervezősége ellen szól az is, hogy pontosan ismerjük az építést vezető mesterek, de ugyanúgy az összes többi iparos, művész nevét, míg *Benedikt Rejt* neve sehol sem fordul elő.

Mindazonáltal meglehetősen tény, hogy valamelyik építőmester az ő tanítványa volt, így ingyen konzultált vele, ötleteket adott neki, sőt engedélyezte neki a speciális tetőalkatítás felhasználását.

Az 1517-es tűzvészben a gótikus város elpusztult, de a jó gazdasági helyzetben lévő polgárok újjáépítették városukat, a XVI. század vége felé már reneszánsz stílusban. Latin iskolát is létesítettek, ami elismertséget jelentett a városnak. Sok más településhez hasonlóan városunk is csaknem elpusztult a harmincéves háború alatt. Žateci elővárosát már 1620 őszén felégette *Valdštejn*, utána mindig tartózkodott a városban valamilyen hadsereg, hol a császáriak, hol a szászok, hol a svédek. Korabeli források szerint 1630-ban már csak 108 lakos élt a városban, ez a szám 1634-ben 33-ra csökkent. A háború után hat évvel a házak fele még lakatlan, a háború előtti 5000 helyett még csak 700 a lakosok száma. Mivel az új lakosok nagyjából németek voltak, az addig csak cseh nyelvű Louny kétnyelvűvé vált, de a városházán a cseh nyelvhasználat is megmaradt 1864-ig, amikortól ismét kizárólagossá vált.

A nehezen talpra álló várost a kor szokásainak megfelelően a feleslegesnek tartott középkori városerődítéseknek mint-

Adatok:

Louny település Északnyugat-Csehországban
(Louny-i járás, Ústecký kerület).
Népesség 18 395 fő (2018) (Wikipédia)

Útvonal:

Budapest–Prága–Slány–Louny

Látnivalók:

Szent Miklós-templom, Daliborka-ház,
Okresní muzeum, Žatecká brána (žateci kapu),
Zkamenělý les (kővé vált erdő)

A Szent Miklós-templom tornyai

egy kétharmadát lebontották: így a városfalak keleti és déli részét, a prágai kaput és a žateci kapu belső részét.

A város gazdasági fejlődésnek indult, az 1860-as évek végén a vasúti közlekedésbe való bekapcsolódás ipari üzemek létesítését segítette, meggyorsult az átépítés – új, eklektikus épületekkel –, a külső városrészek kiépülése. 1904-ben Louny vasúti csomóponttá vált, ezért a vasút igazgatósága a vasutasok számára 28 földszintes családi házból álló telepet épített („régikolónia”), 1912-ben pedig a neves prágai építész, *J. Kotěra* tevei szerint építeni kezdték az 56 házból álló „új kolóniát”. A családi házas, villaszerű építkezés magán-vonalon is fellendült, s négy új városnegyed jött létre az óváros körül, több száz új családi házzal.

A város jó földrajzi, közlekedési s egyéb adottságai révén a II. világháború után szinte kivétel nélkül helyzetbe került, annál is inkább, mert a korábban kedvezményezett Žatec fejlődését talán hajdani német volta miatt gátolták. Louny ipara fejlődött, a lakosok száma rohamosan nőtt, 1980-ra a háború előttihez képest megduplázódott. Az új lakók elhelyezését az 1960–70-es években csak panelházakban tudták megoldani a jórészt lebontott külvárosokban. Ily módon a város ősi részét jelentő žateci előváros eltűnt, ma a két régi temploma kivételével csupa panelház. További bontással járt, hogy az új Prága–Chomutov útvonalat közvetlenül a városmag déli oldalán alakították ki, sőt a Mostba vezető út éppen a žateci kapu előtt keresztezte a prágai utat.

A 1990-es évek elején ez a folyamat abbamaradt. Az óvárost 1992-ben műemlék zónává nyilvánították, később a védelmet kiterjesztették az 1810 körül épült Ohře-hídra. A prágai és mosti utat a várost elkerülő módon újra építették, így Louny mentesült az átmenő forgalomtól.

Kisvárosunkban több, Csehország-szerte ismert, híres ember született, mint *Jaroslav Vrchlický* költő, aki csehre fordította az Ember tragédiáját, *Kamil Hilbert* építész, aki a prágai Szent Vítus-templom rekonstrukcióját befejezte, *Václav Hlavatý*, világhírű matematikus, *Karel Konrad* író.

Turistáknak feltétlenül ajánlott a Lounyban való megállás, néhány óra alatt mindent megnézhetünk, ami érdekes. Legfontosabb célpont a Szent Miklós-templom, melyet szezonban hétfő kivételével 10-től 17 óráig, azon kívül 14-től 16 óráig meglátogathatunk. Nem szabad kihagyni a torony megmászását, ahonnan a Cseh-középhegység távoli vulkáni kúpjait és a város panorámáját, de közelről a sátoztetők kialakítását is megtekinthetjük. A templom rendkívül nagyméretű, festetlen hársfaoltára igazi különlegesség.

A templom mögötti körzeti múzeum szép gótikus épületben található, nagyterme hálóboltozatos. Közel hozzá a volt sörgyár épületében működik a Benedikt Rejt Galéria, az egyik középkori bástyában sokmillió éves, megkövesedett fatörzseket állítottak ki. Érdeemes megnézni a Mírová náměstín a „Daliborka” feliratú épületet: a hajdani bíróság árkádjai alól hirdették ki a halálos ítéleteket. A közhit szerint *Dalibor z Kozojed* nemesét is, akit a földesúr jobbágynak elcsábításával vádolva bebörtönöztek, majd Prágában kivégeztek. A legenda megható, de nem lehet igaz: *Dalibort* 1498-ban végezték ki, az épület 1600 körül épült. Kihagyhatatlan a žateci kapu, a megmaradt városfalak, bástyák megtekintése.

Évés-ivás vonatkozásában is kellemes élményeket kínál a város. Különösen hangulatos a Szent Miklós-templomhoz közeli U Kalicha (Kehelyhez) vendéglő, mely nemcsak *Husz János* és az itt lakók barátságáról kapta a nevét, sokkal inkább arról a legendáról van szó, mely szerint Jan Žižka ebben a házban találkozott kedvesével. Ha ez nem így volt, akkor is jól érezhetjük magunkat a Kehelyben.

Megjelent: Bohemia, 2008. XVI. évf. 1–4. szám, 30–31. o.

Louny žateci városkapuja, acélmetszet a XIX. sz. közepéről

Moravský Krumlov

Évtizedeken át a „bakancslista” kötelező tagja volt Moravský Krumlov, mivel kastélyában lehetett megtekinteni *Alfons Mucha* monumentális festmény-ciklusát, a Szláv eposzt (Slovanská epepej).

Valamikor az 1250-es évek környékén *Gerhard z Obřan* nemes úrnak megtetszett a Rokytná folyó egyik meander szakasza. A csaknem visszazáródó folyókannyarral alkotott félsziget nyilvánvalóan alkalmatlan volt mezőgazdasági művelésre, viszont a folyó természetes védelme miatt nagyon is kínálkozott város alapítására. Jelen esetben – minthogy az alapító nem az uralkodó volt – poddanské město, azaz jobbágyváros (mezőváros) létesítéséről lehetett szó.

Ennek legrégebbi dokumentumai eltűntek, de a városi archeológiai kutatásoknál előkerült *II. Přemysl Ottokár* idejében vert pénzek egyértelműen bizonyítják, hogy a település már 1270 körül létezett. Az első írásos emlék 1289-ből már városnak titulálta a települést, amelyet *Vojslav* vágróf igazgatott. Első lakói németek voltak. A plébániát a cseh földön nagyon elterjedt német lovagrend vezette, az első plébános bizonyos Heřman lovag. Mivel a települést nem tanács vezette, városfalak nem épültek, Moravský Krumlov ezidőben még nem nevezhető városnak. A városerődítések 1354-ben készültek el.

Moravský Krumlov sűrűn váltogatta tulajdonosait. 1313-tól 1369-ig a *Luxemburgi János* uralkodása alatt nagy befolyással bíró Lipa-i (ma Česká Lípa) urak birtokolták, őket váltották a Kravař-i urak 1462-ig.

A huszita háborúk alatt a kétnemzetiségű városban a huszita oldal győzött. Elűzték a német lovagokat, a korábban be-

települt augusztianusokat, sok német lakos is távozott. 1429-ig huszita helyőrség is tartózkodott a városban. 1451–52-ben itt prédikált *Kapisztrán János*, a Cseh Testvérek plébániáján tett vizitációja után itt hunyt el *Jan Blahoslav*, a Králicei Biblia fordítója.

1462-ben a város ismét a Lipa-i uraké lett, akiknek megvásárlására a kastélyba érkezett a bázeli egyetem orvosprofesszora: *Filip Aureolus Theofrast Paracelsus von Hohenheim*, hogy a tulajdonost megszabadítsa epeköveitől. Az itt töltött idő alatt megírta „Astrologia Magna” című munkájának 3. kötetét. Két év után azonban *Jan z Lipé* a további támogatást megszüntette, így a doktor Angliába távozott. Az 1618-as rendi lázadás után a Lipa-i urak minden vagyonukat elvesztették. Az utolsó tulajdonos *Pertold Bohobud* Magyarországra menekült, és Szokolcán koldusszegényen halt meg.

A Lipa-i urak után a *Liechtenštejneké* lett a vidék, akik Moravský Krumlovot „Liechtenštejn”-nek akarták elnevezni, de kísérletüket nem fogadták el.

Jobban haladt a lakosság visszanémetesítésének ügye. 1653-ban a még cseh többségű városban felváltva – csehül és németül – készültek a tanácsi jegyzőkönyvek, de 1666-tól már kötelezően németül.

A város nagyon megsínylette a harmincéves háborút. Sok ház lakhatatlanná vált és lassan elenyészett. Féltucatnyi tűzvész pusztította a század második felében. Oltalomkeresésül a század végén monumentális, emeletes kápolnát építettek a városon kívüli dombra Szent Flórián tiszteletére.

A következő évtizedekben *Liechtenštejn* hercege – akinek rangjáról Moravský Krumlovot „hercegi városnak” kezdték

Moravský Krumlov panorámája a Szent Flórián-kápolnától

(Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Moravský_Krumlov)

hívni – mindent megtett a település érdekében, a háború és a tűzvészek okozta sebeket reneszánsz épületekkel begyógyította. Ily módon a gazdaságilag nem jelentős város a XVIII. század közepétől Morvaország legszebb városai közé tartozott. Ezt jól mutatja az 1730 körül készült veduta. Nemcsak a kép bal szélén látható kastély van kiváló állapotban, hanem az egész város, mindkét – külső és belső – városfal is. A kép délről mutatja a települést, így nem látható a falaktól nyugatra egy dombocszára épített Szent Flórián-kápolna, a város egyik ékessége.

Amint a hajdan állandóan változó tulajdonosok nyilvánvalóvá teszik, Moravský Krumlov jobbágyváros volt, mely esetben a tulajdonos sokszor elvonta a városi tanács tevékenységi körét. A lakosság jobbágy státusban maradt, a várossal kapcsolatos munkákban robotra is kötelezhető volt, bár ezt pénzzel meg lehetett váltani. E város esetében főként a *Liechtenštejnek* vették át a tanács jogköreit és kezelték jobbágyként a lakosságot. (Csehországban az 1500-as években 290 jobbágyváros működött, melyeknek gazdasági és politikai súlya elmaradt a szabad királyi városokétól.)

Bár Moravský Krumlov a későbbi „szudéta” területen fektült kötelező német adminisztrációval, cseh lakói mindig igyekeztek azonosságukat megőrizni. A cseh népesség az Osztrák–Magyar Monarchia utolsó évtizedeiben már erős túlsúlyba került, úgy hogy 1920-ra már csak 21,5 százalék volt német. Az 1938-as események után 1200 cseh lakos elköltözött, főként Ivančicébe. Ezután a német helyőrség betelepítése, majd a német közigazgatás megerősítése után a cseh és a német lakosság száma nagyjából kiegyenlítődött.

A város számára a II. világháború érthetetlen tragédiával végződött. Már szó szerint vége volt a háborúnak 1945. május 7–8-ra. Ámbár a Volksturm vezényletével a nép megépítette a tankárokot és torlaszokat, de mind a katonaság, mind a közigazgatás elhagyta a várost, csupán a kastélyt őrizte kisszámú őrség. A távozó németek megbízták a cseh gazdákat, hogy vegyék át a városháza igazgatását. Ezek után az előrenyomuló szovjet hadsereg légi ereje két napig bombázta a sem gazdaságilag, sem közlekedésszerűleg nem fontos dél-morvaországi

A kastély belső udvara

(Forrás: Marek Vaněš, <https://www.historickastida.cz/redakce/>)

Adatok:

Moravský Krumlov település Csehországban
(Znojmoi járás, Dél-Morva kerület).
Lakosainak száma 5606 fő. (2022. január 1.) (Wikipedia)

Útvonal:

Budapest–Velké Nēmčice–Branišovice–
Moravský Krumlov

Látnivalók:

Kastély, Plébánia-templom, Városi Múzeum,
Szent Flórián-kápolna, főtér

városkát, melynek 508 házából 126 könnyebben, 143 súlyosan károsodott, 114 tönkrement. Így a festői kisváros központja romhalmazzá vált. Csodálatos módon a Vencel-negyed sértetlen maradt, ezért elnyerte a „megvédett” jelző használatát. Szerencsére a kastély és a templomok épen maradtak.

A háború utáni újjáépítés a lehető legerősebben oldotta meg a város rekonstrukcióját. Miután a teljes visszaépítés csak néhány kiemelt műemlékre korlátozódhatott, csupán a klasszikus utcahálózat megtartása, az elpusztult épületek mértéktartóan modern, cseréptetős építményekkel való pótlása jöhetett szóba.

Annak ellenére, hogy az értelmetlen bombázások következtében a város csak néhány műemlékkel rendelkezik, az elismerésre méltó helyreállítás miatt 1990-ben besorolták a „városi műemlék-övezetek” tagjai közé.

A kevés számú fennmaradt műemlék legértékesebb darabja a kastély, melyet kisméretű, egyszerű gótikus várként még az első tulajdonos épített a félsziget bejárájába. A XVI. században lakályos reneszánsz kastéllá bővítették ki.

Az új éraban, 1989 óta nem egyszerű a kastély sorsa, ahol 1963 óta *Alfons Mucha* Szláv eposz óriásfestmény-ciklusa vonzotta a látogatókat. 2004-ben a pozsonyi Incheba cég vette meg, hogy szállodává, konferencia-központtá alakítsa át, ami végül nem sikerült, miközben a város a *Mucha* által 1928-ban Prága városának ajándékozott óriásfestmények maradásiért küzdött. A képeket Prága városa 2011-től nagy sikerű kiállításokon mutatta be, de állandó helyet egyelőre nem talált számukra. Moravský Krumlov önkormányzata 2015-ben a kastély visszavásárlása mellett döntött, vállalva a felújítását, és ha kölcsönbe is, 2021-ben öt évre visszakarta kiállításra a Szláv eposzt.

A városban láthatók a gótikus városerőd maradványai, főként a külső várfal félköríves bástyái. Jelentős egyházi emlék a gótikus Mindenszentek-plébániatemplom, itt lelt végső nyughelyet a kastély reneszánsz építész, *Leonardo G. da Bisono*. Ma a városi hivataloknak ad helyet a hajdani, Szent Bertalanról elnevezett, eredetileg augusztinusz templom és kolostor, mely később a piaristákat és a pálosokat is szolgáltatta. A főtéren látható városi múzeum a német lovagrendnek köszönhető: a múzeum az ő kommandatúrájukat örökölte. Látnyos műemlék a már említett Szent Flórián-kápolna, búcsújáró hely.

Moravský Krumlov a cseh várostörténelem érdekes képeskönyve. Bár a világháború embertelen bombázását nem hirdeti emléktábla, mi már tudjuk, hogyan jött létre a belváros különleges középkori-modern arculata.

Megjelent: Bohemia, 2021. április–2022. március, XXIX. évf. 1–4. szám, 24–25. o.

Most / Brüx / Pons

Most városa 1975 októberében sok újság címlapjára felkerült és sok TV-híradóban szerepelt, amikor 10 000 tonnás országos hírű gótikus templomát – kimentendő a lebontásra ítélt városból – 841,6 méter hosszú sínen eltolták új helyére, felfoghatatlanul bonyolult és drága, száz százaléig hazai, csehszlovák technika segítségével.

Mostot régóta fenyegette a lebontás veszélye. A németül „Erzebirge”-nek, csehül „Krušné hory”-nak nevezett hegyléc csehországi tövében hosszan elnyúlóan, csupán néhány méter földtakaró alatt gazdag barnaszén telepek húzódnak, amelyeket a XVII. századtól mélyműveléssel, a XIX. század végétől – a markoló és kotrógépek megjelenésével – felszíni bányászattal termeltek ki.

Ez a tevékenység a két világháború között is, de a II. világháború után annyira elterjedt, hogy az Ércegség lábazata az 1980-as, 1990-es években Habarovtól Duchcovig sok száz négyzetkilométeren holdbéli tájra változott. A meddőtalaj geometrikus halmai, és a bányagödörök teraszos, rétegvonalakhoz hasonló kinézete – mindez egy szál fű nélkül, kopáran – rémisztő volt. Az olcsó barnaszénnek sok falu esett áldozatául, végül sor került Most óvárosának lebontására is.

A szanalást csaknem 750 évnyi városi lét előzte meg. Helységünk a Freiberg–Prága kereskedelmi útvonal mentén fekszik. Most (magyarul: Híd) elnevezését onnan kapta, hogy a környék mocsaras-tavas terepét legyőzendő, rőzsenyalábok, tutajszerűen lerakott gerendák segítették a továbbhaladást. Első említése *Kosmas* (1045 k.–1125) krónikájában fordul elő – az 1040. évi szász betöréssel kapcsolatban Hněvín–Most formában. (Hněvínnek a város melletti hegyet hívják a terület egyik régi tulajdonosáról.) 1228-ig, kihalásáig a *Hrabušic* család birtokolja a vidéket, melyet az utolsó, gyermektelen férfisarj, *Kojata*, a prágai „Szent sír őrzői” kolostornak ajándékoz.

1238-ban azonban már *I. Vencel* király a birtokos, aki a Hněvínen kövázat, a Bilina folyó jobb partján pedig új települést építtet, amelynek erőrendszerét 1257-ben jelölik ki. Most a szabad királyi városok sorát gyarapítja, megindul a német lakosok betelepülése. Ahogy az a középkorban szokásos volt, Most is sok kiváltságot, köztük sok különlegest kapott. Például *IV. Károly* 1373-ban megengedi, hogy minden ló után 2 „pénzt” szedjenek az utcák kövezésére, ezt később kipótolja a vízvezeték karbantartására fordítható 2 hal-lerrel. *Pogyebrád György* évi 6 kop (1 kop=60 darab) garas fejében engedélyezi, hogy a városban és egy mérföldes környékén ne lakhasson zsidó. *IV. Vencel* pallosjogot biztosított Mostnak, s a szőlő telepítését is engedélyezte.

A jómódú várost története folyamán háromszor is zálogba adták, azaz fix összeg fejében a zálogba vevő rendelkezett a város bevételeivel. Így 1278-ban a meiseni örgróf, 1373-ban és 1423-ban a szász uralkodó vette zálogul. Ez utóbbi esetben a zálogba adó *Luxemburgi Zsigmond* volt, akit – bár a huszita Csehországban uralkodói hatalmát nem tudta érvényesíteni – néhány, a husziták által el nem foglalt német lakosságú város elfogadott uralkodóként, így Most is, amelyet kétszer is hiába ostromoltak a husziták.

(Zachár Ottó gyűjteményéből)

Mosti részlet régi képeslapon, 1906-ból

A huszita ostromok kudarcra jórészt a város kiváló védműveinek volt köszönhető. Mostban is kettős falrendszert építettek ki: a külső alacsonyabb, a belső magasabb, köztük árok. Ezek a védművek kőből épültek, viszont az épületek többsége kezdetben fából készült, ahogy az a középkorban sokerdejű vidékeken általános volt. Így Most városa sem menekült meg a tűzvészektől: 1455, 1515, 1583, 1821-ben égett le, csupán a harmadik tűzvész után tértek át a kőépítkezésre.

Kiváltképpen az 1515-ös tűzvész volt katasztrofális. 300–400 lakos pusztult el, az egész város megsemmisült. *Dobzse László* – közös uralkodónk – egyedülálló módon segítette Most feltámadását: kötelezettségeik jórésztől mentesültek, sőt támogatást is kaptak.

1517-ben kezdtek az elpusztult Mária mennybemenetele dékáni templom újjáépítéséhez, *Jakub Hallmann z Schweinfurtu* tervei alapján. Az épen maradt tornyot meghagyták, de a hajókat és a szentélyt nagyobbra építették. Maga az épület a későgótika remekműve, de a belső berendezés és díszítés a reneszánsz jegyeit viseli magán.

Az 1526-ban kezdődő Habsburg-uralom nem jól köszönt be, 1547-ben a város birtokainak elvesztését okozta. Most városa ugyanis a rendek és a városok többségéhez hasonlóan elszabotálta a Szászország ellen indított „vallásháborút”, ezért a birtokvesztésen felül az uralkodó kinevezett bírót ültetett a nyakukba.

A város gazdasági helyzetét azonban az 1500-as évek végén javítani kezdte a környéken meginduló szénbányászat. Az első ismert bányászati engedélyt 1611-ben keltezték, *Jan Weidlich* nevű polgár számára. Fejlett volt a város ipara is, 1506 után számtalan céh alakult.

A harmincéves háború a város jelentőségének csökkenését hozta: 1639-től 1648-ig nyőgi a svédek uralmát, de a Hněvínben lévő vár még a város feladása után is másfél évig tartják a hódítók. Miután a város a Hněvint már korábban megvette a kincstártól, 1651-ben kérvényezték a sok bajt okozott vár lebontásának engedélyezését. A császár a kérést jóváhagyta, a bontást végrehajtották.

A hosszú ostrom és a városban dúló pestis hatására a lakosság jelentős része Szászországba menekült. A háború után a házak fele üresen állt, 1702-ben is csak 1164 lakos élt a városban.

Most, a gótikus Mária mennybemenetele-templom

A bányászat azonban lassan növekedésnek indult, a gazdasági helyzet javult. Most túlélte az utolsó, 1821. évi tűzvészt, modernizálódott. Az 1820-as évek végén lebontották a városvédelem külső, majd 1890-es években a belső falát, a várárkot betömték, helyükön park létesült. A szénbányászat hatalmasat fejlődött az 1854-es liberalizációs törvény óta. Kiepültek a vasutak, megjelentek a nagyteljesítményű földmunkagépek, megindulhatott a külszíni fejtés. A bányászat egyre közelebb került Most városához. 1895-ben a bányagödörbe beszabaduló pergő homok a város széle alól futott ki, és három hektárnyi lakott, öthektárnyi vasúti területet és több lakóházat tett tönkre. (Néhány évvel korábban a pergő homok 33 bányász életét követelte.)

1938 októberében a város az egész Szudétával együtt a III. Német Birodalomhoz került. A város közvetlen északi szomszédságában a németek a helyi barnaszénre alapozva földalatti műbenzin-kombinátot hoztak létre a Hermann Göring-művek részeként. Már 1939 januárjában kész tervekkel érkeztek, a mű felépítésén 40 ezer fogoly dolgozott. 1941 decemberében szállították el az első itt gyártott benzint. 1944–45-ben a légitámadások tönkretették az üzem 70 százalékát, de a téves bombázásokból Mostnak is bőven kijutott.

A háború után innen is kitelepítették a németeket, és rohammunkában toboroztak vagy képeztek ki mindenféle szakmájú munkásokat. A bányászat viszont olyan tempóban fejlődött, hogy az egyre növekvő lakosság számára déli irányban bővíteni kellett a várost. Annál is inkább, mert már az ötvenes évek végén látható volt, hogy a régi várost nem lehet megmenteni, le kell bontani. A kormány már 1962-ben felvetette ennek szükségességét, de úgy tűnik, hogy a városi tanácsnak rá kellett bólintania, ami 1964. március 26-án meg is történt. Az óváros bontását azért lehetett megszavazni, mert a lakosság döntő mértékben bevándoroltakból tevődött

össze, akiknek Most egy lerobbant német város volt, amelyhez nem fűzték őket érzelmi szálak. 1967-ben megkezdődött a város bontása, egyszersmind archeológiai kutatása. A bontás 1982-ben, a kutatás két évvel később fejeződött be.

Jómagam csak 1976 nyarán tudtam a városba eljutni. Ember alig lézengett az utcán, a lakatlan házak nyitva hagyott ablakaiban a szél cibálta az ott maradt függönyöket, a villamossínek értelmetlen kanyarokat vettek a félig lebontott város üres terein. A templom már az új helyén állt, az eltolására szolgáló különlegesen masszív szállító síneknek a nyomát se lehetett látni. Speciális hidraulikákkal ezeken a síneken jutott el a templom csigalassúsággal légvonalban 540 méterrel délkeletre.

Az eltolt gótikus Mária mennybemenetele-templomot csapunk többször meglátogatta, de sem időnk, sem kedvünk nem volt az új Mostban megállni és körülnézni. Igaz, egyszer elbusoztunk a zahražani negyedhez, hogy legalább kívülről megtekintsünk egy kórházat a város szélén... ott forgatták ugyanis a nálunk is népszerű csehszlovák TV-sorozatot.

Megjelent: Bohemia, 2013. április–2014. március, XXI. évf. 1–4. szám, 26–27. o.

Adatok:

Most város Északnyugar- Csehországban
(Mosti járás, Ústecký kraj).
Népesség: 66 401 fő (2018) (Wikipedia)

Útvonal:

Prága–Louny–Most

Látnivalók:

Mária mennybemenetele-templom,
Hněvín (kilátó, étterem)

Náměšť nad Oslavou

Még az 1960-as években történt, amikor első ízben igyekeztem Brünnből távolsági busszal a hamar szívembe zárt Dél-Csehországba. Az egyébként sem gyors tempójú jármű egyszer csak lefékezett és óvatosan átgördült egy – a prágai Károly híd kicsinyített másának tűnő – tündérszép, szobrokkal díszített köhidacskán, miközben jobb kéz felől egy várkastély ragyogott fenn a hegytetőn, meg egy ici-pici városka, és már elsuhanó emlékké vált az egész. Kapkodás a térkép után: hogy hívják ezt a csoda zugot, ahová egyszer el kell jönni?

Igen, ez Náměšť nad Oslavou, melynek barokk kövhídján még sokszor átvitt a könyörtelen, soha meg nem álló autóbusz, míg nem az 1980-as évek közepén átterelték a forgalmat az újonnan épített modern, a várost is elkerülő közúti hídra, így az utazónak már csak a kastély távoli látványa maradt.

Idei (1995) tavaszi túránkon sikerült először körülnézni a városkában, rálépni a híd kockaköveire, meglátogatni a városka híres várkastélyát.

Az említett kockakövek a híd 1992-ben befejezett rekonstrukciója óta borítják az építményt, melynek létrehozását 1733-ban határozta el a kastély akkori új tulajdonosa, *Václav Adrian z Enckevoirtu*. A krónikás szerint az építést jobbgyokkal végeztette, akik között rengeteg volt a csonka kezű, mint-hogy a Náměšť-i uradalom gyűlhelye volt azoknak a parasztnak, akik egy-két ujjuk levágásával akarták elkerülni a katonaságot.

(Fotó: © Zachár Ottó)

Náměšť nad Oslavou, részlet a kastélyból

1737-ben már állt a híd, további hét év múlva felszentelték a húsz – arkangyalokat, szenteket ábrázoló – barokk kőszobrot, amelyek közül nyolcat *Josef Winterhalter* faragott, sőt néhánynak a modelljét is ő készítette.

Kellően megcsodálva a dél-morva „mini Károly hidat”, feltétlenül meg kell látogatnunk a várkastélyt, amely a XIII. század első felében a lomnicei urak gótikus várából a szokásos és sokszoros átépítés, bővítés, majd műemléki helyreállítás után alakult ki és a cseh kultúra történetében is nagy szerepet játszott.

1530-ban *Václav Meziřícký z Lomnice* várúr hívására ér-

Kőhid 1737-ből barokk szobrokkal

(Fotó: © Zachár Ottó)

Náměšť nad Oslavou, a kastélybejárat mellvédje

kezett ide *Matěj Pytlík z Dvořiště*, az autodidakta nyomdász, aki berendezte itt a cseh testvérek egyik nyomdáját. 1533-ban innen került ki az első cseh nyelvű könyv, később itt adták ki csehül az Újszövetséget. (A későbbi urak, a *Žerotínok* 1578-ban áthelyezték a nyomdát a közeli Králicébe.)

A vár később *Wallenstein- (Valdštejn)*, majd *Werdenberk-*, később *Enckevoirt-*, *Kufštejn-*, legvégül – az 1700-as évek második felétől – *Haugwitz*-tulajdon lett. Az utóbbiak nagy

Reggel a kastély kapujában

zenebarátok voltak, nem sajnálták a pénzt a jónévű zenekar megalapítására sem.

A kastély könyvtárában – mely színház- és zeneteremként is működött – annak idején *Antonio Salieri* is megfordult.

Úgy tűnik, a város zeneszeretete megmaradt, hiszen évente megrendezik a „tramp”-dalok versenyét, a Náměšť-i tányérsapkát, de népszerű a Náměšť-i folk nyár rendezvénye is. A II. világháború után – a már államosított kastélyban – az első emeleten nyári lakosztályt alakítottak ki *Beneš* elnöknek. A közönség 1956 óta látogathatja az épületet, akkor nyílt meg az állandó szőnyeg- és falikárpit-kiállítás, de porcelán- és cserépkálya-gyűjteményt is láthatunk.

Sajnos nem látogatható a kastély nevezetes, 347 hektáros vadasparkja, sok dámvaddal, óriási öreg tölgyekkel, gyertyánnokkal, bükkökkel és hársakkal – közülük ötszáz darab kétszáz évesnél idősebb, törzskerületük nagyobb három méternél. Kárpótól ezért az angolpark és a várhoz közeli Žižka-tölgy, melyet ezer évesnél régebbinek mondanak, de az biztos, hogy öt-hat ember kell az átkarolásához.

Leereszkedve a várból, jobbra a folyóparton elsétálva hamarosan beülhetünk egy Oslava-menti kies vendéglőbe, de átbálgatva a kőhídon a szemüket égre fordító közsétek között, megnézve a barokk Keresztelő Szent János-templomot, a városkában is rábukkanhatunk néhány, törődöttségünket enyhítő sörözőre.

Megjelent: Bohemia, 1995. november, III. évf. 3–4. szám, 7–8. o.

Adatok:

Náměšť nad Oslavou település Dél-Csehországban (Třebíč-i járás, Vysočina kerület).

Népesség: 4861 fő (2020. január 1.). (Wikipedia)

Útvonal:

Budapest–Brno–Třebíč–Náměšť nad Oslavou

Látnivalók:

Státní zámek, Haugwitz síremlék a városi temetőnél, kőhíd 1737-ből barokk szobrokkal

Nový Jičín

Csehországban jártunk már Jičínben is, Nový Jičínben is. A két név azt sugallná, hogy Jičín-t régebben, Nový (Új) Jičín-t később alapították. A helyzet azonban fordított: az észak-morva Nový Jičín már a XIII. században létezett, míg a kelet-csehországi Jičín *Albrecht Valdštejn* létesítette az 1620-as években.

Városunk a Starý (Ó) Jičínhez képest új. Az említett nagyon kicsi település Nový Jičín-től néhány kilométerre, délnyugatra található. Először az ottani hegyre épített kicsi váracskát a Hranicéből részben Opavába, részben Těšínbe vezető utak ellenőrzésére *II. Blud z Pňovic* még a XII. század végén. Az átépített, kibővített vár alatt létrejött település a XIV. század elején városi jogokat kapott, de a kiváltságokat átadták a Jičnice folyó mellett újabban létrehozott községnek. *III. Blud* azután 1311-ben eladta az összes környékbeli birtokát *I. Vok z Kravař*nak. Az új földesúr a Bětolin, Nový Jičín, Štramberk, Příbor, Kuněkovice, Fulnek városokat magában foglaló 200 négyzetkilométernyi terület után kapta a nevét, ugyanis a többségében német lakosságú vidéken sok szarvasmarhát tartottak. Innen a táj német Kuhländchen és a cseh Kravařsko elnevezése.

Nový Jičín, minthogy a földesúr birtokában volt, jobbágyvárosként (poddanské město) működött. Bár bizonyos kiváltságokat a tulajdonos megvásárolt, önkormányzata nem volt. (Nový Jičínnek kezdettől volt vásártartási joga.)

A város céhes textilipara, valamint a kedvező kereskedelmi

lehetőségek következtében a XV. században városfalakkal vette körül magát, gótikus – később barokká átépített – plébániatemplomot épített.

Betelepülések következtében – főként a huszita háborúk után – megnőtt a cseh lakosság aránya, nyelvhasználatuk polgárjogot nyert, és egészen az 1630-as évekig kitartott. A *Kravařok* 1500-ban eladták a várost a *Žerotinok*nak, Az új tulajdonosok elsöre nem hoztak szerencsét, 1503-ban leégett a csaknem teljesen faépítésű város, de gazdasági adottságai miatt hamarosan újjáépült, kőből. Külvárosai fejlődtek ki, s olyannyira meggazdagodtak, hogy 1558-ban kivásárolták magukat a *Žerotinok*tól, és így el tudták nyerni a „komorní město” (kamarai város) státust. Ez kedvezőbb rangot jelentett az előző állapothoz: a tulajdonos a kincstáron keresztül az uralkodó volt. A városnak futotta a környező birtokok megvételére is, sőt az uralkodóknak is tudtak kölcsönt adni: 1610-ben *II. Rudolf*nak, 1621-ben *II. Ferdinánd*nak.

Nový Jičín az 1618-as rendi felkelés idején a Habsburg-ellenes oldalra állt. Ezért jutalmul a téli király – *Pfalzi Frigyes* – szabad királyi várossá emelte, a fehér-hegyi csata után viszont *II. Ferdinánd* büntetésből az olmtüzi jezsuiták birtokába adta a települést. Bár a harmincéves háború évszázada nem sok jót hozott, a jezsuiták engedélyezték a már a *Žerotinok* óta működő városháza működését, 1630-ban megtelepszik a kalapos céh, ez lesz a későbbi fejlett kalapos ipar alapja.

A jezsuita uralom a rend feloszlatásáig, 1773-ig tartott. Egy

Nový Jičín. főtér a Mária mennybemenetele-templommal

(Fotó: © Zdeněk Thoma)

Nový Jičín, a főtér díszje a Mária-oszlop díszkúttal

évtized múlva II. József eltörölte a különböző jogállású városok feudális eredetű kiváltságait, ezáltal a városok egyenjogúvá váltak, a régi besorolások elvesztették jelentőségüket, a települések csak nagyságuk szerint nyertek besorolást.

Városunk gazdasági helyzete már a XVIII. század óta jól alakult, és a fellendülés a XIX. században is folytatódott. 1799-ben alapították a Hüffel kalapgyárat, később posztógyár, dohánnyágyár, sörfőzde, szeszgyárak kezdték működésüket.

Nový Jičín a XX. századra gazdaságilag erős, élhető várossá fejlődött, jó iskolákkal, szociális-kulturális létesítményekkel. Városunk az egész környékkel együtt a németlakta Szudéták területére esett, így 1938 őszén Csehszlovákiától elszakították és a III. Német Birodalomhoz csatolták. A világháború előtt a város lélekszáma 14 ezer fő, az agglomerációé 20 ezer fő volt. Szokatlan módon a német lakosság háború utáni teljes kitelepítése ellenére a város lakosságszáma 1950-re, az agglomerációé 1970-re visszaállt.

Műemléki értékeit tekintve Nový Jičín 1967-ben méltán lett a nagyon erős cseh mezőnyben a 35 tagú műemlékvárosi együttes tagja. Ha Olmütz (Olomouc) felől érkezünk, elsőként a K nemocnici utcában érdemes megnézni az ún. Spanyol-kápolnát. A búcsújáró hely annak az ötszáz spanyol csá-

szári zsoldosnak az emlékére épült, akiket 1621 júliusában – a rájuk gyűjtött óvárosból menekülve – mind egy szálig legyilkoltak a krnovi herceg katonái.

Az óvárosba érve mindjárt elhaladunk a múzeum mellett, amely a gótikus–reneszánsz kastélyban helyezkedik el. Különlegessége a város történelméből adódóan – a kalapmúzeum-részleg, ahol nemcsak a régi kalapfajtákat, hanem híres emberek fejfedőit is meg lehet tekinteni.

Egyszerű, négyzet alakú főtere a legszebbek közé tartozik Csehországban. A teret övező házak általában reneszánsz korabeliek, de az idők folyamán barokk, klasszicizáló, eklektikus átalakításon estek át. Minden ház lábas ház, a boltívekkel fedett nyitott folyosók szokatlanul szélesek, ez valószínűleg az ott árusító kereskedők igényei szerint alakult így. Az eredetileg egyemeletes házakat idővel kétemeletesre magasították. Közülük a legrégebbi és a leghíresebb az ún. Stará pošta (Régi Posta) épülete, valamint a Városháza, de ezt az 1920-as években erősen átépítették.

Nem maradhat el a főtéri pestisoszlop, mely előtt kedves csobogókút áll két táncoló figurával: az 1930-ban készült alkotáson a környéki német népviseletbe öltözött pár ropvaskos paraszttáncot. Plébániatemploma – Mária mennybemenetele – eredetileg háromhajós, gótikus volt, de a jezsuiták az 1730-as években barokk egyhajós templommá építették át. Belső berendezése pazar. Bár a két régi városkaput az 1840-es években lebontották, a városfalak egy része és az ún. Plébánia-bástya megmaradt.

2016-ban tavaszi észak-morva–sziléziai túránkon Starý Jičín és Nový Jičín is felkeressük.

Megjelent: Bohemia, 2015. április–2016. március, XXIII. évf. 1–4. szám, 24–25. o.

Adatok:

Nový Jičín város Csehországban
(Nový Jičín járás, Morva-sziléziai kerület).
Népesség: 23 565 fő (2018) (Wikipedia)

Útvonal:

Budapest–Brno–Olomouc–Hranice–Nový Jičín

Látnivalók:

Spanyol Kápolna, Múzeum, Főtér

Nymburk

Kisvárosunk egyre kedvesebb nekünk. Ez nemcsak *Bohumil Hrabal*nak köszönhető, aki ifjúkorát töltötte itt, nagyobb részt a papa igazgatása alatti városi sörgyárban, hanem annak a felismerésnek is, hogy a manapság állandóan felfordult állapotban lévő jellegtelennek tűnő kisváros hajdanán szebb napokat látott, és évszázadokon át kiemelkedő megjelenésű és fontosságú helység is volt.

Régvolt gazdagságát és szépségét nem csak a középkori városok sűrűn előlopakodó réme, a tűzvész pusztította, sokkal inkább a hadak, melyekkel gyakran megátkozta a történelem Csehországot, Nymburkot különösen. Minden az utaknak köszönhető: a gazdagság is, a rombolás is. Az utaknak, amelyek ősidők óta az Elba itteni gázlóján át vezettek északra, Zittau, illetve északkeletre Klodzkón át Szilézia felé. Az utakon jöttek a kereskedők, sokszor idegenek, hozták az áruikat, amiknek a vámja, a piacon való eladása pénzt hozott az útba eső városok konyhájára, felvirágoztatta a helyi vendéglátást, munkát adott a helyi iparosoknak. Az utakon jöttek a katonák is. A hazaiak csak elszállásolást kértek, de ha ellenségek voltak, sarcot szedtek, raboltak, égették, rombolták a várost, gyilkolták a lakosokat.

Nymburk környéke a kedvező fekvés következtében az újkőkortól kezdve mindig lakott hely volt. A szláv hradiště korszakban a Morlina folyócska elbai torkolatánál már létezett egy földvár, s nyugatra, az Elba partján terült el egy Ústí nevű település.

Érthető, hogy a folyóátkelők környékén az egyház igyekezett gazdasági pozíciókra szert tenni. Itt a zderazi kereszties lovagok jelentek meg először és Rohov (Rothof) névvel gazdaságot hoztak létre Keresztelő Szent János-templommal és kórházzal. 1213-ban a lovagok eladták gazdaságukat az időközben megalapított és felvirágozott Nymburknak. 1219-ben jelentkeztek a premonstreiek, akik a teplái anyakolostor fiókjaként telepedhettek le az akkor már Nova Mons Super Albae elnevezésű területen.

Néhány évtizeddel később *II. Přemysl Ottokár* alatt indult meg a település várossá fejlődése. *Ottokár* sok új várost alapított, német városokból hívta a patríciusait, akik magukkal hozták anyavárosuk városjogait (magdeburgi, lübecki, nürnbergi stb.). Nymburkba német és holland telepések jöttek (a név is a holland Neenburg kifejezésből származik), akik a magdeburgi jogot hozták magukkal.

1257-ben újabb egyházi rend lép a porondra: *Ottokár* a dominikánusoknak megengedi kolostor és templom építését. Építkezéseik a ma is létező Szent Egyed-templom körül adigra már kialakult településmagtól nyugatra történtek: kolostorukból és templomukból mára csupán az utóbbi szentélye maradt meg átépített formában.

Nymburk *II. Vencel* uralkodásának utolsó, nyugodtabb éveiben fejlődött igazi várossá. A XIII. század végén épülhetett fel a maga idejében igen impozáns – ma már csak részleteiben látható – városvédő rendszer: a település köré ásott kettős árokba bevezették az Elba vizét, és a külső árok mögé egy alacsonyabb, a belső árok mögé egy magasabb falat húztak, ez utóbbit sok tucatnyi bástyával. A folyó felől csak egy-

szeres volt a védelem, de például Prágában a Moldva felől egyáltalán nem volt fal...

1287. december 7. fontos dátum az akkor már szabad királyi város életében. *II. Venceltől* hídvámszedési jogot, a hídvédelmi idejére adómentességet kapott.

Az akkor még ágyúk nélküli világban csaknem bevehetetlen város 1310-ben bizonyíthatta ebbéli képességeit, amikor május 29-től június 29-ig *Eliška Přemyslovna*, a *II. Vencel* halálával megárvult királylány rejtőzködött biztonságos falai mögött. *Eliška Jindřich Korutanský* elől bujdoskolt a városba, aki a fiatal *III. Vencel* (az utolsó Přemysl) 1306-os halála után kétszer is próbálkozott a cseh trón elnyerésével: feleségül vette *Eliška* nővérét, *Annát*, sógorként pedig egy német főúrhoz akarta a húgocskát kényszeríteni. Ezért a lázítással is megvádolt királylány Nymburkba menekült, ahol a hagyomány szerint a Fötér és a Templom utca sarkán állt 42. számú házban lakott, amire a házon látható relief emlékeztet.

A szépen gazdagodó város 1419-ben lépett igazán a történelem színpadára. A huszita küzdelmek első évében a nagyjából német lakosságú Nymburk Časlavval, Kolínnal, Kouřímmal együtt a mérsékelt huszita irányzatú prágai szövetség ellenében *Zsigmondot* támogatta, aki a magyar királyi korona és a német császári cím mellé a cseh királyságot is meg akarta szerezni.

A következő évben a nymburkiak elfogadták a prágaiak négy artikulusát és csatlakoztak a szövetségükhöz. 1421-ben azonban az ellenlábás radikális táborita szövetséghez tartozó *Hynek* és *Viktor Boček z Poděbrad* haddal vonultak a város ellen és elszakították a prágaiaktól. Ettől kezdve a cseh befolyás lett uralkodó Nymburkban.

A huszitizmus belső harcai következtében még egyszer elfoglalták a várost a prágaiak, később a táboritákkal is szemben álló orebita *Jan Žižka*, majd újból a táboriták. Végül a radikálisokkal szakító *Hynek Boček* katonaságával meg akarta büntetni Nymburkot a táboritákkal való együttműködésért, de a város falai előtt megölték őt.

A huszita háborúból Nymburk cseh városként került ki, kiváltságait a később uralkodó nemzeti király, *Pogyebrád György* megerősítette, sőt kiszélesítette. 1471-ben *Corvin Mátyás* birtokolta a várost, erős helyőrséget helyezett el itt.

Nymburk, a városi sörgyár anno

(Fotó: © Zachár Ottó)

Nymburk, a régi városfal részlete párás reggelen

1618-ban, a rendi felkelés kitörésének évében a cseh erők oldalára állt a város. Erődítéseit kijavította, ágyúkat állíttatott rájuk. A lakosság felkészült a védelemre, két év múlva a császári katonaság mégis betört a falak mögé. A várost megfosztották birtokaitól és a poděbradi hejtman alá rendelték, lakóit katolikus hitre kényszerítették, sokan elmenekültek. Az elvesztett kiváltságokat csak 1628-ban kapták vissza.

A harmincéves háború igazi borzalmait 1631-ben kezdődtek, amikor a szászok ostromolta – sok helyen égő – várost a reményüket vesztett császári védők maguk kezdték dúlni és fosztogatni. A település háromnegyede kiégett. 1634-ben másodszor zárták körül Nyamburkot a szászok, újabb év elteltével ismét a svédek ostromolták, így nem csodálható, hogy a háború végén csaknem lakatlan romhalmaz volt a város, mely roppant nehezen tudott a következő évtizedekben magához térni.

Az 1740–1750-es évek porosz–osztrák harcai szintén érintették Nymburkot. 1741-ben betörték a poroszok a városba, négy századukat négy hónapig szállásoltatták. 1757. június 18-án érkezett a városba a kolíni vesztett csata után II. Frigyes porosz király, aki a főtéri 14. ház boltívei alatt üldögélve egy pohár vizet kért... Másnap aztán az egész porosz

csapat átkelt az Elbán, a városon át elvonult Mladá Boleslav felé.

II. Józsefnek a porosz–osztrák háborúk utáni védelmi stratégiájában vezető helyre kerültek a rendkívüli módon megerősített nagy városok (Olomouc, Hradec Králové) és az új, bevehetetlen erődök (Terezín, Josefov), a középkori erődítésű kisvárosoknak viszont nem jutott szerep. Emiatt Nymburk falait, kapuit veszni hagyták, sőt itt-ott bontani kezdték. 1777-ben a téglafal Szent György-kapu és az Elba közti szakaszából öt nagy lóistállót építettek a majdan idehelyezendő császári lovasság számára, a szervezés azonban megváltozott, és az ulánusokat sosem telepítették ide...

A külső védőfal megmaradt részéhez 14 kicsi házacskát építettek hozzá a Magyarországról visszatért leszerelt katonák, akik itt kaptak a városban kicsi telkeket, róluk Uhry-nak, azaz Magyarországnak nevezték el ezt az utcarészt. (Múlt századi, teljesen német feliratozású térképen csak ez az egy felirat szerepel csehül Na Uhrách formában.)

Az 1800-as évek első felében csaknem két tucat kisebb-nagyobb tűzvész pusztította a várost. Ezek közül az 1838-as volt a legszörnyűbb: 82 épület esett áldozatul, közte a városháza tornyostul. Ugyancsak a régiségeket apasztotta az 1831-ben épült, Kolínból Mladá Boleslavba vezető út, amely miatt a még megmaradt két városkaput elbontották. A Boleslavi kapu anyagából maga a polgármester építette a 213. számú házat, amelyben a zürös 1848 utáni két évben *Božena Němcová* író nő meghúzta magát.

1858-ban kétszáz házban még csak 3000-en laktak. A nagy gazdasági fellendülés azonban már nem váratott magára, s ezt a vasút hozta meg a város számára. 1845-től az 1870-es évekig Nymburk vasúti csomóponttá és a vasúti felügyelőség székhelyévé vált. Ez együtt járt javítóműhelyek, fűtőház létesítésével, vasúti tisztviselők és munkások alkalmazásával, vasutas lakótelep építésével. 1903-ban az északnyugati vasútnak már 110 vasúti tisztje, 100 altisztje és 930 munkása lakott Nymburkban.

A város hajdani társadalmának kisiparos-kiskereskedő szerkezetét tovább alakította új munkahelyek – cukorgyár, sörgyár, gázgyár, vízerőmű, vízművek – létesítése. A XX. szá-

Nymburk látképe a városfallal az Elba túlsópartjáról

(Forrás: Zdeněk Fiedler, <https://cs.wikipedia.org/wiki/Nymburk>)

A városközpont légifelvételen

zad elején kezdődött meg a csekély számban megmaradt műemlékek védelme, felújítása. A csaknem teljesen elpusztult városfalak romos északkeleti szakaszát *Ludvik Labler* építész restaurálta, a Szent Egyed-templomot *Josef Mocker* – a prágai Szent Vítus-székesegyház XIX. századvégi főépítészé – rekonstruálta.

Sajnálatos módon a II. világháború után, leginkább az 1960-as években sokszor bontottak le meggondolatlanul építészeti értéket. Így és ekkor tűnt el a Fötér déli frontján egy összefüggő lábasház-sor, a nyugati oldalon a maradék néhány.

Nymburkba azonban nem műemlékeinek gazdagsága miatt járunk szívesen. Már az első látogatásunk alkalmával megejtett bennünket az a kedvesség, amivel a sörgyárban fogadtak minket. Mindnyájan szívünkbe zártuk *Miroslav Pařík* urat, az idősödő (fő) sörfőzőmestert, aki nemcsak mesterségbeli tudásáról győzött meg bennünket, hanem arról is, hogy a sörfőzésbe szívet-lelket bele kell adni, mert bármilyen automatizálás vak műszerei nem tudják követni az életnek

olyan bonyolult folyamatát, amiben a kemény, száraz árpából és komlóból férfiembernek való isteni nedű keletkezik.

Mínthogy *Pařík* úr lelkesült előadasmódja sokban emlékeztet a mindnyájunknak kedves Pepin bácsira, máris emlétenünk kell, hogy Nymburkban leginkább *Bohumil Hrabal*nak adózunk. Ma már nemcsak a sörgyár falán látható az íróra emlékeztető tábla (az író kívánságának megfelelően olyan magasságban, amilyenbe a kutyák pisilnek), hanem a helytörténeti múzeumban állandó kiállítás mutatja be életét, a városi könyvtárban pedig a munkásságával foglalkozó dokumentációs központ és *Bohumil Hrabal* olvasóinak köre működik.*

Ez utóbbiak vezetője, *Milada Hakenová* asszony nagyon kedvesen és örömmel fogadta csapatunkat, és készségesen elkísért minket a környéken felkeresendő Hrabal-emlékhelyekre: Kerskóba – a Hájenska vendéglő és az író házának megtekintésére – és Hradištkóba, az író és családja sírjához.

Amint lehetséges újból meglátogatjuk Nymburkot, és nemcsak a Fötér és környékét barangoljuk be, hanem körbejárjuk a vizesárvok tájkát is. Hátha megleljük még Magyarországot...

* *Kiegészítés:* A híres nymburki gimnázium 2014-ben felvette egykori diákja, Bohumil Hrabal nevét, a Közép-csehországi kerület önkormányzat pedig 2021-ben megvette Hrabal eladásra kínált kerskói hétvégi házát, amelyet némi rendbehozatal után emlékhellyé alakítanak és megnyitnak a látogatók, illetve a Hrabal-rajongók előtt. – *A szerk.*

Megjelent: Bohemia, 1999. december VII. évf. 3–4. szám, 16–17. o.

Adatok:

Nymburk város Csehországban
(Nymburki járás, Közép-csehországi kerület).
Népesség: 15 054 fő (2018) (Wikipedia)

Útvonal:

Budapest–Kolín–Nymburk

Látnivalók:

Hrabal-emlékgyűjtemény a városi múzeumban,
középkori Török-torony, Szent Egyed-templom,
Városháza, Božena Němcová emlékműve

Police nad Metují

Kisvárosunk környéke – a szűk értelemben vett Csehországnak északkeleti, Lengyelországgal határos szöglete – földi paradicsom a turisták számára. Nemcsak a magyar fülnek ismerősen csengő Adršpach-i és Teplice-i sziklavárosok találhatók itt, hanem a gömbölyded formájú Ostaš is, s mindenekfelett a nagy kiterjedésű, kimeríthetetlen változatosságú Broumov-i falak.

A látványosságot itt mindenhol a homokkő jelenti: sziklalabirintusok, óriásfiguráknak ható alakzatok, ember, állat, gomba formájú óriási sziklafalak, árkok, kőgörgetegek. Ezer éve a köveken kívül sűrű, áthatolhatatlan őserdő borította a vidéket, csupán a térség nyugati peremén vezetett egy út Trutnovtól Sziléziába, déli szélén Náchodtól a lengyel földek felé. A terület 995-ig a charvátok törzséhez tartozó *Slavník*ok felségterülete volt, az említett évben azonban a *Přemyslek* Libicében lemeszárolták az egyeduralmuk útjában álló család csaknem minden tagját, így a terület is az uralkodó családé lett.

Csak kétszáz év múlva jelentek meg ezen a gyeprészerűen használt, lakatlan területen az első „gyarmatosítók”, néhány remete a břevnovi bencés kolostor szerpapjának, *Vitališnak* a vezetésével. Éppen városkánk mai temetőjének helyén építették fel szerény lakjaikat és a fából összerótt Szűz Mária-templomocskát, valamint szorgalmasan irtani kezdték az őserdőt, így a bencés jelszó mindkét tagját tudták már teljesíteni: Imádkozzatok és dolgozzatok! Az irtások nyomán keletkezett szántókról kapta a helység a nevét (pole=mező, szántóföld).

Kuno břevnovi apát 1213-ban elérte, hogy *I. Přemysl Ottokár* a rendnek adományozza a környéket, sőt ez a birtok 1260-ban a már említett broumovi falakon túli vidékkel is kibővült. A bencés gazdaság igazi centruma ugyan Broumov lett, de Police is fejlődésnek indult: 1253-ban vásárjogot kapott, így városka lett belőle. A remetelakok és a fatemplom melletti területen 1294-re befejezik a koragótikus templom építését, 1306-ban pedig a kolostorét. Ezidőre a falvak tucatját telepítették a környéken a kolonizáló bencések.

Police háborítatlanul virágzott a huszita időkig. 1420-ban azonban a fanatikus kelyhessé lett Hradec Králové-i pap, *Ambroz* ellen felvonult húszezer fős sziléziai hadsereg nemcsak a várost égeti fel, hanem a közeli Ostaš-hegy szikláit köze menekült lakosság soraiban is nagy vérengzést végez.

Keserves időszak volt a huszita háborúkat követő zürzavar, a rablólovagok kora, sőt *Pogybrád György* uralkodásának utolsó két éve is, amikor 1469-től kezdve *Corvin Mátyás* megbízásából és érdekében a *František z Haje*-vezette hadsereg kolostorostól felégette Policét.

A háborúk okozta sebeket gyógyította 1502-ben a már nálunk is uralkodó *Dobře László*, aki ekkor két országos vásár tartását engedélyezte. Új falvakat is alapítottak, s ez a század a városka aranykorát jelentette, bár 1535-ben tüzvész pusztította, 1633-ban pedig 2250 embert vitt el a pestis.

Mínthogy a huszita háborúk óta a bencés apátok általában Broumovban, illetve Policében tartózkodtak, így eshetett meg, hogy az 1575–1602-ig működött „húsosfazéknak” nevezett *Martin* apátsága alatt a kolostor szerzeteseinek erkölcsi le-

romlottak, mivel a rendfőnök – nevéhez illően – csak a saját erszényével törődött. *II. Rudolf* feljelentés alapján bizottságot küldött a nyakára, mely kikényszerítette a lemondását. *Wolfgang*, az új apát a padló alatt 23 790 dukátot, 6615 tallért és 180 000 garast talált. A kincseket a császár lefogalta.

1619-ben *Wolfgang* erősen összekülönbözött a szinte teljesen protestáns broumovi polgársággal, amely az apátot elfogandó megostromolta a broumovi kolostort. A szorongatott helyzetben lévő előljáró, családnévén *Seelender*, csak egy ma is megbecsülendő turistateljesítménnyel tudta a bőrét menteni: egyik éjszaka megszökött a rendházból, és a broumovi falaknak nevezett hegyeken át Policébe menekült, ahol biztonságba került. Hálája jeléül állíttatta a templom elé a ma is látható *Seelender*-oszlopot. Ez az epizód már a harmincéves háború kezdetén történt, mely háború mérhetetlen szenvedést jelentett a városka számára: 1648-ban, a westfáliai béke évében Police 148 kifosztott, leégett házában csupán 63-an éltek...

A XVIII. század egy tüzvészsel kezdődik, a részeg *Mikuláš Vondráček* felgyújtotta a várost. Gyógyírt jelentett az új apát, *Otmár Zinke*, akinek csaknem negyven éves működése gazdasági fellendülést hozott a városnak és annyi építkezést, amennyit előtte-utána egyik apát alatt sem. Az új kolostor a két *Dientzenhofer*, a prágai óriási Miklós-templom építőinek műve, a templom a fiúé, *Kilián Ignácé*.

A nyugodt évtizedek után az örökösödési, majd a hétéves porosz–osztrák háborúk hozzák az újabb szenvedést. 1744-ben 6000 poroszt kellett elszállásolniuk, átutazott itt *II. Frigyes* is, 16 ezer aranyat követelve. Amikor a város ezt nem teljesítette, szabadrablást engedélyezett. Nem voltak különben az őket váltó legendás *Trenk* báró pandúrjai sem.

A hétéves háború alatt 1758-ban a kolostorban lakott, sőt bált is rendezett az osztrák *Laudon* generális, később a porosz *Keith* marsall. Ekkor a sebesült porosz katonák száma többszöröse volt a meggyötört, éhező lakosságnak, amely fakéregből, a malmokban összesöpört porból sült kenyéren élt.

Békésebb látogatója volt a kolostornak *II. József*, aki 1778-ban itt éjszakázott. Személyéhez mégis rossz emlékek kapcsolódnak: uralomra jutása után megszüntette a bencés kolostort, lebontatta a városka plébániatemplomát, valamint az Ostaš hegyen lévő templomot is.

A hadak útján lévő településre újabb csapások vártak a napóleoni háborúk idején: 70 000 porosz katona vonult át a városon, s a kolostornak ismét neves szállóvendége volt *Konstantin* herceg, *Sándor* cár fivére személyében. A múlt század harmincas éveiben néhányszor kolerajárvány pusztított, 1842-ben pedig tüzvész. De már megvoltak a jelei a település további fejlődésének. 1818-ban eltelepítették a sörgyárat a főtér közepéről, helyére díszkút került. 1820-ban *Josef Opitz* gyógyszerterázt nyitott, 1831-ban *Fischer* városi tanácsnok felajánlása nyomán kialakítják a Ferdinánd-kertet, ahol minden völegénynek két fát kellett ültetnie. A század közepén posta, majd adóhivatal és bíróság létesült, sőt 1855–69-ig körzeti hivatal is működött Policén.

Jól megy a városnak. Sok ember megfordul szerdánként a messze földön híres gyalocsvásáron. Az idegenek száma megsokszorozódik, 1892-ben a szomszédos Suchý Důl faluban a

(Forrás: https://en.wikipedia.org/wiki/Police_nad_Metují)

Police nad Metují főtere és a városi hivatal

fiatal *Kristina Rindlován*nak megjelenik a Szűzanya: a napi többzetes zarándokszereg ugyanis kizárólag Policén keresztül tudja megközelíteni a kis lourdes-i kápolnát. A városkában nyüzsgő vásároztók és zarándokok fellendítették *Vilém Pelly* szeszgyáros üzletmenetét, aki az italgyártás nyereségéből fonóműhelyt, festőüzemet, téglagyárat és más üzemeket létesített. Híres volt még a XIX. század végén *Emil Kačner* fémtömegcikk gyára, valamint *František* és *Josef Pejškar* sonka- és húskonzervüzeme, melynek termékei Európán túli országokba is eljutottak.

Téved, aki az eddig elmondottak – jórészt háborús pusztítások, tüzvészek, járványok – alapján úgy véli, hogy Policében nincs elég nyoma a múltnak, azaz nincs elég látnivaló, vagy hogy itt nem lehet kellemesen eltölteni az időt.

Itt van mindenekelőtt az első formájában már 700 éve felépített kolostor (ma múzeum), amelynek eredetiben megmaradt koragót templombejárata az egyik legszebb Csehországban. A belsőben látható egy 1300 körül keletkezett Krisztus-fej-freskórészlet, egy *Jagelló Ulászló* idejéből származó keresztelőmedence, a templom előtt négy szent barokk szobra. A kolostor melletti temető kápolnája a régi plébániatemplom maradványa, tornyában XV. századi harang, a szentély háta mögött *Jan Koukal* reneszánsz síremléke 1632-ből. A városháza 1718-ból való, a település történetében már a harmadik. A sok tüzvész között is megmaradt a város 1795-től 1861-ig használt, már második iskolájának szép gerendaépülete.

A főtéren álló 1707-re datált, cseh és német szövegekkel díszített Fájdalmas Szűz Mária-emlékoszlop *Jan Brokoff*nak, a Magyarországról Csehországba vándorolt szobrászművésznek a munkája. A Templom utcában látható Szent Prokop szobrot fiának, *Ferdinánd Maximilián*nak tulajdonítják. Bár a régi gazdasági emlékei közül abszolút különlegesnek számít egy gótikus, zsindegyel fedett, faépítésű csűr, valamint

ránk maradt egy hombár 1694-ből, a turista szívének legkedvesebb műemlék mégis egy 1720-ban *Otmár* apát által építtetett urasági kocsmá, mely az elmúlt 250 évben a legnagyobb vész közepette is megszakítás nélkül üzemelt. A kocsmát a cseh közönség számára *Adolf Kašpárnak Alois Jirásek* műveihez készített illusztrációi tették ismertté.

Arról is meg kell emlékezni, hogy Police nad Metují és környéke, Poličko több közismert művész és tudós ember születési vagy kedves tartózkodási helye volt. Police nad Metují kolostorának és városának története ébresztették fel *Alois Jirásek*nek az érdeklődését a város és a környéke iránt. A „cseh Jókai” nemcsak elbeszéléseiben, regényeiben foglalkozott a terület régi dolgaival, hanem az 1888-ban kiadott saját helyismereti munkája: „Az orlicei hegyek, a sziklák és a broumovi vidék” nagy teret szentel Policének.

Túránk alkalmával már sokszor átutaztunk ezen a kedves, régi kisvároson, néha meg is álltunk egy sör vagy/és beche-rovka kedvéért. ha sikerül a júliusi nyaralásunkat megvalósítani, mindenki testének-lelkének javára válnak majd az itt töltött napok.

Megjelent: Bohemia, 1998. június, VI. évf. 1–2. szám, 10–11. o.

Adatok:

Police nad Metují település Északkelet-Csehországban (Náchodi járás, Hradec Králové-i kerület).
Népesség: 4049 (2020. január 1.) (Wikipedia)

Útvonal:

Budapest–Brno–Náchod–Police nad Metují

Látnivalók:

Bencés templom és kolostor (múzeum),
Régi iskola, Apátsági kocsmá

Polička

Polička egyike a három tucatnál is több királyi városnak, amely *II. Přemysl Ottokár*, a nagy városalapító király akaratából jött létre. Nevét a Csehországban még általános erdőrengeteg közepén fekvő mezőn való elhelyezkedéséről kapta: polička=mezőcske.

Minthogy a városka a Prágából Brünnbe vezető út egyik szakaszán, a „Nádasos ösvényen” fekszik, a történészek feltételezik, hogy korábban létezett itt egy falucska és egy őrhelyként működő kis vár. A bizonyosság az, hogy *Přemysl Ottokár* 1265-ben megbízta *Kunrat z Lewendorfu*-t az új város alapításával.

Polička nem kapott szabad királyi város rangot, ún. kamarai státusba került. A nevezett *Kunrat z Lewendorfu* a város létrehozása fejében megkapta a bírói tisztelet, a bevételek egyharmada őt illette, kétharmada a kamarát. A szerződés ellenére *Ottokár* halála után a város néhány évre az özvegy királyné kegyence, *Záviš z Falkenštejna* kezére jutott, majd 1284-ben *II. Vencel* a prágai püspököt bízta meg a város igazgatásával. Az uralkodó halála után a megözvegyült *Eliška Rejčká* 1307-ben féltucatnyi kelet-csehországi városka között Poličkát is megkapta királynéi városként, mely státus sokáig fennmaradt.

A rangkorlátok ellenére Polička számos – a szabad királyi városok körében szokásos – kiváltságot kapott: a kereskedők a települést nem kerülhették el, már a belépés előtt vámot kellett fizetniük. A város mérföldnyi körzetében sem koc-

mát, sem ipart nem lehetett működtetni. Egyre több vásár tartására kaptak lehetőséget.

1360-ban *IV. Károly* megengedte a város kikövezését. 1412-ben *IV. Vencel* – testvére, *Zsigmond* engedélyével – a királynéi városok terhére 100 ezer magyar aranyat vett fel. 1421-ben a város ellenállás nélkül beengedte a huszitákat, akik aztán a város minden bevételét magukhoz ragadták. 1436-ban Polička elfogadta királyul *Zsigmondot*, aki még életében feleségének, *Czillei Borbálának* adományozta a királynéi városokat, teljhatalommal felettük. Borbála halála után a városok visszaszálltak a koronára.

A döntően cseh lakosságú Polička 1547-es és 1620-as *Habsburg*-ellenessége miatt sokat veszített privilégiumaiból, ezeket csak 1628-ban kapta vissza, de csak katolikus polgárai számára, s emiatt a lakosok jelentős része elvándorolt.

Ezzel ott hagyhatjuk városunk mindezidáig zajos történelmét, és meglátogathatjuk Polička nevezetességeit.

Elsőként a városfalakat említhetjük, melyeket a XIII. század végétől fokozatosan építettek ki, s csaknem a teljes erősítés megmaradt. Ezeket gondosan helyreállították. Hajdanán 19 félköríves, belülről nyitott bástya védte a települést, nagy részük ma is áll.

Mint Csehországban általában, a kezdetben faépítésű házakat a XIV. században átépítették kőépületekre. A középkori városokat gyakran pusztító „vörös kakas” Poličkát ezután sem kímélte. Nagy tűzvészek voltak 1421-ben, 1523-ban, 1540-ben. Az ezeket követő újjáépítések után a városka kö-

Polička, régi városfal a Szent Jakab-templom tornyával

A városháza Polička főterén

zépkeri jellege még megmaradt, de az 1845-ös pusztulás után már a ma látható, modernebb külsőt öltöttek az épületek. A hanza-házakra ütő keskeny, nyeregterős épületek helyett szélesebb homlokzatúak jelentek meg. A pincék azonban őrzik a gótikus eredetet.

At kellett építeni a leégett középkori városházát is, tornya azonban középkori, az épületben múzeum működik. A gótikus Szent Jakab-templomot teljesen le kellett bontani, az új neogótikus dékáni templom építésére 1853–1865-ben került sor. Nagyon hangulatos a részben lebontott, részben újjáépített „Na bídě” (a nyomoron) városrész, melyet hajdan a szegények laktak, a városfalhoz ragasztott alacsony, szerény házacskákban. Ma jó sörözőket látogathatunk itt.

Poličkát két igazán utánozhatatlan élmény miatt érdemes meglátogatni. Az első a már említett Szent Jakab-templomhoz kapcsolódik, melynek toronyőri állását 1889–1892-ig *Ferdinand Martinů* cipész látta el. Itt, a szerény szolgálati toronyszobában született 1890-ben fia, *Bohuslav Martinů*, a XX. század egyik legnagyobb zeneszerzője. Születésének helyszíne az eredeti állapotnak megfelelően berendezve várja a látogatókat. Az 1959-ben Svájcban elhunyt zeneóriás sírját a poličkai temetőben találjuk. Életét, munkásságát a Városi Múzeumban létrehozott *Bohuslav Martinů Centrum* mutatja be interaktív módon.

A városban megfordulva nem szabad kihagyni a sörgyárral való megismerkedést. Tucatnyi csehországi sörgyári kirán-

A Na bídě városrész házacskái

Adatok:

Polička település Kelet-Csehországban
(Svitavy-i járás, Pardubický kerület).
Népesség: 8706 fő (2018) (Wikipedia)

Útvonal:

Budapest–Svitavy–Polička

Látnivalók:

Városháza, Szent Jakab-templom, városfalak,
Na bídě városrész, sörgyár, Városi Múzeum,
Bohuslav Martinů Centrum

dulás után kijelenthető, hogy a Poličkai Polgári Sörfőzde meglátogatása verhetetlen élmény: mind a barátságos fogadtatás, mind a nyújtott ismeretek, vagy a kóstolás minőségét, mennyiségét illetően. *Jan Kozák* sörmérnök valóban érthetően ismerteti a sörgyártás mesterfogásait. Mindez nem véletlen: az 1865-ben alapított, 1948-ban államosított sörgyár 1994-ben a restitúció keretében visszakerült az eredeti tulajdonos utódainak birtokába. Innen a profizmus.

Polička egyike Csehország száznyi kedves, szerethető kisvárosának. Autós vagy turistabuszos kirándulás esetén a festői környék, a középkori Svitavy, Litomyšl, Vysoké Mýto felkeresésével kapcsolhatjuk össze.

Megjelent: Bohemia, 2018. április–2019. március, XXVI. évf. 1–4. szám, 30–31. o.

Az 1727–1731-ben készült Mária-oszlop a főtéren

Polná

Kisvárosunk nem szerepel semelyik közkeletű csehországi útikönyvben. Létezéséről jómagam is csak *Gregus Istvántól*, a kitűnő antikváriustól hallottam, aki úgy öt éve mutatott nekem egy 1617-ből származó német-alföldi metszetet – a híres „Houfnagel”-szorozat darabját –, amely a felirat szerint egy Polná nevű szép várost ábrázolt a cseh–morva határon. Minthogy a híres veduta(városkép)metsző Csehországnak csak tucatnyi városáról készített rézkarcot, nyilvánvaló, hogy Polná a cseh királyság jelentős városa volt.

Régi dicsőségéről tanúskodik még *Comenius* híres Moravia-térképe is, mely bár a polnáit várat helyesen a határ cseh oldalára, a várost helytelenül a morva oldalra rajzolta. Így Znojmo, Brno, Olomouc mellett Polná látképének közlése a térkép felső szélén, bár nagyon hízelgő a városra, de tévedés eredménye: az időben a vár és a város teljes egészében a cseh ország részben feküdt.

Polná jelentőségét földrajzi helyzete adta: Morvaország és Csehország határán, a Kárpát-medencéből a Cseh-medencébe vezető ősrégi kereskedelmi út mentén keletkezett. Határában ma is látható közép-európai unikum a „Klešter”, már az első évszázadokban használt út félkilométeres szurdokszerű, mesterségesen kivájt szakasza. A később magyarnak nevezett út közelében a múlt században III. századi római érméket találtak.

A település a XIII. század elején jött létre, amikor a közeli Jihlavan és a mai Havlíčkův Brodban megkezdődött az ezüstbányászat. Polná (neve a földi, mezei melléknév régies alakja) mint mezőgazdasági község és piachely kezdett működni a ma Sezimovo náměstínek nevezett háromszögletű kisebb tér helyén, de hamarosan határátkelőhelyi és vámstedési jogosítványokat kapott. A városkát 1242-ben említi először egy oklevél, amikor első tulajdonosa – *Jan z Batčic* – átadta a templom beszolgáltatási jogát a Dobrovicén székelő német lovagrendnek.

Polná a XIII. század végén vált várossá. Ekkor alakult ki a mai főter (Husovo náměstí). A tipikus jobbágyváros lakói – bár rendelkeztek bizonyos kiváltságokkal – alapvetően az uraságtól függtek. Falakkal, kapukkal a XIV. században övezték a várost.

A településtől külön, a Šlapanka-patak túlsó partján elhelyezkedő vár, mely 1200 óta favárként létezett, a XIII–XIV. századi átépítések, bővítések eredményeképpen tavakkal közrefogott gótikus erődítményként jelent meg.

A XIV. század közepén megnőtt a „magyar út” jelentősége. Erre hajtották a Csehországban eladandó magyar ridegmarhát, melynek vámja a birtokos és a város pénzügyi helyzetét is javította.

A nagyobbbrészt fából épült várost 1345-ben tűzvész pusztította, de jövedelmei lehetővé tették gótikus stílusú megújulását. A távolsági kereskedelem mellett a malátakészítés,

A régi zsidó temető ősszel

sör- és pálinkafőzés, húsfeldolgozás is hozta a pénzt: fürdőt és ispotályt létesítettek. 1463-ban sokadik tulajdonosként *Pogyebrád György* fia, *Viktorin* szerezte meg a polnai uradalmat. Így a város a cseh király támaszpontjává vált a *Corvin Mátyás* elleni hatalmi harcokban. A várban, mely 1468-tól fegyvertársa, *Jan ze Šternberka* kezén volt, kétszer tartózkodott *Mátyás* király: 1469-ben ide menekült a vilémovi vereség után, 1471-ben itt folytatott béketárgyalásokat *Pogyebrád Györggyel*.

Viktorin a jihlavai városjog alapján megadta a településnek a legfontosabb kiváltságokat, melyek 150 évig érvényben maradtak. A város ura főtéri házát Polnának adományozta városháza céljaira.

A virágkort a XVI. század hozta: fellendült az addig is jelentős posztóipar, megerősödött a takács- és a kalaposipar. A gazdaság lehetővé tette, hogy az 1541-ben pusztító újabb tűzvészt a város gyorsan kiheverje, reneszánsz stílusban megújuljon, ami már az új tulajdonos, a Telčet is birtokló *Zachariáš z Hradce* nevéhez fűződik. 1563-tól vezetik a helyi krónikákat és telekkönyveket, 1604-ben erősíti meg a városi énekhar szabályzatát a protestáns *Jan Zejdlic*, a legújabb birtokos, akinek idején nemcsak a luteránusok, hanem a cseh testvérek is megjelennek a városban.

A veduta elkészítése után egy évvel kitört harmincéves háború sok szenvedést hozott az addig virágzó Polnára. A várost többször megvívta a szembenálló erők. 1620. január 30-án *Pfalzi Frigyes*, a szerencsétlen sorsú „téli király” éjszakázott itt. Hamarosan elkönfiskálták az addigra óriássá nőtt uradalmat, melyet aztán 1623-ban az olmützi püspök, *František z Ditrichštejna* 150 ezer aranyért megvett. Az ő családja volt 1848-ig a város, 1922-ig a nagybirtok ura. Igazgatásuk alatt a város katolikussá vált, igaz, 1682-ben zsidó gettó is létesült a városkapun kívül. A barokk kor emlékei az óriási Mária mennybemenetele- és a Szent Borbála-templom, valamint a Szentháromság pestisoszlop.

A XVIII. század első fele jelenti a város életében a virágkor végét. Ebben az időszakban a város túlél több tűzvészt, az örökösödési háború megszállásait és fosztogatását. A háborúkénál nagyobb veszteséget hozott azonban *Mária Terézia* 1751-ben kiadott új vámrendje, mely a Magyarország és Bécs felől érkező áruforgalmat áterrelte Jihlava felé, s ezáltal Polná elvesztette félélévezredig kihasznált stratégiai előnyét.

Újabb csapást jelentett, hogy 1794-ben leégett a vár, és az uradalmi hivatal elköltözött Příbyslavba. A hosszú napóleoni háborúk viszont sok megrendelést adtak a város számtalan posztóüzemének.

Az 1781-es jobbágyfelszabadítási törvény nyomán sok cseh nemzetiségű volt jobbágy kerül a városba, s ezzel a polnáiak addig sem csekély cseh nemzetűdata tovább erősödik. 1798-ban már működik egy műkedvelő együttes, amely 1808-ban

Adatok:

Polná település Csehországban
(Jihlavai járás, Vysočinai kerület).
Népesség: 5150 (2020. január 1.) (Wikipedia)

Útvonal:

Budapest–Brno–Polná

Látnivalók:

Szűz Mária mennybemenetele-templom,
Vár (Városi Múzeum), zsidó temető

cseh nyelvű darabot ad elő, cseh könyvtárak nyílnak, cseh vigalmakat és bálakat szerveznek, cseh újságokat járatnak. Az 1830-as évekből a hazafias mozgalom legjelentősebb helyi alakja, *Antonín Pittner* főtéri boltos és vendéglős – *Josef Kajetán Tyl* és *Havlíček Borovský* barátja – volt. Talán az ő könyvtára is befolyásolta az 1840–42-ben itt élő *Božena Němcovát*, hogy felnőtt létére először vegyen a kezébe cseh könyveket.

A hazafias mozgalom csúcát, egyszerismind ideiglenes megszakadását jelentő 1848-as események idején az akkor hatezres lélekszámú város három Nemzeti Gárda századot állított ki, és a zsidóság külön egyet.

Az abszolutizmus évei alatt és utána hanyatlott a város. Nem kapott vasutat, 1853-ban elkezdődött a lakosság kivándorlása Amerikába. A céhes posztóipar megszűnését nem pótolta az új iparok: a kötélverés, téglagyártás, keményítőgyártás. 1863-ban a belvárosban leégett 187 ház és sok más épület. A nehézségek ellenére a városka közösségi és kulturális élete a század második felében sokat fejlődött: megalakult a Sokol (1869), a Komenský egyesület (1869), az önkéntes tűzoltók társasága (1872), a Viktorin szobrász egyesület (1888), a városi múzeumi egyesület (1895) stb.

1899-ben olyan események rázták meg Polnát, amelyek miatt az 1863-as szörnyű tűzvész után ismét az újságok címlapjára került. A sajtó által is szított, elszabadult antiszemita légkörben kétszeres gyilkossággal vádolták *Leopold Hilsnert*, a városka ranglétráján legalul lévő, csaknem csavargó zsidó fiatalembert. Az ügygel kapcsolatban *T. G. Masaryk* is járt Polnán inkognitóban tájékozódni, de amikor felismerték, visszavonult.

A XX. században történtek már sejtethők: nélkülözések, harangok beolvasztása, százak elvesztése az első világháborúban, lelkesedés 1918. október 29-én, amikor *Antonín Sedláč* a városháza ablakából bejelentette az önállóságot, üzemek bezárása a világválság idején, sok menekült 1938 októberében a III. Birodalomhoz csatolt Szudétákból, német katonák bevonulása a következő év március 15-én, az összes (33) zsidó elhurcolása Terezínbe 1942-ben, ahonnan csak két nő jött vissza, erdélyi menekültek 1944 novemberében és dorogi menekültek 1954 januárjában, az ellenállók által kitűzött csehszlovák zászló a templomtornyon május 5-én, az utolsó bombázás május 9-én, a háború után stagnáló lélekszám, szerencsére kevés bontás és építés.

Ha egyszer elmegyünk Polnába alaposabban körülnézni, kellemes kisvárosi hangulat vár minket, egy szép főtér óriási barokk templommal, néhány kellemes söröző, egy gyors tempóban megújuló, nyomokban még mindig gótikus vár múzeummal, étteremmel, ahol még művészeti iskola és közösségi ház is működik. Megtekinthetjük a gettó maradványát és egy szépen megőrzött zsidó temetőt egy valahai – sokak által a Führer nagyanyjának tartott – paní „*Hitlerová*” sírjával, végigolvashatjuk az emléktáblák és emlékművek szövegeit, és mindenütt a történelem köszönt ránk.

A leírtak csak dióhéjban adják vissza a ma már Dél-Morvaországhoz tartozó Polnáról tudható ismereteket. Elmélyítésében szívesen segít a helytörténeti múzeum munkatársa, *Marta Vomelová*, akinek e cikk megírásához nyújtott segítségét ezúton is köszönjük.

Megjelent: Bohemia, 1997. december, V. évf. 3–4. szám, 10–11. o.

Prachatice

Akár vizitúránk a Moldván, akár „szárazon” kirándulunk Délnyugat-Csehországban, mindenképpen meglátogatjuk Prachatice városkáját. A Šumava lábainál fekvő település valóban kisváros: mai lakosságszáma sem éri el a tízezret, óvárosának területe a negyed négyzetkilométert: kicsi, aranyos tündérvároska. Az épületeket díszítő sgraffitókat, a hihetetlenül magas fedélszékű Szent Jakab-templomot, a középkori városszerkezetet tekintve Prachatice joggal műemlékváros.

A városok többségéhez hasonlóan, e település is a kereskedelemnek köszönheti létét: már a bronzkorban erre vezetett az észak–dél irányú Arany Ösvény, amelyen észak felé a Salzburg környéki bányák sója, dél felé a csehországi folyók homokjából kimosott arany vándorolt.

A városka őse a ma már Staré Prachaticének nevezett – a X. században már létező – falucska, melyre hamarosan rátette kezét a vyšehradi káptalan. Hasonló sorsra jutott a XIII–XIV. század fordulóján létrejött település, amely már 1323-ban kiváltságokat kapott *Luxemburgi Jánostól* 18 hrivnya ezüstért vámszedésre és heti vásártartásra szerzett jogosultságot.

A privilégium lényege a már említett sókereskedelem volt. A salzburgi érsekség területén kibányászott só a passai püspökség közvetítésével került be a piaci vérkeringésbe, a Cseh Királyságba szállítandó só az árumegállító joggal rendelkező Prachaticébe került.

Ez a rengeteg pénzt hozó paradicsomi állapot az 1600-as évek első feléig tartott, amikor a Habsburgok kemény adók-

Sgraffitók a Velké náměstí (főtér) 9. számú ház homlokzatán

(Fotó: © Zuchár Otó)

kal sújtották a Passauból bejövő sót, így a forgalom lassan elterelődött, és Prachatice a század végére nemcsak ezt a jövedelemforrását, hanem a Passauba irányuló gabona- és szeszszállítmányokból eredő hasznot is elvesztette.

1706-ban az addig Prachaticében lévő sóházat Český Krumlovba telepítik át, a sókereskedelem végleg áttevődik a Český Krumlov–České Budějovice–Týn nad Vltavou útvonalra. (Salzburgnak 1818-as Ausztriához csatlakozása után a sókereskedelem belüggé vált, a Moldva szabályozása által hamarosan lehetővé vált a folyón való szállítás, és az említett városok sókereskedelemben betöltött szerepe megszűnt.)

Prachatice városa 1420-ig volt a vyšehradi káptalan birtoka, ez évben elfoglalják *Žižka* huszitái – az ellenkező városlakók közül 85 férfit beteltek a templom sekrestyéjébe, majd rájuk gyűjtötták a tetőt –, és másfél évtizedig ott is maradtak.

1436-ban szabad királyi város, de már a következő évben *Jan Smil z Křemze* zálogtulajdonába kerül. Az 1601-ig terjedő 160 évnvi időszakban *Oldřich z Rožmberka*, *Jan Ritek z Sedlec*, *Prokop* és *Jan z Rabštejna*, *Jan z Roupova*, végül pontosan száz évig *Petr* és *Oldřich z Rožmberka* és utódaik birtokolták a várost.

1601-ben *II. Rudolf* megvásárolta Prachaticét az elszegényedett *Rožmberkektől*, majd 1609-ben a város visszaszerzi szabad királyi jogállását. Privilégiumait azonban 1621-ben – amiért a rendi felkelés oldalán állt – elvesztette, a város az *Eggenberg*ek krumlovi uradalmához került. 1653-ban részben visszanyeri kiváltságait, a bajorországi sószállításnak azonban az 1692-es betiltás után befellegzik. A város ezután – teljesen szokványosan – iparosainak, földműveseinek munkájából élt.

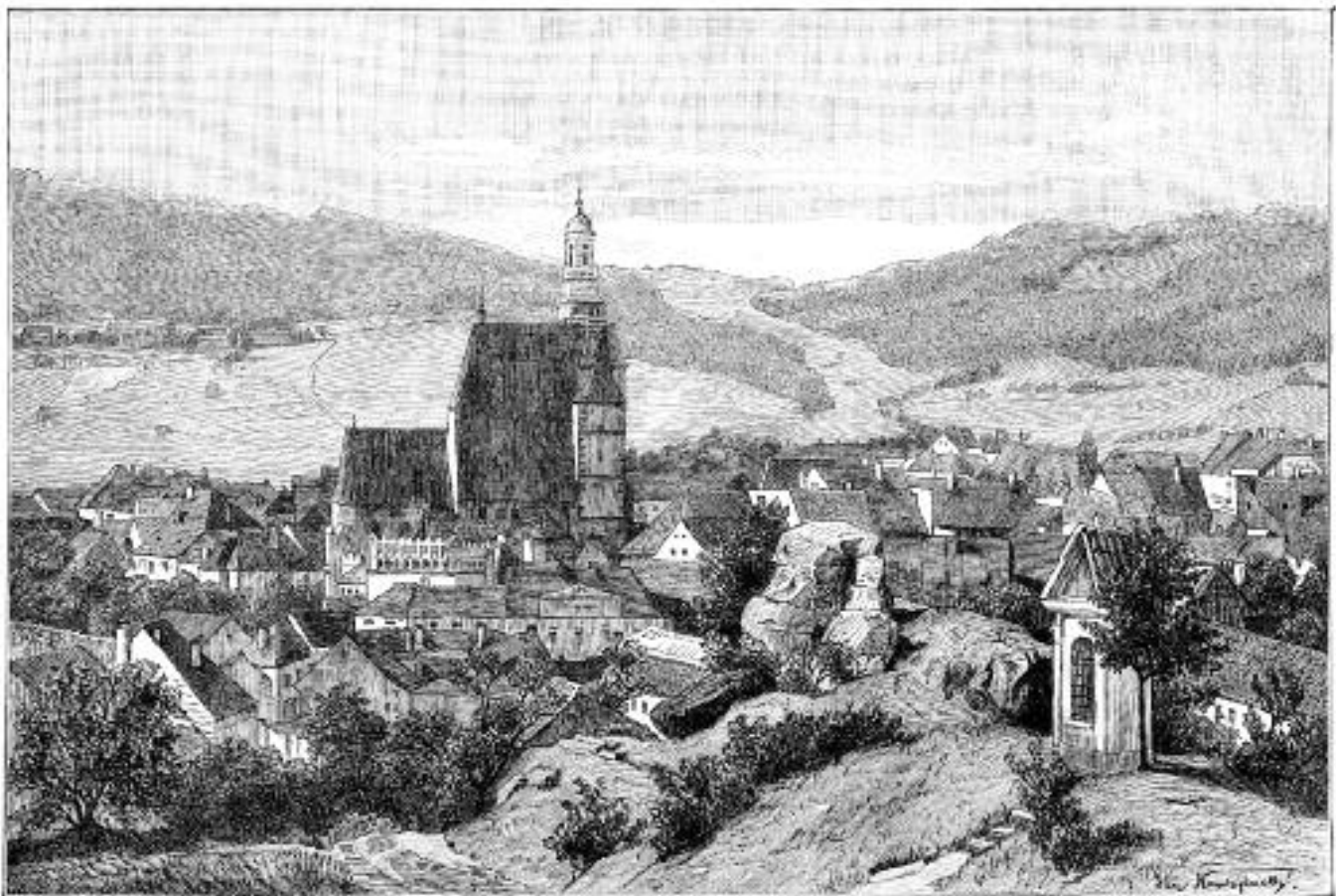
Prachatice hajdani jelentőségét, gazdagságát tanúsítja a város építésének története, mai megjelenése is.

Alapítása után évtizedekig csupán palánk és árok övezte, kőfal építésére a XIV. század végén kerülhetett sor, ezt később kettős védelmi rendszerré fejlesztették. Főtere az alapításkor nagyobb volt a mai terjedelménél: a Poštovní és a Křišťánova utcák által határolt nagy háztömb később – talán 1507-es nagy tűzvész után – épülve elvette a tér egy részét.

A városka legjelentősebb épülete, a Szent Jakab-templom az 1300-as évek elejétől épült, a munkálatok 1513-ig tartottak.

A kezdetben faépítésű házakat a nagy tűzvész után kőből pótolták, a gazdasági jólét örömeit élvező város késő gótikus, illetve reneszánsz stílusban épült újjá. *Jan Villenberg* 1602-es metszete nemcsak jól kiépített erődrendszert, de izlést és gazdagságot tükröző városképet: számtalan dúsan díszített, oromzatos polgárházat mutat. A már említett Jakab-templomon, a régi városházán kívül néhány ma is álló házat is felismerhetünk. Az épületeket ez időben már díszítették, mitológiai, történelmi, filozófiai jellegű ábrázolásokkal: nemcsak sgraffitót, de chiaroscurót („árnyalt” sgraffitót) is alkalmaztak.

A virágzást hozó XVI. században a kultúrára, a művelődésre is áldoztak a prachaticiek. 1557-ben új literátus iskola épült, az 1604-ben készült képen látható Jakab-templomi énekesek már nyilvánvalóan ott tanultak.

(Forrás: Az Osztrák-Magyar Monarchia irásiban és képeiben. Cseho. I. r. 217. a. Magyar Kir. Államnyomda, Budapest, 1894. 107. o., Zachár Ottó gyűjteményéből)

Városkép a Skalkától (ma: Žižka-szikla), középen a Szent Jakab-templom, rajz acélmetszetről: Jan Novopacký

Talán szerencse, hogy a barokk korszakban csupán három kis kápolnácska épült a városban, így sikerült megőrizni a XVI. században kialakult építészeti megjelenést. Erre nagy csapás volt azonban az 1832-es tűzvész pusztítása: az addig megőrződött díszes reneszánsz városkép jórészt eltűnt. A XX. századi műemlékvédelemnek köszönhetően a városka mégis a csehországi műemlék-rezervációk gyöngyszemei közé tartozik.

Prachatice látványnak, élménynek egyaránt kellemes. A látogatót fogadó – kétszeres védelmet adó – Píseki kapu, az utána álló Heydl-ház, ahová állítólag *Husz János* is járt is-

A Szent Jakab-templom ma a főtér felől

(Fotó: © Zachár Ottó)

kolába, az előttünk tornyosuló Jakab-templom, minden, amit a szem be tud fogadni, hamisítatlan XVI. századi látványt nyújt.

Más látnivalói: a volt sóház, a Schwarzenberg-ház, a Rumpál-ház (volt sörfőzde), a ma városi múzeumként működő Sytr- vagy Žďarský-ház, a régi és új városházák a főtéren, a Husz-féle lakóház (talán ott lakott diák korában) a Poštovní utcában, mind elsősorú „olvasmányos” műemlékek. A pincyke belvárosban nyolc hangulatos étterem, söröző, a városkapunál jó cukrászda működik. Aki részletesebben akar megismerkedni, keresse fel a már említett városi múzeumot a főtéren, aki távolabbról és magasabbról akarja látni Prachaticét, mássza meg a píseki kaputól tíz percnyi sétával elérhető Žižka-sziklát – innen a hagyomány szerint nemcsak Žižka, de a harmincéves háborúban *Buqoy* császári tábornok is lövette a várost –, és nem mindennapi látványban lesz része.

Megjelent: Bohemia, 2001. június, IX. évf. 1–2. szám, 16–17. o.

Adatok:

Prachatice város Csehországban
(Prachaticei járás, Dél-csehországi kerület).
Népesség: 10 840 (2020. január 1.) (Wikipedia)

Útvonal:

Budapest– Bécs–Horn–České Budějovice–Prachatice

Látnivalók:

Píseki kapu, Szent Jakab-templom, Latin iskola,
régí városháza, sóház. Schwarzenberg-ház

Protivín

Kisvárosok sorozatunk főszereplője ezúttal a dél-csehországi Protivín, a sorozat első olyan városa, ahol sokáig nem jártunk. Éppen ezért került most, félig-meddig véletlenül a látókörnkbe. Sikertült ugyanis szert tennem egy rézkarcra, melynek szerzője *F. Mehl*. A metszet a Schwarzenberg-birtokú Protivínt ábrázolja a közismerten képzőművész hajlamú *Paulina* (Schwarzenberg-feleség) rajza alapján.

A Csehországba látogatók előtt mindazonáltal nem ismeretlen a város neve, hiszen a protivíni Platán sört széles körben isszák, ezen felül a név hallatán rögtön beugrik *Švejk* budějovicei anabázisának egyik helyszínéeként:

„Elhagyta az erdőt, s mivel jobb kéz felől valami város látszott, *Švejk* északabbra fordult, aztán délre, és ott is valami város tűnt elébe (Vodňany) volt, *Švejk* ügyesen elkerülte átvágva a mezőn, s a felkelő nap már a protivíni behavazott lejtőkön találta. Csak előre – mondta magába *Švejk*, a derék katona, hív a kötelesség...”

Nem tudjuk, a város mikor, hány éves évfordulóját ünnepelte már, de a település 750 éves lehet.

Létesítése része volt *II. Přemysl Ottokár* telepítési politikájának, melynek keretében a Vítkovok dél-csehországi előretörését kolostorok, települések létesítésével igyekezett ellensúlyozni (Zlatá Koruna, České Budějovice stb.). Az egyik helyfoglalási központ volt Písek, melynek vonzáskörzetébe tartozott Protivín és a később említendő Myšeneč falucska is.

A Szent Erzsébet-templom déli bejárata

(Fotó: © Jirina Pšiková)

(Fotó: © Jirina Pšiková)

Protivín, a sörgyár

Városunkat a Blanice folyócska átkelőjénél létesítette 1260 körül *Protív* – afféle „lokátor”, megbízott –, mégpedig egy királyi vár és a hozzátartozó falu formájában. Az erőd közvetlenül a folyó mellé épült, így a keleti oldalon védett volt, három oldalról árok övezte. Először a ma már nem létező lakótorony épült fel, majd később az északi és déli oldalon lakószárny.

Ottokár 1278-ban – a morvamezei csatában – bekövetkezett halála utáni zűrzavarban Protivínt zálogba adják három ausztriai nemesnek 1282-ben, 1335-ben *IV. Károly* még trónörökös-ként visszaváltja, de *IV. Vencel* újból elzálogosítja, majd 1434-ben *Luxemburgi Zsigmond* a *Rožmberkek*nek adja zálogba. A várat 1438-ban elhagyotttnak, üresnek írják le, amit az 1470-es években a sokadik zálogtulajdonos *Chval z Pohnaní* felújít, sőt a család építteti meg a vár harmadik, nyugati szárnyát.

A Habsburgok 1526-os trónra kerülése után előbb a *Pernštejnek*, majd a *Hradeciek* építik át a várat reneszánsz kastéllá 1530–1576 között, ekkor készült el a keleti szárny, így az udvar zárttá vált. Az 1600-as évek második felében a kastélyt barokk stílusban átépítették, amit az 1714-es – a várost is érintő – tűzvész után megismételtek. 1711-ben vette birtokba az épületet az utolsó főúri család: a krumlovi-hlubokái *Schwarzenberge*ek. Ők *Pavel Ignác Bayert* bízták meg a helyreállítással, a munkát a Pesten is működött *Erhard Martinelli* fejezte be 1724-ben. Ebben az évben a parasztok földjeinek rovására megnagyobbították a kastélykertet, és benne fácanost létesítettek.

A XIX. század eleji klasszicizáló „fazonigazítás” után a század második felében eredeti – XVII. századi – formájában újjáépítik a déli és a nyugati szárny faszerkezetű külső járófolyosóját. 1880-ból való a kastélyhoz közeli kápolna. 1948-ban államosították az épületet, ahol ezután iskola, majd nevelőintézet, végül üdülő működött. Jelenleg kihasználatlan, Prága 4. kerületének tulajdona, megvételre kínálják. Sajnos sem a kastély, sem a parkja nem látogatható.*

Maga a város a cseh kisvárosok között a szerényebbek közé tartozik kiterjedését és lélekszámát tekintve. Megalapításától kezdve jobbágyfaló, illetve jobbágyváros (poddanské město) volt, amit nálunk mezővárosnak hívtak. Ez okból a településnek nyilvánvalóan évszázadokig nem volt önkormányzata, hanem a mindenkori uraság igazgatta a birtokát ké-

Forrás: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Protivín_\(cámek\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Protivín_(cámek))

A kastély

pező 14 faluval, sörgyárral, malommal, halastavakkal együtt. Városunknak ily módon városfalai nem voltak, hiszen státusa csak 1899-ben emelkedett erre a rangra.

A település gazdasági élete sem volt kiugróan élénk. 1628-ban nyert jogot heti vásárra, 1671 óta működtek céhei, 1771-ben *Mária Terézia* három országos vásár tartását engedélyezte. Nem hozott átütő fejlődést a XIX. századi általános ipari fellendülés sem. A Schwarzenberg-birtokok, sem a vállalkozásaik nem tudták eltartani a szaporodó népességet. Százak vándoroltak ki Amerikába, ahol 1872-ben Iowa államban megalapították új falujukat, amelyet szintén Protivínnek neveztek el. (Az első bevándorló 1855-bben érkezett erre a vidékre, s a 2000. évi népszámlálás szerint a helységnek 379 lakosa volt. Minden augusztusban „cseh napokat” tartanak.)

Protivín alapvető jellemzője volt a tulajdonosoktól való évszázados függés. Itt nem volt aktív, vállalkozó kedvű polgárság, mely saját gazdaságának felvirágoztatásán túl büszkén „dajkálhatta” volna kedves városát. Az utolsó tulajdonos család, a *Schwarzenberg*ek voltak igazán vállalkozó szelleműek. Országgrésnyai birtokaik jövedelmével nem elégedtek meg, hanem megszámlálhatatlan üzemet működtettek szerte Dél-Csehországban: öntödétől kezdve üveghutákon, sörgyáron keresztül cukorgyárakig. Sikeresen lobbiztak vasútvonalak, országutak építésénél is. Főként *Adolf Schwarzenberg* (1799–1888) közgazdaságilag képzett és jóérezkű gazdasági szakember tett sokat a településért. A XIX. század végi és a XX. századi növekedés mégsem tudott igazi cseh kisvárosi hangulatot teremteni.

Protivín központja az átlagban 40 méter széles, több mint 320 méter hosszú főtér, a Masarykovo náměstí. Déli végét a már ismertett kastély határolja, északi oldalát pedig a nagy urasági gazdasági udvar, melyet a Hradec-i urak alakítottak ki 1579–1582 között, egy *Rehoř Kubatától* megvett jobbágytelek helyén. A városháza a keleti oldal kastélyhoz közeli részén található. Csaknem szemben vele a Portugáliai Szent Erzsébetnek szentelt dékáni templom (1661/62) eredetileg a mellette lévő kórházhoz tartozott. A templom másik oldalán a plébániát láthatjuk.

2011. tavaszi dél-csehországi utunkon pótoltuk a protivíni látogatást, annál is inkább, mert „új” iskolájának (1904) homlokzatát *Mikoláš Aleš* sgraffitója ékesíti, melyet nem volt időnk megtekinteni a 2010-es Aleš-túrán.

Városnézés után feltétlenül meg kell látogatni a közigazgatásilag Protivínhez tartozó Myšenec falut. A sokszor emlegetett *II. Přemysl Ottokár* itt egy vadászkastély építésébe fogott. Bár nem készült el teljesen, néhányszor megfordult ott az uralkodó, akinek halála (1278) után a kastélyról elfeledkeztek. Részben lassanként széthordták építőanyagként, részben a kastély egyes helyiségeit házként felhasználták. Még olyan információ is olvasható, hogy a falu főtere az építmény nagyterme volt... Ezt meg kell nézni, hisz ilyen másutt nincs. Myšenec nevezetessége még a Szent Gál-templom, amelynek sekrestyéje Kr. u. 1100 körüli román stílusú templomocskaként, melyet 1270 körül gótikus stílusban kibővített a zvikovi és píseki vár építőműhelye. A templom belsejében 1340 körül készült freskók láthatók.

Helyi érdekesség a temető mentén elhelyezett, szentek freskóival díszített sírkövek. Még érdekesebb, hogy a kicsi, ma Protivínhez tartozó Myšenec 1670-ig Protivín felettese volt, itt működött a környék plébániája.

* *Kiegészítés:* A kastélyt 2021-ben megvette az IC Group beruházási csoport, és 2023-ra tervezik a restaurálását, majd később fokozatosan a látogatók előtti megnyitását. *(A szerző)*

Megjelent: Bohemia, 2010. április–2011. március, XVIII. évf. 1–4. szám, 24–25. o.

Adatok:

Protivín település Dél-Csehországban
(Píseki járás, Dél-Csehországi kerület).

Népesség: 4808 fő (2020. január 1.) (Wikipedia)

Útvonal:

Budapest–Bécs–Horn–České Budějovice–Protivín

Látóhelyek:

Kastély, Portugáliai Szent Erzsébet-templom, sörgyár

Strakonice

Kisvárosunk Csehország 77 közigazgatási központjának egyike: Dél-csehország (Budejovický kraj) egyik nyugati járásának (okres) központja. Műemléki szempontból a város maga nem jelentős, nem tartozik a deklarált, ma már 40-nél több műemlék-rezerváció közé.

Ennek ellenére – ha számításaink nem csalnak – a Bohemia Kör mindenkori utazó csapatai Prága után valószínűleg Strakoniceben töltötték a legtöbb időt. Páros években augusztus utolsó hétvégéjén mindig ott a helyünk az Otavaparti szép fekvésű kemping faházaiban, a várudvaron, a szabadtéri moziban vagy a városka egyéb olyan helyszínein, ahol az éppen aktuális Nemzetközi Dudásfesztivál eseményei zajlanak.

Igen, a Mezinárodní Dudácký Festival (MDF) az a színes, nagyszabású rendezvénysorozat, ami nélkül nem látogatnánk olyan sűrűn ezt a kisvárost. A fesztivált viszont nem lehetne igazán hangulatosan megrendezni a Vár nélkül, amely Strakoniceének valóban elsőrangú, a több ezer várral és kastéllyal büszkélkedő Csehországban is ritkaságszámba menő műemléke: Nemzeti Kulturális Emlék (Národní kulturní památka).

Több szempontból is egyedülálló a vár. Már építési ideje szerint is a legrégebbiek közé tartozik, hiszen a kezdeteket bizonyos források 1167-re, mások 1220-ra teszik. A strakonicei várat ugyanis a morvaországi *Bavor* nemesi család kezdte építeni, magánvárak létesítése viszont csak a tatárjárás

után vált általánossá (Morvaországban is nagy volt a pusztítás!), addig csupán uralkodói várak léteztek, melyek az országjáró fejedelem/király és kísérete szállásául szolgáltak, ezekbe gyűjtötték be a környék terményadóját stb.

Az említett *Bavor* (azaz bajor) család tagjai közül *Dlugomil* még az 1100-as évek első felében meglátogatta a felszabadított Szentföldet, itt megismerkedhetett a johannita keresztes lovagokkal, akiknek a letelepedését Csehországban minden erővel elő akarta segíteni.

Elképzelhető, hogy privát vár építését éppen a keresztesek érdekében engedélyezte az uralkodó, mindenesetre a perjel saját birtokra való betelepítése nem sikerült, hiszen 1169-ben az udvar nagyvonalú adománya folytán a keresztesek Prágában, a Kisoldalon megteremtették csehországi központjukat.

A *Bavorok* az Otava és Voliňka folyók összefolyásánál – a már meglévő Strakonice falu mellett – a torkolat alacsony gránitszirtjén kezdték építeni a várat, szokatlan módon először a johannita kolostor, kommandatúra és templom építéséhez fogtak.

1243-ban a már működőképes vár nagyobb részét *I. Bavor z Strakonice* a kereszteseknek ajándékozta, s 1402-től, a család kihalásától 1925-ig az egész vár a szerzet birtokában maradt.

Mind a *Bavorok*, mind a keresztesek működése jótékony hatással volt a kis tekepülésre. A *Bavor*-család átköltözve Morvaországból Csehországba egyike lett az ország legje-

Strakonice, a várudvar; a nemzetközi dudásfesztiválok egyik színtere

(Fotó: © Zdeněk Thomaš)

A gótikus strakonicei vár

lentősebb főúri családjainak. Itt, Strakonice környékén számtalan város, falu került a birtokukba (Bavorov, Horažďovice stb.). Éppen úgy terjeszkedett a johannita rend is a környéken. Radomyšl például 1359-ben a tulajdonába került, de Horažďovicében is létesült kommandatúrájuk.

Cseh–Morvaország, Szilézia és Ausztria perjele (később nagyperjele) 1169-től Prágában működött, de a husziták egyház-ellenes tevékenysége miatt 1420-ban a nagyperjel Strakonicebe költözött. A Strakonice-környéki birtokokon kívül csaknem minden földjét elvesztő lovagrend természetes módon szemben állt nemcsak a huszitákkal, de katonai bukásuk után a huszita eszméket továbbra is valló, későbbi „nemzeti királlyal”, *Pogyebrád Györggyel* is, aki ellen 1449-ben itt alakították meg a katolikus urak szövetségét, a Strakonicei Egységet (Strakonická jednota).

A nagyperjelség 1694-ben visszatért Prágába, a helyi kommandatúra azonban egészen a csehszlovák állam létrejöttéig működött. Az I. világháború idején például hat kórházvonalat üzemeltettek, a háború végeztével ezek a szerelvények még évekig a városka vasútállomásán vesztegeltek.

A köztársaság földreformja azonban megfosztotta a rendet anyagi bázisától, ezért a birtokukban lévő várat már nem tudták megtartani, így 1925-ben eladták *Rudolf Beránnak*, ismert agrárpárti politikusnak, a vejének, valamint egy helyi építőiparosnak, akik részben a városnak ajándékozták múzeum céljára, részben eladták *Zdenka Havránková* sedleci nagybirtokosnőnek.

A II. világháború után a vár a városé lett, és Strakonice példamutató módon „belakta” a hatalmas objektumot: körzeti múzeum, könyvtár, galéria, újságszerkesztőség, alapfokú művészeti iskola, információs központ, antikvárium, étterem, szertartásterem működik benne, a templomot az egyház plébániatemplomként használja, a kolostorban és a kommandatúrában időszakos kiállításokat rendeznek.

Mindezen helyi jelentőségű szerepeken túl a strakonicei vár legimpozánsabbban a mátt említett Nemzetközi Dudásfesztiválon mutatkozik meg. Ennek ötlete az 1960-as években született. A strakoniceieknek nem kellett hosszasan kutatniuk egy jó lehetőség után, amivel 1967-ben megünnepelethetik városossá nyilvánításuk 600 éves évfordulóját, hiszen a duda Csehországnak ezen a vidékén volt igazán honos. Ezt tanúsítja *Josef Kajetán Tyl* „Strakonický dudák” (Strakonicei dudás) című 1847-ben bemutatott színműve, mely a legendabeli Švandáról, az ördöggel cimboráló híres dudásról szól, aki a dudáját a vártemplom oltárja mögé rejtette, amikor rá-

döbönt arra, hogy részeseiségében az ördögnek játszott. Mint azt a helyi népdal mondja:

V Strakonících za oltárem

Leží dudy i dudarém

Kdo nevěří at' tam běží

Však tam dudy ještě leží.

(Strakoniceben az oltár mögött

nyugszik a dudás meg a duda

Ki nem hiszi, fusson oda

Hisz még ott nyugszik a duda.)

Habár a dudát a múlt század elejére csaknem elfelejtették, a harmincas években a válság ideje alatt a dudálni tudók pénzkereseti célból jární kezdték dudáikkal az országot, és mindenki – a más vidékről jött muzsikus is – büszkén viselte a jelvényt: Strakonicei dudás. A fiatalok tanfolyamokon tanulták a hangszerezen való játékot, a hitleri megszállás idején már dudás hangversenyek, ünnepélyek voltak. A világháború után megint kicsit elfelejtették ezt a már-már hazafiassá kiáltott zeneszerszámot, az 1967-es dudásfesztivált mégis kedvezően fogadta a közönség.

Helyes és nagyvonalú döntés volt a fesztivál nemzetközivé terjesztése, hiszen így a világtól csaknem elzárt Csehszlovákia egy kicsi városához helybe jött a Nyugat, akár óriási együttesek is saját luxusbuszaikkal, s mindez elgondolkoztató lehetett. A közönség döntően hazai volt, de sok némettel lehetett találkozni, a fesztivál bizonyára jó alkalom volt keletnémet–nyugatnémet családi találkozók szervezésére.

A sikeren felbuzdulva az MDF-et rendszeresítették, 1992-ig két–három évenként, azóta pedig minden páros évben hirdetik meg.

2006-ban már a XVII. következik. Ott leszünk és reméljük, hogy a 25 ezer lakosú kisváros ugyanúgy vendégül tud látni 50–60 együttest (7–800 fő), biztosítani képes a megfelelő színvonalú műsor anyagi kivánalmait, mozgósítani tud annyi rendezőt, amennyi a négynapos, sokhelyszínes, az időjárás viszontagságaitól fenyegetett programhoz szükséges.

Ha részt veszünk a fesztivál eseményein, megtekinthetjük a Vár látogatható nevezetességeit. Érdemes felmenni a Vár különleges, vízcepp keresztmetszetű őrtornyába (Rumpál= motolla). Furcsa alakja teljesen azonos a közeli zvikovi királyi vár őrtornyával, ami nem is csoda: a zvikovi várban *III. Bavor z Strakoníc* volt a várgróf (purkrabí).

A múzeum helytörténeti (benne csodálatos koragót Strakonicei Madonna és a Strakonicei Pieta) és dudakiállítás szerény belépődíjért megnézhető, úgyszintén a kommandatúra és a kolostorkerengő országos híru XIV. századi freskói, a templomot azonban csak mise vagy litánia alkalmával tekinthetjük meg. Nagy a választéka a várbeli antikváriumnak (régii levelezőlapok, metszetek, szépirodalom stb.), hangulatos a Zámecká restaurace (Várétterem).

Adatok:

Strakonice város Dél-Csehországban
(Strakonicei járás, Dél-csehországi kerület).
Népesség: 22 214 fő (2022. január 1.) (Wikipedia)

Útvonal:

Budapest–Bécs–Horn–České Budějovice–Strakonice

Láttnivalók:

Vár (múzeum, káptalanterem, vártemplom),
Szűz Mária-oszlop, Masné krámy (Vágóhid)

Strakonice városképe az Otava folyó felől, szemben a Szent Margit-templom

A város – bár a település maga 800 éves és 640 éve városi rangú – műemléki szempontból nem tartogat sok meglepetést. Ez részben szétszórtságának – Strakonice az Otava folyó mindkét partján, valamint két szigeten fejlődött ki –, túlzott nagyságának, valamint története féltucatnyi tűzvészének köszönhető.

Mindazonáltal érdemes megtekinteni a valahai nagyobb szigeten épült Alsóváros központját, a Palacký teret: arányos, kellemes megjelenésű tér, modern épületei léptékben, homlokzatban illeszkednek a régebbiekhez, a téren barokk Mária-oszlop, alapzata azonban 1586-os pestis-emlékmű. A főtér felé menve útba esik a Szent Margit-templom, régebbi alapokon 1583-ban átépítve, 1777-ben, 1874-ben restaurálva. A Nagytéren három épületre érdemes odafigyelnünk. A legregyebb a középkori alapokon 1641-ben átépített Masné krámy (Vágóhid), homlokzatán a levágásra vezetett bika; a 42. sz. ház XVIII. századi dupla, rokokó oromzatú; a mai általános iskola (korábban gimnázium, eredetileg Városháza) 1820-ban épült, mai alakja neoreneszánsz, *Mikoláš Aleš* sgraffitóival.

Ha a Na stráži utcán kimegyünk a belvárosból, a parkból visszanezve megláthatjuk a középkori városfal- és bástyamaradványokat.

Kevés emlék maradt a XIX. század végén mintegy 300 főnyi strakonicei zsidóság után. Gettójuk a Bezděkov nevű városrészben volt, zsinagógával, iskolával. 1848 után már a város különböző részein lakhattak. Temetőjük a Pracejovice felé vezető út mentén ma is megtekinthető. Amikor 1945. május 6-án Strakonice-t az eddig eljutó amerikaiak felszabadították (Karlový Vary, Plzeň, Strakonice, Český Krumlov voltak az amerikai zóna határvárosai), a győztesek zsidó katonái istentiszteletet tartottak a zsinagógában.

A városka utcáit, tereit, erdőit járva láthatunk néhány olyan szobrot, emléktáblát, amelyek híressé vált strakoniceieket örökítenek meg. Elsőként *František Ladislav Čelakovský*t kell megemlítenünk, aki 1799-ben született a Na stráži utca 252-es házában *Vojtěch Čelakovský* és *Anna* gyermekeként.

Szülőházában sokáig emlékszoba, külső falán emléktábla volt, sajnos a házat a terület rekonstrukciója miatt lebontották. Emlékét az Otava partján, egy kis kirándulójelzőn felállított mellszobra őrzi.

A Nagytér 22. sz. házán emléktábla jelzi, hogy 1892-ben ott született *Josef Skupa* bábművész, a Špejbl és Hurvinek halhatatlan figuráinak megalkotója.

A városka külsőbb kerületeit járva három jelentős céggel találkozhatunk. Az első a sörgyár a folyó baloldalán, 1649 óta működik. Követi őt a FEZKO, mely – mint a nevének első három betűje mutatja – virágkorában, a XIX. században a mohamedán világ számára gyártott nagy mennyiségű fezzel szerzett világhírnevet. Ennek az iparágak a kezdetei a XVIII. századra nyúlnak vissza, amikor a harisnyások céhe kezdett működni, a festést svájci mesterek tanították be. 1812-ben jött létre az első fezzgyártással foglalkozó manufaktúra, melyet további négy követett. 1918-ig milliószámra gyártották a fezeket, utána azonban a legnagyobb fogyasztónál, Törökországban *Kemal* atatürk megtiltotta a fez használatát, így a gyáraknak más profil után kellett nézniük. Strakonice legfiatalabb, egyben legnagyobb vállalata a ČZ, népszerűen a „csezeta”, mely az első republika megalakulása után jött létre a köztársaság könnyűfegyver-igényeinek kielégítésére, később azonban motorkerékpárok, majd közúti gépek, motorokhoz való segédberendezések (feltöltők) kerültek a profiljába.

Aki az 1700-es évek végének Strakonicejével akar megismerkedni, nézze meg a „Cseh múzeum” rovatunkat, aki viszont a mai városra kíváncsi, jöjjön velünk 2006. augusztus végén a XVII. Nemzetközi Dudásfesztiválra.*

* *Kiegészítés:* 2022-ben már a XXIV. Nemzetközi Dudásfesztivált látogatták meg a magyar dudások és a bohémiasok. – *A szerk.*

Megjelent: Bohemia, 2005. december, XIII. évf. 3–4. szám, 20–21. o.

Štramberk

Sajátos helyet foglal el Štramberk a több tucatnyi figyelemre méltó cseh kisváros között. Ezek általában mives gótikus–reneszánsz–barokk épületeikkel, városképükkel hatnak, a főtér, a városszerkezet jelenti az igazi látványt, a városkát belülről élvezhetjük igazán. Štramberk más.

Ez a település a tájjal együtt teljes, több kilátó pontról áttekinthető, a középkori vár mellé szorosan – dombra – épített, festőien rendezetlennek tűnő kisváros. Nem csoda, hogy 1951 óta ezt az első húsz között deklarált műemlék-rezervációt neves festők sora örökítette meg, például *Jaroslav Pamaška*, *Jaroslav Hašek* jó barátja.

Štramberk a hajdani Szilízia és Morvaország határán fekszik, a XIII. századig csaknem lakatlan, erdős-hegyes gyeplafeladatokat ellátó területen. Az ilyen határmenti sávokat általában az országba behívott német telepesek népesítették be a XII–XIII. században. Ennek a településnek az őseit is Strahlenberg néven említik először 1211-ben. Az 1250-es években épült meg a részleteiben ma is álló vár a közeli Bílá Hora és Kotouč hegyek közötti meredek falú nyergen. Bár a környék már földesúri kezekben volt, ez a vidék még a mindenkor morva őgrófoké, akik közül 1359-ben *Jan Jindřich (IV. Károly testvére)* a települést városi rangra emelte: ez a városfal építésének engedélyezését is jelentette. A várost hozzáépítették a várfalhoz: a város északi fala egyszerre mind a

vár déli erősítése. (Picike volt a város, a falakon belül csupán harminc ház fért el.)

Štramberk hamarosan privát kezekbe kerül. *Jošt* – akkor őgróf – 1380-ban elajándékozta *Vok z Kravář* szomszédos földesúrnak. Ezután a városka hosszú ideig a közeli Nový Jičínnel csaknem egy egységet alkotott, uraik azonosak voltak. A *Kravárokat* 1433-ban a *Pozorič-Boskovič*, a *Hustopeče-i*, végül a *Žerotín* uraságok követték. 1588-ban *Bedřich ze Žerotína* mindkét birtokot el akarta adni *Kropáč z Nevědomín*nak, de a Nový Jičín-iek inkább összeadták a kívánt 39 ezer morva aranyat, csakhogy ne kerüljenek a kegyetlen hírből álló földesúrhoz. Ezáltal Nový Jičín újból uralkodói (kamara) birtok lett, megkapva a štramberki birtok feletti felsőségi jogát is. A két szomszédváros aztán jól elvitatkozott a sörfőzés jogáról 1613-ig, amikor is a kamara mindkettőnek megengedte ezt a nagy hasznot hozó tevékenységet.

Štramberk, miután megszabadult a földesúri gyámkodástól, jogosult volt városházára, ezt fel is építette a főtéren. A kamara alá tartozás éveiben kezdtek betelepülni a városkába az eredetileg román-lakta területekről származó, pásztorkodó valachok, akik Észak-Magyarországról, illetve Dél-Lengyelországból érkeztek a XVI. században a Beskydek-hegység vidékére. A harmincéves háború kitörésekor (1618) a štramberkiek a cseh rendek mellé álltak, minthogy protestánsok voltak. Büntetésül a háború minden Csehországban megfordult hadserege feldúlta a várost, csak az 1642-es évtől kezdett

Štramberk, a Trůba elnevezésű vártorony

(Fotó: © Zachár Otá))

Adatok:

Štramberk település Csehországban
(Nový Jičín-i járás, Morva-Sziléziai kerület).
Népesség: 3464 fő (2020. január 1.) (Wikipedia)

Útvonal:

Budapest–Szlovákián át Bílá Bumbálka/Makov
határátkelő–Valašské Meziříčí–Kopřivnice–Štramberk

Látnivalók:

Trůba (vartorony), Városi Múzeum, gerendaházak,
Kotouč Nemzeti Park

(Fotó: © Zachár Ottó)

Štramberk, főtéri panoráma kőrhintával

a gazdasági élet magához térni. Ekkor a város jogot kapott III. Ferdinándtól évi két nagy vásár tartására, a céhes ipar is fellendült.

1721–1723 között a megnövekedett lakosság számára új barokk templomot építettek a főtéren. A város 1773-ig, a rend feloszlásáig a jezsuitáké maradt, új tulajdonosuk a bécsi Teréziánus Lovagok Akadémiája lett, egészen 1918-ig.

Az új tulajdonosok rossz gazdák voltak, hagyták elpusztulni csaknem az egész várat, lebontották a városka gótikus

A štramberki vár légifelvételen

(Forrás: <https://en.mapy.cz/>)

Girbe-gurba štramberki utcácska gerendaházakkal

(Fotó: © Zachár Ottó)

templomát. Mindazonáltal a XIX. században gazdaságilag fejlődött a város, vasutat kapott, a közelben cementgyár létesült, amely a város melletti Kotouč-hegy mészkőfejtőjéből nyerte a nyersanyagot.

Csehszlovákia megalakulása után a magukat mindig cseheknek valló štramberkiek emlékműveket állítottak a nemzet nagyjainak: Jiráseknek, Smetánának, Žižkának, Palackýnak.

A Szudétavidék 1938-as német annektálása és a maradék Csehország 1939-es protektorátussá alázása a várost is érintette, amibe a štramberkiek nem tudtak belenyugodni, sokan vettek részt az ellenállásban: 36 mártír áldozta életét, és a városi polgárokat összesen 67 évi börtönre ítélték.

A háború után, az 1960-as években a város közelében lévő mészkőbánya és cementmű továbbfejlesztését tervezték, olyan mértékben, hogy az már a város létét fenyegette. Ennek megakadályozására a felnőtt lakosság köréből 1536 aláírást gyűjtöttek.

Miért érdemes Štramberket meglátogatni? A már emlegett szép panoráma a vár – Kamil Hilbert, a prágai Szent Vítus-székesegyház főépítészé által restaurált – tornyából (helyi elnevezése: Trůba) élvezhető. A várban biztosan lehet kapni mézeskalács tésztából készült „füleket”, amelyeknek legendája a tatárjáráshoz fűződik. Eszerint 1241-ben az átvonuló tatárok egy éjszakát töltöttek ezen a vidéken, de az ügyes és bátor környékeliek rájuk nyitották a halastó vizét. Reggel a megfulladt tatárok mellett levágott emberfülekkel teli zsákokat találtak, ezeket ajándékuul szánták a kánjuknak. Remélhetően ma is működik a várban a Jaroňkova-pihenő és a Hrstkova turistaház. A városka legnagyobb építészeti értéke a 85 gerendaház, zömmel csoportosan, festői megjelenésű, kaptatós, girbe-gurba utcácskáiban. Többségük a külvárosban látható tipikus valach ház. Ma már nem mindegyikük teteje zsindefedésű, mert 1904-től egyre többen használták az egyszerűbb, olcsóbb kátránypapírt vagy lemezfedést.

Kisebb kirándulást tehetünk a városka déli részén fekvő Nemzeti Parkba, a Kotouč kőfejtő mellett, ahol valach betlehemet és Madonnát, féltucatnyi emlékművet találunk, kis temetőjében helyi nagyságok sírjai. Megtekinthető a Šipka-barlang is, ahol 1879–1883 között K. J. Maška professzor a neandervölgyi ősember csontjait és eszközeit fedezte fel.

A főtéren helytörténeti múzeum, valamint a helyi születésű Zdeněk Burián festőművész emlékmúzeuma látogatható.

Megjelent: Bohemia, 2004. július, XII. évf. 1–2. szám, 18–19. o.

Tábor

Miért van ennek a cseh városnak magyar neve? – kérdik sokan, amikor Táborról beszélgetünk. Igaz, a kifejezés már a keresztes háborúk korától megjelent nyelvünkben, a cseh helységnév közvetlenül a Bibliából származik: ezen a Názárettől tíz kilométerre található hegyen gyülekeztek Izrael fiai a Sisera elleni győztes csata előtt.

A győzelemről pedig sokan álmodtak az 1419/20-as évek Csehországában: az egyházat megreformálni akaró huszita papság és a jórészt Franciaországból behozott radikális népi eretnekmozgalmak mind óriási visszhangot váltottak ki csaknem az egész cseh lakosságból, mindenki azonnali változást akart. A tömegmozgalmak élén a chiliasztikus eszméket valló pikárdok álltak, akik szerint hamarosan eljön a világ vége és utána Krisztus ezeréves uralma. Ezt siettetendő, sok tízezres tömeggel búcsút szerveztek 1419-ben a Bechyněhez közeli Burkovák hegyére, melyet ezután Tábornak neveztek, ugyanúgy, mint a Chlum község felett magasodó csúcsot, amely a huszita idők óta búcsújáró helyként szolgált.

Harmadikként dél-csehországi városunk kapta meg a bibliai Tábor nevet. Az 1419-ben már csaknem hadsereggé szerveződött huszita sokaság a közeli Sezimovo Ústí területén

telepedett le, de a terep védhetetlenségét felismerve 1420 elején átvonultak a ma Kotnovnak nevezett váracska melletti sziklás fennsíkra – ahol Hradiště néven – már volt valamilyen település.

A jól védhető fennsíkot ősidők óta lakták. A helyi Oskar Nedbal Színház 1992-es felújításakor talált régészeti leletek kelta lakhelyre (oppidum) utalnak. Még 1232 előtt *Vítek z Klokoť* alapít itt települést, ezt 1268-ban *II. Přemysl Ottokár* elveszi, ezt a *Vítekek* három év múlva a község felgyűjtásával torolják meg. A terület valószínűleg visszakerül a *Vítek* családhoz, mert a ma Kotnov néven ismert váracskát 1350 után a Hradeciek (szintén *Vítekek*) építették.

A husziták agyag és palánkok segítségével körülkerítették a fennsíkot, kijelölték a nem teljesen szabályos főteret – melyre hamarosan szerény fatemplomot építettek –, a girbe-gurba úthálózatot. A lakosság rohamosan egészült ki a falusi, városi szegényekkel. A huszita városalapítás olyan sikeres volt, hogy *Jan Žižka*, a husziták legendás hadvezére a győztes Soudoměř-i csata után ide vonult vissza seregével. *Žižka* itt-létével Tábor a belső ellentétektől szétszabdalt huszita mozgalom balszárnyának központja lett, maga is kibékíthetetlen ellenségeskedésekkel terhelve. A profi zsoldos katonából népvézérré lett realista *Žižka* nem szenvedhette a megvaló-

A város panorámája: az előtérben Kotnov vára, háttérben a városháza és a plébániatemplom tornya. Rajz: K. Liebscher

(Forrás: Az Osztrák-Magyar Monarchia irásiban és képművészetében. Cseho. I. r. 139. o. Magyar Kir. Államnyomda, Bp., 1894. Zachár Ottó gyűjteményéből)

síthatatlan társadalmi célokért küzdő, fellegjáró pikárdokat, akiket gúnyosan „mezteleneknek” csúfoltak, minthogy mindenfajta ruhát bűnös fényűzésnek tekintettek. Szerintük Ádám és Éva is csak a bűnbeesés után jártak öltözékben.

A pohár akkor telt be, amikor meztelenségük miatt adami-táknak is nevezett pikárdok az állandóan háborúskodó tábori-táknak békevágyukról kezdtek szónokolni, ezen felül deklaráltan nem hittek a két szín alatti áldozásnál Krisztus testének és vérének jelenlétében. Žižka háromszáz ultrát 1421-ben kiűzött Táborból, sőt nemsokára a közeli Přibenicében likvidálta is őket.

De a Táborban maradt népesség radikalizmusa is sok volt Žižkának, mert 1423-ban elhagyja a várost, és Kelet-csehországban új huszita központot alapít. A baloldali huszita erők Lipanynál elszenvedett 1434-es veresége után Táborba húzódott vissza Jan Roháč z Dube, s két évig védte a várost Zsigmond hadai ellen. A polgárság azonban békére és építésre vágyott, és a huszita háborúk utolsó mohikánja számára az elvonulást ajánlották. Ő a kelet-csehországi Sion hegyén folytatta és fejezte be az ellenállást, és végül 1437-ben 52 társával együtt Prágában kivégezték. Roháčot, mint az „urak” rendjének valahai tagját, nemesi ruhában, aranylánccal akasztották fel.

Úgy tűnik, hogy a huszita háborúk elmúltával Tábor igyekezett lázadó múltját mihamarabb elfelejteni. Már 1436-ban egyezséget kötött Zsigmonddal, aki az akkor még roppant kezdetleges településnek élete utolsó évében, 1437-ben királyi városi rangot adományozott. Igazi várossá fejlődése csak ezután kezdődött. 1451-ben Aeneas Silvius Piccolomini – a későbbi II. Pius pápa – még nagyjából fából építettnek írja le Tábor, de a kőből való átépítés gyorsan haladt. Tábor a XVI. század elejére gyönyörű gótikus ékszerré vált, mérnöki kijelölés nélküli utcái, terei azonban megőrizték az akkor már korszerűtlen szerkezetüket.

1492-ben a Tismeniský patak megduzzasztásával (az első völgyzárógát Csehországban) létrehozzák a Jordan tavat,

(Zachár Otó gvíjteményéből)

A tábori főtér régi képeslapon

mely lehetőséget adott víztorony építésére. A XVI. században a leggazdagabb csehországi városok közé emelkedett Tábor fejlődését nemcsak tűzvészek (1532, 1559) hátráltatták, de a büntetés is, amit a század közepén a protestánsok elleni harc adójának megtagadása miatt kapott.

Az 1610-es években városi sörgyár létesült Kotnov várának részleges lebontásával. 1611-ben a város önként megnyitotta kapuit a passzai zsoldosok előtt, akiket II. Rudolf hívott be Csehországba meggyengült pozíciójának megerősítésére. Hősiesebb ellenállást tanúsított viszont a harmincéves háború kezdetén: több mint egy évi körbezárás, éheztetés után 1621. november 2-án adta csak meg magát a császári hadaknak, tisztességes feltételek mellett. Ez a szembenállás azonban sokat rontott a város helyzetén: birtokaitól megfosztották, és 700 ezer kop (1 kop=60 garas), szédítő nagyságú sarcot kellett megfizetnie. Mindezeket túl drága új erődítések építésére kötelezték a várost, a svédek 1648-ban mégis elfoglalták.

A háború után az elszegényedett városban helyre kellett hozni a hadak által okozott károkat. 1664-ben tűzvész pusztított.

Tábori látkép a magasból a főtéri régi városháza tornyával

(Forrás: <https://www.dovolnapano.cesku.cz/jizni-cechy/mesto-tabor.html>)

Főtéri részlet Jan Žižka huszita hadvezér emlékművével

tította, 1744-ben is, a porosz és osztrák katonaság közötti harc miatt. 1770-ben éhínség sújtotta a hosszabb ideje válsággal küszködő várost. Jobb idők csak a XVIII–XIX. század fordulóján köszöntöttek Táborra, mely 1750 óta kraj-központ, és 1754 óta új utak kötötték össze Prágával és Linzzel. Sok földszintes házat átépítettek emeletesre, új hivatali épületek jöttek létre.

Sajnos, minthogy 1805-től megszűnt a városerődítések stratégiai szerepe, a bástyák és bástyaközök területét megvehették a polgárok, és így minden tiltakozás ellenére megkezdődött a kapuk, bástyák, falak bontása. Csupán a század végén kezdődött a történelmi értékek védelme, a főbb műemlékek rekonstrukciója.

1871-től vasút köti össze Prágával és České Budějovicével, 1903-ban Csehország első elektromos vasútja létesül Tábor és Bechyně között. A közlekedési csomóponttá vált város népessége a XX. század elejére elérte a 20 ezres lélekszámot. Sokat fejlődött iskolaügyben, 1862-ben alapították kizárólagosan cseh nyelvű gimnáziumát, 1866-ban megnyílt kitűnő mezőgazdasági főiskolája.

A város történelmi magja 1961 óta műemléki védelem alatt áll. Az 1989-es fordulat óta folyamatosan óriási léptekben javul az épületek állaga. Vélhetőleg a házak jó részét reprivatizálták, és a régi-új tulajdonosok mindent megtesznek ingatlanuk szebbé, lakhatóbbá tételéért.

Tábor mindig büszke volt huszita múltjára. A főtéren – a reneszánsz díszkút közelében – Žižka-szobor áll 1877 óta (Husz János emlékműve a vasútállomás előtti téren 1928 óta), a volt Városháza épületében huszita múzeum működik, alatta a várost átszövő pincerendszer a helyi és idegen látogatóknak mind a huszita öntudatról szólnak.

Szeptember közepén minden évben „Tábori Napok” néven jó hangulatú rendezvény-sorozattal csalogatják a közönséget: felvonulás történelmi jelmezekben, középkori vásár, nemzetközi folklór-műsor. Ez utóbbiakban többször vettek részt barátaink: a Tükrös együttes, a Sűvöltő együttes, valamint *Szokolay „Dongó” Balázs* és *Végh Andor*. Egyesületünk is jelen volt Táborban: e sorok írójának fotóival, majd *Gyulai Líviusz* grafikáival.

A meghívások kedves tábori barátainktól, a „Pouličníci” (utcai színjátszók) együttestől érkeztek, akik viszont a mi budapesti Bohemia Bálunkon 1995 óta rendszeresen fellépnek, de most már más magyarországi helyszínekre is hívják városi folklór műsorukat.

Táborban a főtéren van a legtöbb látnivaló: a gótikus vá-

Adatok:

Tábor település Csehországban
(Tábori járás, Dél-csehországi kerület).
Népesség: 34 453 fő (2018) (Wikipedia)

Útvonal:

Budapest–Humpolec–Tábor

Látnivalók:

Városháza, labirintus, dékáni templom

rosháza és a dékáni templom, a reneszánsz díszkút, oromzatos, sgraffitós régi házak (pl. a 6., 7. sz. alatti „Matrika”, azaz anyakönyvi hivatal). A főtéri huszita múzeumon kívül a Klokotská utcában a 114. sz. alatt is, de a városkapuig haladva a kotnovi várban is láthatunk helytörténelmi kiállítást. Innen a bechyněi kaputól csupán negyedórás séta Klokoty, az 1701–1704-ig épült neves barokk búcsújáráhely.

Visszatérve az óvárosba, érdemes a kisebb tereket és környéküket bejárni: a Mikuláš z Husí téren látható a volt ágostonrendi kolostor (most bíróság) és templom, szép kilátás nyílik a belvárost övező parkra; a Tržní náměstí (Piac tér) egészen a város szélén helyezkedik el, sokadalmak idején szabadtéri színpad, óceh vásár, remek kilátás a 16 méter vízmagasságot összegyűjtő Jordán-tóra. A Žižka utcán tovább haladva útba esik a szépen restaurált régi víztorony. A közlekedési csomópont Křižíkovo náměstí-től érdemes elszélni a „9. května” utcán a pályaudvar felé. Ez az újváros XIX. század végi főutcája, üzletekkel, éttermekkel, hotelekkel.

A helyi hírességek közül a magyarok számára is érdekes, hogy élete utolsó éveit itt töltötte *Božena Němcová* férje, *Josef Němec*, akit itt is temettek el, és a város szülötte volt a táborigényes színésznő névadója, *Oskar Nedbal* zeneszerző.

Megjelent: Bohemia, 2007. július XV. évf. 1–2. szám, 22–23. o.

Az ún. bechyně-i városkapu délnyugati irányból

Telč

Tündérszép kisvárosunk – Prága és Český Krumlov társaságában – 1992-ben felkerült az UNESCO „világörökség”-listájára. Nem érdemtelenül...

A főtér csipkefinomságú oromzatai, a lábasházak sok száz méter hosszú sora, a halastavak vizében tükröződő város-sziluett a XVII. század óta változatlan, eredeti berendezésű gótikus-reneszánsz kastélya többször is visszacsalogtja a szépségre fogékony turistát.

Emlékeink szerint Telč az „átkos” évtizedek alatt is kirírt a számtalan figyelemre méltó cseh kisváros közül. Sajátos történelme okán Telč házai karcsúak, törékenyek, hiányzik belőlük a középkori épületek megszokott robusztussága. A ropant alapos és szakszerű cseh műemlékvédelem már 1951-ben fokozott gondjaiba vette városunkat. Valószínűleg ezért látunk Telčen megszámlálhatatlan mennyiségű vonóvasat, melyekkel a gyengécske építészeti elemeket fogják össze, és talán emiatt láthattuk a városkát nem a legjobb minőségben, de többször frissen kipingálva.

Amilyen bőséges dicséretet érdemelnek a város látnivalói, annyira szegényesek a múltjára, főként a keletkezésére vonatkozó adatok. A legrégebbi időkre vonatkozik néhány legenda és oklevél, de a helytörténészek szerint a legendák nem igazak, az oklevelek pedig hamisítványok. Annyi biztosan állítható, hogy a mai Telčnek és környékének területe a XII. század végén az uralkodó birtokában volt. Ezt tanúsítja a XIII. század eleji, a város legrégebbi építményének tartott „Szentlélek-torony”, mely a körülötte elterülő „zeměpanský dvůr” (a király megbízottjának udvara) központjában védel-

mi és örökös funkciót is ellátott. Az udvar kereskedelmi utak (délmorva/délcseh, illetve Ausztria/Csehország) metszéspontjában feküdt, ezért kereskedelmi csomópontként is működött.

Az 1300-as évek első harmadában *Luxemburgi János* kétszer is elzalogosította az udvart és a környékbeli falvakat, 1335-ban *Luxemburgi Károly* morva örgróf (a későbbi *IV. Károly* német-római császár) visszaváltotta a birtokot, melyet *János* 1339-ben a magyar–morva határon lévő Bánóvért elcserélt a hradecki *Vitkovokkal*. Ámbár nekik a közeli Jindřichův Hradecben volt a székhelyük, új szerzeményükben egy új város alapításának lehetőségét látták. A vidéken átfolyó Telč patak duzzasztásaival létrehozta két halastavat, amelyek közötti terület alkalmas lett városalapításra.

Az új település a már említett „zeměpanský dvůr” körül, illetve túlnyomólag attól északnyugatra épült fel. A nem nagy területen egy főtér és néhány utcácska fért el, nem egészen száz telket lehetett kialakítani rajta. A hely szűkösége miatt a telkek keskenyek, de mélyek voltak. Az egyemeletes házak fából épültek.

1354-ben a hradeciek két ágra bomlanak, így Telčtet megöröklő *Menhart* számára létfontosságú volt immár saját gazdaságának méltó székhelyet építeni. Ennek eléréséhez a kiterjedt birtokrendszer összes jövedelmét beveti a város gyors fejlesztésére, beleértve a városfalakat is. Telč 1356-ban már város, pecsétje van, sőt a városfalakról is esik említés. A főtér szűkebb északnyugati végénél – a városfalon belül – a birtokos gótikus, síkvidéki várat épített. (Ez a séma megfelelt a családi ősmintának, Jindřichův Hradecnek, ahol a város ura szintén a városon belül építette meg székhelyét.) A vár

Telč, látkép a főtérre, előtérben a Jézus szíve jezsuita szemináriumi templom tornyai

(Fotó: © Zdeněk Thoma)

Adatok:

Telč város Csehországban
(Jihlavai járás, Vysočina-i kerület).
Népesség: 5313 fő (2018) (Wikipedia)

Megközelítés:

Budapest–Bécs–Hollabrunn–Znojmo–Telč

Látnivalók:

Főtér, Szentlélek-torony, kastély, Na hrázi utcai látkép

mellett épült fel az új Szent Jakab-plébániatemplom a tér csücskében.

1386-ban az egész város leégett, az újjáépítéskor a faházak helyett stabilabb és tűzbiztosabb kőépületeket emeltek. A XIV. század végi Telč kiépítettsége ellenére sem mutatott a jelenlegihez hasonlóan felemelő látványt. A házsorok előtt még nem álltak a megcsodált, vékony oszlopokra támaszkodó árkádok, az egyemeletes, magas padlású épületeknek egyszerű fegyelmezett gótikus homlokzatuk volt. Árok választotta el a várost a vártól, mely egy kisméretű hegyi vár képét adta síkvidéken. Érdekessége, hogy 1437-ben itt szállt meg Prágából Bécsbe menet *Luxemburgi Zsigmond*. (Következő állomáshelyén, Znojmóban érte a halál.) Nem úszta meg az 1386-os tűzvészt az egyhajós, fafödémés Szent Jakab-templom sem. Újjáépítését kéthajós formában, boltíves fedéssel tervezték, a kivitelezés azonban még az 1440-es években is tartott. 1445-ben pápai engedéllyel a templom előtt mozgó oltár segítségével lehetett misét tartani.

Telč a XVI. század elején már jól működő kisváros volt, különféle iparokkal, sörfőzéssel, vásárokkal. 90–92 ház állt a városban, melyhez külvárosként hozzátartozott a Staré Město nevű falu, mely eredetileg a város őse volt. Többször átépített temploma XIII. századi eredetű lehet.

Városunk virágkora az 1500-as évek közepétől kezdődik. A város tulajdonosa *Zacharias z Hradce* volt, akit az 1550-es évek elején itáliai útnán elbűvölt az olasz reneszánsz. Miután házassága révén anyagi lehetőségei megjavultak, nagy elánnal fogott székvárosa és rezidenciája korszerűsítéséhez. Saját lakhelyének – a várnak – bővítését, átépítését első fázisban *Leopold Estreicher* irányította, a másodikban *Antonio Ericer*, aki Jindřichův Hradecben, Prágában is tevékenykedett. A kastély végső, mai arculatának kialakítását *Baldassar Maggio z Arognán* tulajdonítja, csupán abból következtetve, hogy az egyébként Slavonicében működő mester 1577–1580-ban ott nem vett fel tiszteletdíjat.

Mialatt a zord gótikus vár lakályos reneszánsz kastéllyá változott, a város házai is új ruhákba öltöztek. Egyik forrás szerint a Slavonicében dolgozó olasz építőmunkások felfigyeltek a Telč átépítésében rejlő lehetőségekre és nagy számban vásárolták fel a telči házakat. Az olasz mesterek az épületeket a tér felé megtoldották egységesen egy kisszobányi szélességgel, a toldás földszintjén azonos magasságú boltíves árkádokat alakítottak ki. A házak homlokzatai a padlást teljes magasságban eltakaró szép reneszánsz oromzatot kaptak, melyek némelyikét a következő évszázadokban barokk, klasszicizáló stílusban átépítették. A homlokzatok súlyát legtöbbször hihetetlen karcsú kőoszlopok tartják, melyeken néhol a díszítés jelzi a tulajdonos foglalkozását. Egyedülálló módon a szomszédos házak telekhatárain közös a tartó oszlop.

A hradeai urak családja 1604-ben kihalt, birtokaik házasság révén a *Slavata* családéi lettek. Birtoklásuk idején tele-

pedtek le Telčben a jezsuiták, iskolájuk és kéttornyú templomuk a Szent Jakab-templom szomszédságában található. Ily módon a XVII. század végére kialakult Telč ma is látható világörökségi része. 1691-től *Lichtenštejn z Kastelkornů*, 1796-tól 1945-ig a *Podstatský z Lichtenštejnů* család volt a hradeai birtokok tulajdonosa (*II. József* a városok földesúri birtoklását megszüntette.)

Már a középkorban sem tette lehetővé helyigényes iparok üzését Telč sűrű beépítettsége, a házak kicsiny volta. Ennek köszönhetően a későbbi évszázadokban fellendült ipari tevékenység kizárólag a külvárosokra korlátozódott, a belső terület megtartotta a reneszánsz–barokk arculatát.

Nem okozott károkat a II. világháború sem. Csehország területén kb. két hétig tartottak a harcok, a német ellenállás csekély volt. A városi legenda szerint *Leopold*, a telči kastély utolsó tulajdonosa 1945. május 8-án éppen az első falatot akarta villájára venni, amikor a lakáj tisztelettel, de határozottan közölte, hogy az oroszok két kilométerre vannak a kastélytól. *Leopold* erre letette az evőeszközöket, a kastély kulcsosomóját átadta a plébánosnak, beült a járó motorral várakozó automobilba és elhajtattott... nyugatra. Mind a város, mind a kastély rombolás és rablás nélkül megúsza.

Ha Telčre eljutunk, a városnéző program adja magát. Legnagyobb élmény a főtér látványa. A csipkés oromzatok és hosszú, íves, egybefüggő árkádsora felejthetetlen. A tér délnyugati sarka irányában feltűnik egy 49 m magas román stílusú torony: ez a város legrégebbi építménye, a Szentlélek-torony. Látogatható, s érdemes a lépcsősort megmászni: az egész város, sőt a környéke is remekül látható és fotózható. A toronyhoz épített későgótikus templom az evangélikus cseh testvéreké, nem látogatható.

Ha a turistának van ideje, a közeli „Nagy Kapu” alatt áthaladva érdemes elsétálni a Na hrázi utcáig (itt van az Ulický és a Staroměstský rybník közötti gát), melyről az Ulický rybník víztükrében látható a város varázslatos sziluettje. Nepomuki Szent János szobra jelzi, hogy itt kezdődik a „kockaköves út”, melynek mentén számtalan barokk szobor kíséri el bennünket egészen a Staré Město nevezetű külváros Istenanya-templomáig. Kastélykedvelőknek javasolt a gótikus–reneszánsz komplexum megtekintése. A már ismertetett értékes későgótikus–reneszánsz bővítésen, átépítésen kívül, amely látványos belsőket (gyémánt-boltozatok, művészi stukkók, kazettás mennyezetek stb.), külsőket, kastélykertet és parkot hoztak létre. Elsőrangú a kastély gyűjteménye is. Elsősorban a tulajdonosok történelmileg kialakult berendezéseit említhetjük. Láthatunk tematikus kiállításokat is, mint *Jan Zrzavý* festőművész galériáját, vagy a környék (Vysočina) helytörténeti múzeumát.

Végül még egy „piros pont” kisvárosunknak. Bár lakossága csupán 6000 fő, vendéglátása figyelemre méltó. Telčre egész nap javasolt. Parkolója buszok számára is tágas, kulturált, közel van a főtérhez. El kell haladnunk az urasági gazdasági udvar bejárata előtt, mely udvar a világháború után termelőszövetkezeti központ, a rendszerváltás után mezőgazdasági iskolaként működött. Jelenleg hotelek, éttermek és egy múzeum láthatók a területen. Kisvártatva már át is mehetünk a város „Alsó Kapuján”, és néhány lépés után elakad a lélegzetünk a főtér láttán...

Megjelent: Bohemia, 2020. április–2021. március, XXVIII. évf. 1–4. szám, 23–24. o.

Třebíč

A Brünnből České Budějovicébe vezető út egyharmadánál fekvő morva kisváros nem tartozott a legmagasabbra értékelt műemlékvárosok közé. Kimaradt nemcsak az 1970-es évekbeli 35-ös keretből, hanem az újabb, általában 50 várost tartalmazó jegyzékből

is. Ezért meglepetés erejével hatott Prága, Kutná Hora, Český Krumlov, Telč városközpontjai, Holašovice faluközpontja, Kroměříž, Litomyšl, Lednice, Valtice kastélyai, Zelená Hora temetője, Olomouc Szentháromság-émlékműve, Brünn Tugendhat-villája után 2003-ban a városka zsidónegyedének és az átmeneti stílusú Szent Prokop-székesegyházának felvétele az UNESCO-világörökség listájára.

Meg kell hagyni, nem váratlanul jutottak erre a nagy tisztségre, a valaha bencés kolostortemplom a csehországi templomépítés egyik ékköve, az egykori zsidóváros pedig a leginkább érintetlen a csehországiak között.

A kisváros története 1101-ben kezdődik. A Jihlava folyó ez időben még lakatlan, sűrű erdős területen folyt keresztül, talán épp ezért tűnt alkalmasnak *Oldřich* brünni és *Vitold* znojmoi morva részfejedelmek számára bencés kolostor létesítésére. A birtok éppen kettejük területének határán volt, közel a cseh fejedelemséghez. A bencések betelepítésétől a terület

benépesítését, a földművelés, az iparok meghonosítását várták itteni birtokaikon. 1104-ben szentelték fel a templomot. Talán az Olmütz melletti Klášterní Hradiskóból jött ide *Cumo* apát a szerzeteseivel. Így kezdett működni Morvaország harmadik kolostora.

A környéken a szerzetesrendhez tartozó falvak jöttek létre, hamarosan vásártartási jogra tettek szert. A vásározás alkalmával megjelentek a zsidó kereskedők a kolostor vonzáskörzetében és letelepedtek a folyó bal partján, a ma Zámotínak nevezett területen.

A XII. század végén a morva részfejedelemségek megszűntek, de az alapító nélkül maradt kolostor az 1220-as év környékén hozzálátott az addig ideiglenes, talán faépületek helyett igazi kőépítmények felhúzásához. Rajna menti kőművesek kezdték az építkezést, ami megszakításokkal 1260 körül fejeződött be.

Világszépére sikeredett templomukkal ellentétben a szerzetesrend gazdasági ügyei nem mentek jól. Már a XIV. század közepén jelentkeztek a pénzügyi nehézségek, és miközben egyes meggazdagodott szerzetesek a pápai udvartól egyéni kiváltságokat tudtak vásárolni, a kolostor eladósodott. Birtokait részben elzálogosítani, részben eladni kényszerült.

Tovább romlott a helyzet a huszita háborúk alatt: magát a

A Szent Prokop-bazilika főhajója

(Forrás: <https://www.turistika.cz/mista/trebic-historicky-sred-mesta/>)

A város látképe, középen a Szent Prokop-bazilika tömege

kolostort újabb kölcsönökből szinte erőddé alakították, így a huszita támadásokat hárítani tudták, de az adósságokból már soha nem tudtak kikeveredni, s a kolostor a század végére zálogként teljes mértékben Zdeněk z Šternberka kezelésébe került. „Dobzse” László – aki már 1470-től Csehország királya volt – és Corvin Mátyás 1486-os jihlavai egyezsége alapján Mátyásnak, majd annak halála után Ulászlónak kellett volna a kolostor adósságát megváltani. Ez nem történt meg, sőt a zálogjog átkerült a Šternberkekhez, akik azt eladták a Pernštejnneknek, ők a 98 éves adósságot kifizették. 1556-ban a Pernštejnnek – minthogy a kolostorban hosszú ideje sem apát, sem szerzetes nem volt – elintézték a zálogjog örökölhetőségét. Ezután rögtön eladták a kolostort és birtokait az Osovskýaknak, akik elkezdtek a kolostor kastéllá váló átépítését. Később a tulajdonjog a Žerotínokra, majd 1628-ban a Valdštejnre szállt, akik az 1945-ös elkonfiskálásig voltak a birtok urai.

A kolostor mellett lassan település kezdett fejlődni. Az átkelő környéke hamar betelt, így a zsidók-lakta baloldallal szemben jött létre a nagyméretű főtér, körülötte az új város. A kimérője – lokátora – feltehetően Heřman, akit Martin apát az 1277-es oklevelében említett. Třebíč ez évtől „městečko”, azaz kisváros rangjára emelkedett. A település így még önkormányzat és védművek híján szigorúan az apátságához tartozott, alávetett jobbágyváros („poddanské město”) volt.

Ígazi várossá fejlődéséhez 1335-ben kapott lehetőséget, amikor Károly morva örgróf – a későbbi IV. Károly – a znojmoi városjogokat adományozta Třebíčnek. Így már városfalat építhetett, városkapui a brünni, jihlavai, bécsi elnevezést kapták.

A város erősítéseire néhány évtized után nagy terheléspróbák vártak. Az 1420-ban zajló huszita háborúban a város Zsigmond pártján állt, 1424-ben mégis elfoglalták a husziták,

egy év múlva Zsigmond kezére jutott, 1430-ban Prokop Holy visszafoglalta.

Még nagyobb csatározásokra került sor 1468-ban, amikor Corvin Mátyás és Pogyebrád György háborújában Třebíč volt Viktorinnak, Pogyebrád fiának a támaszpontja, s ezt felszámolandó Mátyás elfoglalta és feldúlta a várost és a kolostort. Ezután a kolostor működése csaknem megszűnt, a romos épületben tengődő utolsó szerzeteseket 1527-ben Arkleb Černošský z Boskovic üzte el.

Kézműves ipara révén a harcok elülte után rommá vált város 1475-től magához tért és felvirágzott. A harmincéves háború előtti években a Žerotínok támogató tevékenysége folytán a Cseh testvérek jelentős szerephez jutottak a városban. Jejkov külvárosban kápolnájuk, kórházuk, temetőjük volt. A háború utáni rekatolizációban új szerzetesrend jelent meg a városban, a kapucinusok. Templomuk éppen a rommá vált „Cseh testvérek”-kápolna helyén épült.

Gazdasági hanyatlás következett. Rontották a helyzetet az 1740-es évek porosz-osztrák háborúi: a lakosságot többször megsarcolták a bevonuló porosz seregek. Évszázadig viszálykodtak a trebíci polgárok a Valdštejnekkel a városjogok visszaszerzéséért. A manufaktúrális, főként a bőripar fellendülése a XVIII. század végén kezdődött. Jókora készleteit 1805–1806-ban Napóleon itt átvonuló serege teljesen elrekkvirálta.

Tűzvész rombolta a várost 1821-ben és 1822-ben. Ötszáz ház pusztult el, de a város a kedvező gazdasági légkörben hamar túljutott a katasztrófán. További lökést adtak az ipar fejlődésének a polgári fejlődést segítő 1848-as változások. A város túlnötte a falakat, melyeket a XIX. század közepe után csaknem teljesen lebontottak.

1850-ben a körzeti bíróság, 1855-ben a körzeti hejtman hivatala telepedett le a városban. 1895-ben jött létre a vasúti

összeköttetés Brünnel és Jihlavával. Mindezek következtében az 1800-as évek második felében már a kapitalista nagyipar fejlődött lendületesen: megjelent a bútortipar (*J. Vaněk*), a gépgyártás (*F. Wallig, L. Benz* és társa) és a cipőipar (*Budíšovský*). 1903-ban nagy gazdasági kiállítást rendeztek a városban.

Az 1850-es évektől kezdődik a városigazgatásban a cseh többség felülkerekedése a kisebbségben lévő, de gazdaságilag fajsúlyosabb németek felett. 1871-ben megnyílt az első cseh gimnázium (leghíresebb diákja *Vítězslav Nezval* költő volt), a század végén a cseh munkásmozgalom is hallatott magáról.

A XX. században Třebíč járásközpontként fejlődött tovább. A II. világháború után a helyi fejlesztések munkaerő-szükségletén túl a közelben felépített és üzembe helyezett Dukovany atomerőmű építőinek és dolgozóinak egy része is a történelmi Třebíčben telepedett le. A XVIII. század első felének 3000-es lakossága napjainkra 40 ezerre növekedett.

Az eddig leírtakból már kitűnhetett, mit érdemes és kell megtekinteni a morva kisvárosban. Sétánkon elsőként látogassuk meg a két világorökséget. Ha a Komenský térről indulva átmegyünk a névtelen hídon (Třebíčben egyik hídnak sincs neve) a folyó bal partjára, jobb kéz felől rögtön beléphetünk a világorökséghez tartozó zsidóvárosba.

Festői, különböző földszintes vagy emeletes házacskák, girbegurba, változó szélességű utcácskák. Úgy tűnik, hogy az itteni iparosok – főként a bőrösök – a sok vizet kívánó és sok kosszal-mocsokkal, büzzel járó munkájuk miatt az utcát olyan szélesre hagyták, amennyi hely szükséges volt. A házak az utóbbi években rohamtempóban csinosodnak, több előtt luxusautó áll: a valahai gettó divatba jött, a házakat jómódú emberek megvásárolják. Két zsinagóga közül a „Régi”, ma evangélikus imaház, az „Új” vagy másképpen „Hátsó” 1997 óta látogatható. Gettőbeli barangolásunk végén a Hrádek nevű utcácska felvezet minket a zsidótemetőbe, mely szintén a világorökség része. A temető – héberül „bejt kvarot” – a mai helyén kb. 1600 óta található, korábban közvetlenül a bencés kolostor mellett helyezkedett el. A II. világháború óta ide nem temettek senkit, minthogy a városból elhurcolt 281 zsidó közül csak tízen tértek vissza (köztük csupán két férfi), de a visszatértek is elhagyták a várost. A gettóban a XIX. század elején laktak a legtöbben – 1170-en – 1848-tól azonban, amikor a gettóból szabadon elköltözhettek, rohamosan csökkent az ott-lakók száma, helyüket szegényebb munkás-elemek foglalták el.

Zegzugos utcákon kell a temetőből visszajutnunk a 9. kvét-

Třebíci városkép a Jihlava folyóról régi képeslapon

(Zachár, Otró gyűjteményéből)

Adatok:
Třebíč város Csehországban
(Třebíč járás, Vysočina-i kerület).
Népesség: 35 853 fő (2018) (Wikipedia)
Útvonal:
Budapest–Brno–Kyvka–Rosice–
Náměšť nad Oslavou–Třebíč
Látnivalók:
Szent Prokop-templom, zsidóváros

na útra, ahonnan a szintén világorökséghez tartozó Szent Prokop-templom és kastély-komplexum bejárata nyílik. Még a különösen szép és óriási cseh templomok látásán edződött utazót is meglepi a látvány. A székesegyház méretei sem mindennapiak – 75 m hosszú –, és a román/gót átmeneti stílus még robusztusabbá teszi. A közelben bányászott lilás színű gránitból faragott kváderkövekből épített vakolatlan falak látványa kiváltképp lenyűgöző. Bizonyos helyeken láthatók ugyan középkori freskómaradványok, de úgy tűnik, hogy az épület egésze soha nem volt bevakolva.

Külön figyelmet érdemel az altemplom, amely a terep lejtőssége folytán valójában a föld színe fölött van, kis kerek ablakocskáin besüt a nap. A templomhoz épült hajdan a bencés kolostor – később kastély – ma a Nyugat-morva Múzeum, szintén megérdemli látogatásunkat. Betlehem-kiállítása a XIX. századi helyi mestereknek állít emléket (*Jan Musil, Eduard Klaus, Antonín Čeluda*), érdekes még a vltavin/mol-davit ásványokat bemutató gyűjteményük is.

A városban kevés jelet láthatunk a középkorból. Városfalak, kapuk már 150 éve nem kerítik a várost. Megmaradt emlék a folyó baloldalán, a zsidóváros melletti dombon a Hrádek (váracska) romos, de még álló bástyája. Monumentálisabb azonban az óváros szélén a Szent Márton-templom tornya, mely eredetileg a Bécsi kapu őrtornya volt, de mint-hogy a templomot 1716-ban a toronyra bővítették, így azt meghagyták. Óralapja 5,74 m. Az óvárostól keletre, az Ot-márova utcában tekinthető meg a kapucinus kolostor és temp-lom a XVII. századból.

Třebíč főtere a legnagyobbak közé tartozik Csehországban. A telkek és házak hosszúak és keskenyek, közülük kettő jelentős műemlék: a tér északi részén a sgraffitós „fekete ház” (*Jan Rább* építette 1619–1637 között), valamint az ugyancsak sgraffitós „festett ház”, amely az 1500-as évek végén készült *Francesco Galligarden* velencei kereskedő számára.

Jihlava felé autóbusszozva évtizedek óta csábítja az utast egy hangulatos szélmalom látványa, mely 1836-tól cserző-anyagnak való tölgyfakérget örölt. A „bársonyos forradalom” óta az addig benne volt lakásokat felszámolták, és a szélmalom rendbehozták – ideális volna kicsi vendéglő számára –, mégis üresen áll. Kár.

Az elmondottak igazolják, hogy Třebíchet érdemes meglátogatni. Bár a Szent Márton-templomon tábla hirdeti, hogy *Mátyás* felégette a várost és a kolostort, nem kell félni magyarságunk miatt. Kellemes város, sörözővel, étteremmel jól ellátva, forró nyári napon felüdülést nyújthat a folyó bal partján az 1934-ben kialakított és nemrég felújított szabadtéri strand.

Megjelent: Bohemia, 2006. december, XIV. évf. 1–4. szám, 30–31. o.

Třeboň

Kisvárosunk a víztúrázóink kedvence. Egyhuzamban megtéve a Budapest–Bécs–Horn–Neunagelberg utat a nagyszámú és nagyon szomjas társaság kikényszeríti a megállást az első, sörrel jól ellátott cseh kisvárosban.

Ez a kisváros Třeboň, amely nemcsak a sörözők, éttermek sokaságával csalogat, de a középkorias jellegénél fogva sok látványosságot is nyújt látogatóinak.

Třeboň Dél-Csehország egyik ékköve. Eredeti német neve – Wittingau – arra utal, hogy a terület, mint Dél-Csehország jórésze a távoli XIII. században, a *Vítkov* család tulajdonában volt. Ezen a mezőgazdasági művelésre kevésbé alkalmas vizes, mocsaras, tőzeglápos, ritkás erdős tájon a *Vítkovok* landštejni ága létesített egyszerű urasági, gazdasági udvart, mellette hamarosan kialakult a település.

Az 1200-as évek végén már plébániatemploma, egyszerű várerődítése van. A *Landštejnek* apránként lemondanak a třeboňi uradalomról és településről, 1366-ban a teljes birtok a rokon *Rožmberkek* kezére kerül. Ez a mindig kreatív főúri család azonnal Třeboň fejlesztésébe kezd. *Jan Očko z Vlašimi* érsek hozzájárulásával azonnal egy augusztinus kolostor építésébe fognak, a teljes kolostor, különleges kéthajós templomával együtt már 1384-ben készen van, a rend alapító uraitól kiterjedt birtokokat kap.

A település is fejlődésnek indul, gazdagodik. 1379-ben városi rangot nyer, igaz, csak „poddanské město” (jobbágyváros) lehet, mivel földesura van. A *Rožmberkek* azonban megértő urak voltak, városaiknak csaknem annyi jogot biztosítottak, mint ezidőben a „szabad királyi városok” kaptak az uralkodótól.

IV. Károly korlátozott sószállítási jogot ad a városnak, a XIV. század végén a város bekerített része teljesen be van építve, sőt a déli oldalon már külvárosa is van szegénykórházzal, sok tucat mester működik, köztük sörfőzők és halasmesterek.

A környék – sok vízfolyásával, jó vízmegtartó képességgel, nagyjából sík felszínével – alkalmas mesterséges halastavak létesítésére, s ezt a tulajdonságát a XIII. század eleje óta fokozódó mértékben ki is használták. *IV. Károly* szinte tudományos alaposágú határozatban rendelte el e lehetőségek kihasználását. A következő évszázadokban a třeboňi uradalom új folyóágak ásásával, a terep célirányos rendezésével többszörösére növelte a haltenyésztés kapacitását. Érdekes, hogy a kezdeti időkben a halastavaknál „vetésforgót” alkalmaztak, azaz a felnőtt halak lehalászása után nem töltötték fel vízzel, hanem hagyták kiszáradni, egy évig pihenni, sőt be is vetették, így a feltöltéskor a halak sok táplálékhoz jutottak.

Az 1420–30-as huszita időkben a város ura politikai állásfoglalásának megfelelően Třeboň nem adott teret a közeli táborítáknak, akik a várost többször, de hiába ostromolták.

Nem kedvelték a *Rožmberkek Pogyebrád Györgyöt* sem: az ellene létrehozott „strakonicei egyesülés” tagjai a frissen átépített třeboňi váracskában találkoztak.

A XV. század második felében tovább gazdagodik a város. Céhek alakulnak, Szent Jakab napjától hétnapos vásárra kap engedélyt, a szállítható só mennyiségét is növelik. Emelte

A főtér lábasházai

Třeboň fontosságát, hogy 1493-tól haláláig (1505) itt élt a gazdaság vezetéséről lemondott *Vok z Rožmberka*, aki a haltenyésztés fejlesztésére két elismert szakember mellett egy csaknem tizenéves vadászt – *Štěpán Netolickýt* – is megbízott. S a fiatalember az 1500-as évek elejére merész fejlesztővé válik. A „Zlatá stoka” (arany folyás) ásott csatornával összeköti a Lužnice és a Nežárka folyókat, ezáltal több új halastavat lehetett létesíteni.

1513-ban községi sörgyárat helyeznek üzembe, búzasört is főzhetnek. A XVI. század elején egy családi viszály miatt csaknem szétesik a *Rožmberk* birodalom. 1523-ban a család gyermektelen feje, *IV. Petr z Rožmberka* házas unokafivérei helyett a papi hivatású, így hivatalból gyermektelen *Janra* hagyja a vagyont. Ennek halála után – egy 1482-es családi szerződés folytán a *Rožmítalok*, illetve a *Švamberkek* örökölték volna a vagyont, de az unokafiverek ráveszik *Jant*, hogy a leginkább rátermett fivért, *Jindřichet* bízva meg a birtok kezelésével, aki azonnal elkezdte a harcot a leendő örökösök ellen. A helyzetet a mohácsi csata oldotta meg, ugyanis a döntésképtelen *Jagello Lajos* helyett trónra lépő *Habsburg Ferdinánd* megengedte, hogy a *Rožmberkek* tekintélyes summákkal megválthassák saját birtokukat.

1551-ben a 16 éves *Vilém* veszi át a megmentett családi birtokok igazgatását. Tíz év múlva az addigi krumlovi várnagyot, *Jakub z Krčínát* bízva meg a teljes birtok-rendszer igazgatásával. Ő lesz a „regent”, a kormányzó. Emlékét Třeboňban életnagyságú szobor és a „Regent” sörmárka őrzi.

A jószágkormányzó meg is érdemli a város utólagos elismerését, hisz nagyon sokat köszönhet neki. Nemcsak a váracska nagyvonalú reneszánsz kastéllá építését és az urasági sörgyár létesítését, hanem azt is, hogy az 1562-es nagy tűzvész után az elpusztult, részben faépítésű épületeket mindenütt kőépítményekkel pótolták. A telkek beosztását, a „mázhauszok” alapvető szerkezetét megtartották, de a város reneszánsz külsőt vett fel. Új városházát építettek.

1574-ben befejeződik a város déli részén megcsodálható Svét (Világ) elnevezésű halastó építése. Létesítéséhez át kellett helyezni a korábban itt felépült külvárost, kórházat és templomot a brlícei országút mellé. A tó gátja a városfalak közelébe került, a létrejött vízfelszín a város fölé magasodik, ezért a lakosok féltek a víz kiöntésétől és tiltakoztak. Ezért *Jakub* mester a „Nevděk” (köszönetlen) elnevezést akarta a

(Forrás: https://www.tripadvisor.com/Attraction_Review-g277812-d2645706-Reviews-Marian_Columb_Trebon_South_Bohemian_Region_Bohemia.html)

Adatok:

Třeboň település Csehországban
(Jindřichův Hradec-i járás, Dél-csehországi kerület).
Népesség: 8265 fő (2018) (Wikipedia)

Útvonal:

Budapest–Bécs–Horn–Neunagelberg/Halánky–Třeboň

Látnivalók:

kastély, kastélypark, Svatý Jiljí-templom,
városkapuk, sörgyár

tónak adni. A „rybník” létesítésén kívül *Krčíní Jakab* áthelyeztette a Zlatá stoka árkát, és az új mesterséges árokkal (Nová řeka – új folyó) kötötte össze a Lužnicét és a Nežárkát. Ezek eredményeképpen megépíthette Dél-Csehország legnagyobb halastavát, a Rožmberket, mely fénykorában 15 km² volt (ma kisebb, az idők folyamán néhány halastó megszűnt, vagy nagyságát redukálták.)

1592-ben a kétszer nősült, mégis gyermektelen *Vilém* halála után a konokul agglegény *Petr Vok* nemcsak a birtok igazgatását veszi át, hanem 1602-ben Třeboňba tette át a *Rožmberkek* központját, minthogy az óriási adósság miatt az eddigi fészket, Český Krumlovot el kellett adnia *II. Rudolf*-nak. A költözés a kastély újabb bővítését és átépítését jelentette: könyvtárat és levéltárat kellett építeni. Emiatt megszüntették a főtér nyugati végén lévő brlícei kaput, helyette a kolostor mellett megnyitották az új „budějovicei” kaput. A várossal való egyezség alapján a két kapu közti városfal felhasználásával egy hosszú földszinti helyiségsort építettek a levéltárnak, az emeleti „hosszú folyosó” pedig összekötötte a kastélyt a kolostortemplommal.

1611-ben meghalt *Petr Vok*, utód hiányában a *Švamberkek* kezére jutott nemcsak a *Rožmberkek* vagyona, de az óriási adósság is, ami 42 millió garast tett ki. A birtok *Petr Švamberké* lett, aki azonban a harmincéves háború elején részt

Třeboň, szökőkút a várkastély udvarán

(Fotó: © Zdeněk Thoma)

vett a rendi ellenállásban, így a családot teljes birtokelkobzás sújtotta. Třeboň a fehérhegyi csata (1620) után még 26 hónapon át védtek a császáriak ellen, végül a védőket kielehették. Az ostromlók a lakosságot nem bántották, de sok kárt okoztak a halastavak lecsapolásával. Élelmiszer híján ugyanis csak így a könnyen megszerezhető halzsákmánnyal tudtak a zsoldosok is életben maradni.

A třeboňi uradalom a császáré lett, aki rokonának, *III. Ferdinánd*nak adta zálogba. 1647-ben a friss tulajdonost új birtokára *Schwarzenberg Adolf* udvari ember kísérte, aki 1660-ban kölcsönei és szolgálatai fejében megkapta a třeboňi birtokot. (A későbbi szupermágnásnak ez volt az első dél-csehországi birtoka.) Třeboň új tulajdonosa is továbbfejlesztette a kastélyt, a városi fegyverraktár helyén urasági sörgyárat létesített.

A harmincéves háború pusztításai óriási emberhiányt okoztak a gazdaságban. A többször visszatérő járványok, majd az 1740-es évek osztrák–porosz háborúi fokozták a nehézségeket. A földesurak majorságaiba nem jutott elég robotos jobbágy, ezért a hiányt a robotos napok számának növelésével igyekeztek pótolni. *Mária Terézia* csillapító rendeleteit nem tartották be, így 1775-ben jobbágyfelkelések törtek ki, melyek elfojtására katonaságot vezényeltek ki. A szomszéd falvakban megbúvó „főkolomposok” elfogását a parancsnokság nagymennyiségű sörrel jutalmazta.

1780-ban a főtéren, a reneszánsz díszkút közelében Szűz Mária-oszlopot állítanak. Alig egy év múlva a templomtorony javítása közben tűz üt ki, 68 ház ég le, s az újjáépítés már a szokottnál egyszerűbb módon történik. 1785-ben *II. József* rendeletére az augusztinus kolostor tevékenységét megszüntetik, később iskolák foglalják el az épületeket. A század végén a városháza udvarán redutát építenek, ahol színházi előadásokat is tartanak. 1832-ben ugyanitt színház épült, amelyben 1844-ben fellépett a legendás *Matěj Kopecský* vándorbábos.

A XIX. század második felében az iparosításnak kellett volna következnie. A *Schwarzenberg*ek azonban nem támogatták új munkahelyek létesítését, féltették a nagygazdaságaik működéséhez szükséges bőséges és olcsó munkaerőt. Így 1868-ban megakadályozták, hogy a város közelében teherelosztó pályaudvar létesüljön.

Ezekben az évtizedekben a város sokat veszített középkori vonásából. A lábasházak árkádjait általában befalazták, a városerődítés nagy részét lebontották, a két városfal közötti térséget többnyire beépítették. Az oromzatos homlokzatokat sok esetben olasz típusú, azaz az utcavonallal párhuzamos tetőtérre cserélték. A város középkorias jellegét a II. világháború után igyekeztek megerősíteni. Már 1949-ben védett városi műemlék-rezervációvá nyilvánították az eredeti lábasházaz vagy oromzatos kialakítást. Tovább csinosodott Třeboň a rendszerváltozás után, hiszen a házak döntő többségét reprivatizálták, és a visszakapott épületekben tucatszámra nyíltak a panziók, éttermek, üzletek. Třeboň ma a turisták szempontjából nagyon hangulatos város. Az osztrák határ közelsége, a stílusos vendéglők kellemes árai, a főtéren gyakori sokadalom – kürtös kalács, mézbor (medovina) és egyéb földi jók csábításával biztositja az állandó városnéző sereget, de biztosra veszem, hogy az ott lakók is élvezhetik tartják.

Megjelent: Bohemia, 2009. április–2010. március, XVII. évf. 1–4. szám, 16–17. o.

Týn nad Vltavou

Týn nad Vltavou látvány dolgában nem versenyezhet Český Krumlovval, Telčessel, Litomyšllel és tucatnyi más szép cseh kisvárossal. Týnt mindenekelőtt története teszi érdekessé, mely maga a cseh történelem sűrítve. Minden háborúban többször is átvonultak rajta a hadak, égetve, fosztogatva. A szerencsétlen, hősiés týni nép, mely alig lehetett a maga ura, számtalanszor buzgólkodott a városka újjáépítésén, vagy a városjog kiváltásához szükséges tekintélyes summa előteremtésén.

Ez a különleges sors Týn különleges földrajzi fekvésével függ össze. Itt ősidők óta átkelő volt a folyón (kb. a mai vasbeton híd helyén), közel és távol az egyetlen. Így hát Týn a népek országútjára került: Nürnbergtől Bécsbe tartva az utazónak útba kellett ejtenie a týni gázlót.

Bizonyára az átkelő védelmére jött létre a védett település (Týn körülkerített helyet jelent), melyre fontossága miatt a 973-ban alapított prágai püspökség néhány évtizeden belül rátette a kezét, és szabályszerű központot épített ki a helyen. A hídon vámot szedtek – a legfontosabb áru a só volt –, az átutazó kereskedők ellátásából megéltek a lakosok. Az évezred első 250 évében a mai Staré město területén dimbesdombos terep, girbegurba utcácskákkal, keskeny folyóparti sávval – ez volt Týn nad Vltavou. Az 1068-ban alapított Szent Katalin-temploma után 1251-ben kezdték építeni a Szent Kristóf-templomot, ami a Nové město alapítását jelenti a Staré město melletti lankás emelkedőn, négyszögletes főterrel, rendezettebb utcahálózatával. A XIII. század végén gátat építettek malmok hajtására, ami megemelte a vízszintet, és az előtött gázló pótlására fahidat építettek, a mai vashíd elődjét. A híd mellett a folyó túlsó (bal) partján jött létre a harmadik városrész, a Malá strana. Fontossága ellenére Týn nem lett virágzó középkori város: az átkelések, vámolások haszna a prágai érsek erszényébe vándorolt, a királyok inkább a szabad királyi városok jogait erősítették (Písek, České Budějovice, Vodňany). Egy 1379-es összeírás jól mutatja a városka társadalmi összetételét: legtöbb a korcsmáros (44), 8 pék, 6–6 hentes jutott az 1300 főnyi lakosságra, mely nemzetiségét tekintve alapvetően cseh. A nevek alapján 12 család lehet német, egy család zsidó.

Ez a félig alávetett, félig szabad városi lét 1415-ig tartott, amikor *Konrád* prágai érsek anyagi szorultságában elzálogosította az egész týni gazdaságot 2000 kopa meisseni garasért (1 kopa=60 db) *Jan ze Sobětic*nek. 1432-ben *Zsigmond* a huszitákkal szemben állva Týn és környéke érseki birtokait *Oldřich Rožmberk*nek adományozta a katolikus erők segítése végett. 1461-ben *Pogyebrád Görgy* az 1452-ben kölcsönként 1438 magyar aranyforint fejében *Jan ze Soutic*nek elzálogosította a týni birtokot. A *Jagellók*, valamint 1526 után a *Habsburg* uralkodók is érvényesnek tekintették a zálogszerződést, mely ily módon 140 évig meghatározta a környék tulajdonjogát.

A Habsburg uralom fellendülést hozott a város életében. A csehországi sóbeszerzést ugyanis Passauból átirányították az osztrák sókamara bányáiba, a szállítmányok szárazföldön České Budějovicébe, innen vízi úton Týnbe jutottak, ahol sóhivatal, sóház épült. 1601-ben a kamarai bíróság döntése alapján 30 000 kopa meisseni garassal kártalanították az utol-

só zálogbirtokost. De a prágai érsek nem kapta vissza valahai birtokait, mert a királyi kamara a városnak ajánlotta fel a birtok (27 jobbágyfalut beleértve) örökberletét 52 000 meisseni garasért. A szerződés létrejött, sőt 1609-ben kellő ajándékokkal a týniek rávették *II. Rudolf* császárt a királyi város jogainak megadására.

Az 1618-ban kitört harmincéves háború mérhetetlen szenvedést hozott a városra. Stratégiailag fontos elhelyezkedés miatt mind a cseh protestáns hadak, mind a katolikus erők többször elfoglalták. 1621-ben a császár visszajuttatta a prágai érseknek a várost, mely így minden privilégiumát elvesztette. Csupán 1623-ban 14-szer égették fel a várost, majd császári csapatok és a svédek okoztak nagy pusztítást.

A háború elültével Týnt is erősen rekatolizálták. A korábbi évtizedekben itt nagyon erős volt a cseh testvérek szervezete. Utolsó tanítójuk a németalföldi *Jan Gajus* volt, akinek *Jana* lánya *Komenský (Comenius)* harmadik felesége lett a lengyelországi, toruni számkivettségében. Az elpusztult lakosságot cseh, német, olasz és zsidó bevándoroltakkal pótolták. A század végén felépült az érseki kastély (ma múzeum), 1708-ban az új, meglévő Solnice (sóház). Ez időtől fogva a Moldva medrének karbantartása, gátak építése lehetővé tette a só és más anyagok tutajon való szállítását Prágába. Néhány évtizednyi fejlődés után a *Mária Terézia* korabeli háborúk alatt franciák, osztrákok, poroszok bírták váltakozva a várost, sőt 1744-ben csata is volt a Koloděje nad Lužnicí–Bechyně útelágazásnál. A közeli réten tüzérségi gyakorlótér létesült, ahol 1743 nyarán – *Mária Terézia* látogatására várva – egy óriási robbanás 43 embert megölt. (Ma barokk emlékmű utal az eseményre.) Az uralkodónő 12 napig tartózkodott

A cseh oroslán sószállító hordóval, a régi sóház falán

(Fotó: © Zachár Ottó)

A týni óváros a Moldva folyó felől

a városban, és kívánságára a týniek barokk stílusban kibővítették a főtéren álló Szent Jakab-templomot. A XVIII. század végére a város hivatalos nyelve a német lett, annak ellenére, hogy a lakosság döntően cseh nemzetiségű volt.

A napóleoni háborúk alatt újabb hadak vonultak át a városra. Az 1831. év nagy csapás volt a város gazdaságára, mert ettől kezdve a Prága felé szállítandó só nem rakták ki a týni sóházba, hanem vízi úton vitték tovább. Az 1848–49-es események megszüntették a város és a lakosság jobbágyi függőségét a prágai érsekségtől, Týn körzeti központ lett, de gazdasági helyzete tovább romlott. A városban működött hadi műhelyek megszűntek, a helyőrség 1860-ban eltávozott, sokan munka nélkül maradtak. Súlyosan esett latba, hogy a vasút akkor is, később is csaknem elkerülte a várost, Týn soha nem jutott fővonalhoz. A gazdasági pangás miatt a lakosság száma nem nőtt, sőt elindult Amerikába a kivándorlók első csoportja. Az első világháborúig két téglagyár létesítése méltó említésre.

A XIX. század második fele a nemzeti öntudatra ébredés jegyében telik. Színjászó csoport, kórus jön létre, 1871-ben emléktáblát helyeznek el a város legnevezetesebb szülöttjének, *Anton Puchmajer*nek, a nemzet ébresztőjének szülőházán. 1892-ben *Komenský* születésének 300. évfordulóját miniszteri tiltás ellenére megünnepelték. A század végén kezd működni a kaszinó és a Sokol egyesület.

Az első világháború éveiben elárasztják a várost a galíciai menekültek, tovább fokozva az amúgy is nagy ínséget. Száz týni család kap fekete keretes értesítést a férj vagy a fiú harc-téri haláláról.

Nem javultak a város gazdasági viszonyai a független Csehszlovákiában sem. Csekély pozitívum volt mintegy 400, később 800 fős katonaság elhelyezése a Malá strana-i új kaszárnyában. A német megszállás második napján a katonák elvonultak. Megkezdődött a város elnémetesítése. A *Heydrich* elleni merénylet után három nappal bírósági ítélet nélkül kivégeztek öt týni lakost, a körzeti hivatalt áthelyezték České Budějovicébe. A világháborút lezáró 1945. május 10-i katonai felvonulás Týn nad Vltavou főterén valószínűleg az egyetlen volt a világon, ahol magyar katonák felvonulhattak a győztesek oldalán. (Sok magyar katona vett részt a csehekkel a városkörnyéki partizánharcokban. A szomszédos

Koloděje nad Lužnicí határában díszsírhelyen nyugszik két magyar katona, akiket a németek végeztek ki.)

A város háború utáni története nem bonyolult. 1948–1960-ban ismét körzeti központ, de ez sem elég a gazdasági növekedéshez. Két, néhány száz főt foglalkoztató új vállalat mégis létrejön. Nagyobb jelentőségű döntés volt az 1970-es évek végén az atomerőmű létesítése a közeli Temelín mellett: az építők munkásszállásai Týnben épültek föl, s ezzel kapcsolatban egyéb fejlesztés is történt a városban.

Az elmondottak alátámasztják feltételezésemet, hogy az évszázadok alatt szívóssá és keménnyé kellett válnia az itteni – túlélő – népnek. Talán erre mutat az első benyomásom a városról: 1981-ben – Týnről mit sem tudva – megdöbbenett a város látképében a makacsul összeboruló hangsúlyos tetők látványa. Azóta hiszem, hogy ez valóban kifejez valamit a város polgárainak lelkiségéből.

Az elmúlt 15 év alatt sokszor voltam Týn nad Vltavouban. Tanúsíthatom, hogy mind a városka, mind a lakossága kedves és szeretetreméltó. A Staré město rézsútosan futó lankás utcáinak kicsi házai olyanok, mint a mesében. Egyszer bizonyára felkapott, panziós rendszerrel működő üdülterület lesz, ha a közeli Temelín 155 méterre magasodó hűtőtornyai nem riasztják el a vendégeket. Érdemes végignézni a volt érseki palotában kialakított múzeumot. A módszeres helytörténeti anyagon kívül az ég ajándékáról, a vltavín (moldavit) nevű féldrágakövekről látható kiállítás, a felső emeletet az atomenergetikának, a temelíni atomerőműnek szentelték. Týn a csupaszív helytörténészek és muzeológusok városa: *Josef Sakar*, *Bedřich Karásek*, *František Tesár* nevét kell említenem a már eltávozottak közül.

Aztán vannak jó kiskocsmák. Remélem, hogy megismer-nének a sokszor meglátogatott Arany hajóban, a Zámecká-ban, de a Na růžkuban biztosan. Ez utóbbiban igazán jó társaság szokott összeverődni a hétvégeken: jó zenészek, képzőművészek, ismert színészek, énekesek, rendezők folytatnak itt késhegyre menő vitákat.

Végül néhány kedves jó barát a týni emberek közül, akiket az évek alatt megismertem és akiknek segítőkészségére mindig lehet számítani: a híres könyvész *Hodný* család, melynek már harmadik nemzedéke dolgozik a szakmában, *Marie Rychlíková-Bílá*, aki vagy másfél évtizedig, a vállalkozói éra beköszöntéig volt a múzeum igazgatója, *Vilda Šafránek*, a Na růžku régi-új tulajdonosa, aki egy ízben mulhatatlan érdemeket szerzett azzal, hogy társaságunknak kora reggel kinyitotta „műintézetét” és megosztotta híres utopeneceinek receptjét is.

Kedves Týn, kedves týniek, legyetek boldogok!

Megjelent: Bohemia, 1996. október, IV. évf. 3-4. szám, 8–9. o.

Adatok:

Týn nad Vltavou település Csehországban
(České Budějovice-i járás, Dél-csehországi kerület).
Népesség: 7960 fő (2020. január 1.) (Wikipedia)

Útvonal:

Budapest–České Budějovice vagy Jindřichův Hradec
vagy Tábor–Týn nad Vltavou

Látnivalók:

Múzeum, Szent Jakab-templom, Kálvária,
Sóház (Solnice)

Uherské Hradiště

Észak-Morvaországba mindig Nyitrán keresztül utazunk, mert ily módon – Csehországba lépve – útba ejtjük a három „magyar” nevű városka valamelyikét.

Itt, a hajdani magyar–morva határtól 15–20 km-re találhatók ugyanis Uherský Brod (Magyar rév), Uherský Ostroh (Magyar szirt), valamint városunk, Uherské Hradiště (Magyar vár).

Elnevezésüket indokoltan látjuk, ha tudjuk, hogy oklevéllel bizonyítottan *Könyves Kálmán* uralkodása (1095–1116) idején a magyar föld még a Morva–Olšava folyókig terjedt, így mindhárom település helye pontosan a határra esett.

Hármuk közül talán Uherské Hradiště érdemli meg leginkább városnézésünket útközben. Valójában napokat is tölthetnénk itt, mert a városban rengeteg a látni- és nézni való. Egyrészt a „Staré Město” (Óváros) városrészben a IX. századi Nagymorva Birodalom látványos és látogathatóvá tett emlékeit tárták fel az 1960-as években, másrészt Uherské Hradiště az ún. „Slovácko” országrész központja, melynek kultúráját számtalan helyszínen mutatják be az érdeklődő közönségnek. Az említett morva–szlovák vidék lakói ugyanis erősen „szlovákosak”, mind beszédjüket, mind viseletüket, mind népzenejüket, temperamentumukat illetően: a slováckói karakter bemutatására gazdag városi múzeum, valamint egy egész park, a Smetana-kert szolgál. (Az Osztrák-Magyar Monarchia idejében a magyar szakirodalom a morva–szlovákokat egyszerűen tótnak nevezte.)

Ha mindezen múzeumi specialításokra nem futja rövid időnkéből, a város bebarangolása kihagyhatatlan. Már a várostérkép futólagos áttanulmányozásakor feltűnik, hogy a helységnek furcsa módon két főtere van, és a régi városháza a főtereket összekötő utcának pontosan a közepén áll. Honnan ered ez a jószerint egyedülálló városrendezői megoldás?

A feleletet a történelem adja meg.

A várost *II. Přemysl Ottokár* alapította 1267-ben, a Morva folyónak akkor még – a XVII. század végéig – létező szigetén, a magyarok folytonosan ismétlődő támadásainak elhárítására. Az új település két régebbi közé ékelődött be: északon a már említett Staré Město – amelyet akkor még Velehradnak hívtak – határolta, délen is csaknem összeért Kunovicével.

A városi könyvtár oldalsó fala 2007-ben

(Fotó: © Zachár Ottó)

Adatok:

Uherské Hradiště város Csehországban (Uherské Hradiště i járás, Zlíni kerület, történelmi Dél-Morvaország).

Népesség: 25 205 fő (2018) (Wikipedia)

Útvonal:

Budapest–Komárom–Nyitra–Vágújhely–Mijava–Uherský Ostroh–Uherské Hradiště

Látnivalók:

Xavéri Szent Ferenc-templom,
Gyümölcsoltó Boldogasszony-templom,
Masaryk tér, Mariánské náměstí

Mint hogy az új város lakóit a két említett településről tobozították, mindkét csoport kapott egy-egy főteret: a kunoviceiek a délebbi elhelyezkedésű – ma Masarykról elnevezett – teret, a Staré Město-ból jöttek az északi, Mariánské náměstít népesítették be, a városházát pedig testvériesen, a két tértől azonos távolságban építették fel.

Mivel a megalapított új város a velehradi apátság területén jött létre, először a Nový Velehrad nevet kapta. A XIII–XIV. század fordulóján már Hradištěnek nevezik, 1497-től pedig Uherské Hradiště. Új nevének megszerzésében valószínűleg *Corvin Mátyás* is segített, aki az 1470-es években többször sikertelenül ostromolta a várost. Mégis az 1479-es olmtüzi egyezség után békésen birtokába került településsel igen lovagiasan viselkedett: a mindenkori cseh király iránti hűségért városcímerrel és a piros pecsét engedélyezésével jutalmazta meg őket.

A kezdetben csak széles árokkal és cölöpfallal megerősített város már 1315-ben *Csák Máté*, 1334-ben *Róbert Károly* ostromát szenvedte. A huszita háborúk alatt már a XIV. század közepén kiépített kövédművek segítségével tartott ki *Zsigmond* és a katolicizmus hűségén. 1432-ben magyar hadak verik vissza a huszitákat a város falai alatt. Számtalan kiváltságot kapott az évszázadok alatt az uralkodójához hű település. *Zsigmond* uralkodása (1387–1437) alatt elnyerte a só szabad raktározási, valamint a városon átszállított só utáni vám jogát. Utószülött *László* a zsidók adójával, *Pogyebrád György* 12 évi adó elengedésével jutalmazta őket, és megengedte fél mérföldes körzetben minden kupectól vám szedését. (A jó hragyistyáni polgárok erre megvették a környező falvakat, így szélesítve ki vámszedésük hatósugarát.)

Corvin Mátyás elleni sikeres védekezésük jutalmául az addig önálló Staré Město tulajdonjogát is megkapták. *Jagello Ulászló* a vámszedő jogosítványukat egy mérföldre kizselyesítette, elengedte ezen felül az összes adójukat, helyette csupán évente egy kardot kellett ajándékozni a királynak 31 dukát értékben.

A XVI. században a város a csehtestvér hitre tért, a ferenceseket távozásra kényszerítették. *Bocskai István* 1605-ös sikertelen ostroma után, a fehérhegyi csatát (1620) követően *Buquoi* örgróf harc nélkül jutott a falakon belülre, ezután *Dietrichstein* kardinális és *Kulišek* plébános vezetésével rögtön megkezdődött az ellenreformáció.

A császári erőktől ezután sem *Bethlen Gábor* 1621-es, sem

Uherské Hradiště, a Xavéri Szent Ferenc-templom és a jezsuita rend kolostora a mai Masaryk téren

a svédok 1643-as ostroma nem volt képes visszavenni Hradištět. 1643-ban Kroměřížből (Kremsier) jezsuiták telepedtek le. Ők 1773-ig, a rend feloszlatásáig maradtak.

Földbástyás külső védőművekkel vették körül a települést a harmincéves háború után, melyeket aztán eléggé elhanyagoltak, így 1742-ben porosz katonák bakancsai tapodták a várost. A külső, barokk védőrendszert 1778-ban, a belső, középkori falrendszert az 1840-es években bontották le. Mindazonáltal a háború néhányszor még meglátogatta a települést: 1805-ben francia katonák élvezték Uherské Hradiště kényszerű vendégszeretétét, a II. világháború alatt pedig nagy károkat szenvedett.

A szokásos kisiparos-kiskereskedő gazdaság mellett inkább közoktatási-közigazgatási hatáskörökkel emelkedett ki környezetéből a monarchia időszakában: német és 1884-től cseh gimnázium, számtalan általános iskola, óvodák, több helyi lap és számtalan kerületi hatáskörű igazságszolgáltatási, pénzügyi, közigazgatási szervezet működött itt.

*A Mariánské náměstí
egy 1905-ben Magyarországra küldött képeslapon*

A hivatalnokváros jelleg csak a II. világháború után változott meg. Jelentős üzemek – konzervipar, gépipar – telepedtek le, a lakosságszám megnőtt. Hasonlóan a többi cseh kisvároshoz, 1989 után Uherské Hradiště is sokat szépült. Bár alaprajza teljesen megfelel a középkori kiépítésnek, műemlékjellege nem olyan szembetűnő, mint szerencsésebb sors társaié. Az eklektikus, sokszor modern homlokzatok mögött gyakorta középkori épületek rejtőznek.

Természetesen kisvárosunk kellemes a turisták számára: jó információs központ, jó éttermek, szép, rendezett főterek várják őket feltucatnyi szoborral, szökőkúttal, virágokkal. Van mit nézni: a Masaryk-téren a Xavéri Szent Ferenc-templom dominál, körülötte a jezsuita rend kolostora. A kolostor hátsó frontjáról közelíthető meg a lehangulatossabb része, a Klášterní vinárna – Kolostor borozó – mennyei hosszúságú dongaboltozatos étterme.

Elhaladva a tér XVIII. századi delfines szökőkútja mellett, a Prostřední ulice közepén találjuk meg a tornyos régi városházát, amely – mint már tudjuk – pontosan azonos távolságra van a kunovicei és velehradi telepések főtereitől (az emeleten jó étterem). Az utcán tovább sétálva eljutunk a Mariánské náměstíre. Északkeleti végében található az 1362-ben alapított városi kórház és a Szent Erzsébet-kápolnája. Mellette látjuk a XV. század első felében épült ferences kolostort, alapítója – Jan Filipec, Corvin Mátyás kancellárja – a kolostor Gyümölcsoltó Boldogasszony-templomában nyugszik. A kolostor háta mögötti néhai zsinagóga ma könyvtárként szolgál.

A városból kifelé a Palacký-téren elhaladunk Szent Sebestyén barokk kápolnácskája előtt, melyet 1715-ben a pestisjárvány elmúltával a császári helyőrség emelt a védőszent iránti hálából. Ha a Všešrdova utcából utolsó pillantást vetünk a belvárosra, két egymás mögött elhelyezkedő tér különleges látványával búcsúzhatunk Uherské Hradištětől.

Megjelent: Bohemia, 2007. december, XV. évf. 3–4., 22–23. o.

Vyšší Brod

Bár a sorozatunkban most terítékre kerülő település nem tartozik a 29 deklarált cseh műemlékváros sorába, gazdag történelmi múlttal és egy országos jelentőségű műemlék-együttessel dicsekedhet. Mielőtt azonban ezeket ismertetném, sokkal prózaibb vonatkozású kötődésünket említeném. Vízitúrázóinkról van szó.

Szegények, az ikszedik Moldva-túrájukra igyekeznek a tűző napsütésben, de a végtelen osztrák autóutakon igazán semmi lehetőség a rekkenő hőség-okozta kiszáradás megakadályozására. Linz után kicsit jobb a helyzet, mindig megállít minket egy Zwettl am Grossrodl nevű kisváros tündéri főtereckéje.

Szétszéledve az egymás mellett lévő négy kisvendéglőben, gyorsan megállapítjuk, hogy ez mégsem az igazi: sehol a knédli, s a sör hatszoros áron sem valódi. A határállomás cseh oldalán tovább javulnak a viszonyok, de a megváltás csak az első cseh település főterén következik be: itt már lehet kényelmesen lazítani, s átadhatjuk magunkat a megérdemelt, áhított helybéli élvezeteknek. Ez a cseh kisváros Vyšší Brod. Erre az enyhet nyújtó szerepre már évszázadokkal ezelőtt szert tehetett, hiszen mind a cseh, mind a német neve – Hohenfurt – mutatja, hogy gázlóról, tehát átkelőhelyről van szó, mégpedig a Linzet Rožmberkkel és Český Krumlovval összekötő úton.

Az erdővel, hegyekkel körülvett városka, minthogy Dél-

Vyšší Brod látványossága a XIII. században alapított cisztercita kolostor

(Fotó: © Zachár Otví)

Vyšší Brod a Moldva folyó felől, K. Liebscher rajza

Csehország aránylag későn népesedett be, nem tartozik a legősibb települések közé. Mindazonáltal 1259-ben már említették plébániatemplomát, temetőjét, német iskoláját.

Ugyanabban az évben alapította Dél-Csehország legnagyobb földesura – Petr Vok Rožmberk – a helység büszkeségét képező cisztercita kolostort, a legenda szerint hálából, amiért egy angyal a Moldva hullámaiból nehéz vértetben, lovastól kimentette.

Az igazi ok nyilvánvalóan az volt, hogy a ciszterciták kitűnő kolonizátorok, munkaszervezők voltak, így a frissen betelepített táj kellő gazdasági hasznot nyújtott az alapító Rožmberk családnak.

Vyšší Brod 1528-ban nyerte el a városi rangot Jan Rožmberk jóvoltából, aki új pecsétet és városi címet kölcsönzött az új rang mellé.

A következő évszázadokban a település bizonyos közigazgatási, gazdasági súlyra tett szert. Ezt a fontosságát megtartotta, sőt fokozta is az 1848-as események után, amikor a jobbágyrendszer megszüntetésével a kolostor gazdasági tevékenysége erősen lehangolt.

Fénykorukban a ciszterciták 20 438 hektáron gazdálkodtak, hét birtokon 10 800 ember dolgozott a földeken. (A kolostor épületében sörfőzdét, malmot, fűrésztelepet, fürdőt és kórházat működtettek.) Érdekes, hogy a kiesett jövedelmek pótlására a város 1866-ig fizette a kolostornak a tizedet.

Fellendülést hozott a város gazdasági életében a XIX. század hetvenes éveiben felvirágzó fakereskedelem, azaz a fa-úsztatás tutajokkal nemcsak belföldre, hanem a közeli Schwarzenberg-csatorna segítségével Ausztriába is. A régmúlt idők tutajozására emlékezik a városka lakossága minden év július első szombatján, amikor a nézőket a legképtelenebb úszóalkalmatosságok felvonultatásával hökkentik meg a résztvevők.

A II. világháború utáni évtizedek a városka lassú halódását okozták. Az osztrák határ közelsége a „vasfüggöny” miatt paradox módon hátrányt jelentett előny helyett.

A „bársonyos forradalom” és a „vasfüggöny” lebontása az idegenforgalom fellendülését, a vendéglátás, az üzleti tevékenység pezsdülését hozta. Különösen az osztrák szomszédok ugranak át hétvégeken egy jó ebédre, sörözésre. Persze nemcsak a Vzlet szálloda rántott pisztrángjáért és egyéb ingyencégekért érdemes idelátogatni. Az érdeklődő, befogadó szellemű turista egész nap elbolyonghat a városka látivalói között. Vegyük sorra őket!

Először is a már említett, szépen felújított cisztercita kolostor-együttest, annak templomát, benne a világhírű Vyšší Brod-i mester Madonnáját, a káptalantermet. A magyarok számára érdekesség, hogy Zrínyi Miklós, a szigetvári hős fia, Zrínyi János itt nyugszik egy szépen faragott vörösmárvány-síremlék alatt. Anyja Rožmberk lány volt, és a fiúörökös nélkül maradt, hajdan dúsgazdag család benne látta a hatalom, a gazdagság továbbvivőjét. Ő azonban nemcsak agglégényként és gyermektelenül hunyt el 1612-ben, hanem szegényen is, hiszen az utolsó Rožmberk fiú – Petr Vok – 1611-es halálakor a tizedországnyi birtokot óriási adósságok terhelték, s pár év alatt az egész idegen kezekbe jutott.

A kolostor gazdag, rokokó díszítésű könyvtárában hetven-ezer kötet található.

A kolostor volt gazdasági épületében postamúzeum működik, amelynek különösen a régebbi időkből származó anyaga nagyon színes és látványos.

Ha a kolostor-látogatással végeztünk, elhaladva az 1371-ben felszentelt – ma bábszínházként működő – Szent József-kápolna mellett, kezdjük a sétát a főtérre a temető és az ott lévő Szent Bertalan-templom felé. A temetőbejárat előtt még szemrevételezhetjük az 1525-ben épült kicsiny, ma iskolai célra használt régi városházát, és máris bent vagyunk Vyšší Brod csendes, ódon hangulatú temetőjében, ahol a régi sírok mind német, az újabbak viszont mind cseh feliratúak. Ez is tanúskodik a II. világháborút követő szinte teljes „lakosságcsere-től”.

Semmiképpen ne mulasszuk el meglátogatni a Moldva közeli, romantikus szakaszát, az Ördögfalat. Igaz, Smetana heroiikus, sziklaromboló Moldvájának itt már nyoma sincs. A folyó ezen a környéken nyolc kilométernyi szakaszon nem is létezik, hiszen a közeli vízerőmű turbináihoz csöveken vezetik a vizet. A turistaútról bátran leereszkeszhetünk a meredek, gránitgörgeteges, pokolbéli tájra emlékeztető hegyoldalon a csaknem száraz mederig, ahol a Moldva hajdan zúgó habjai helyett sekély, hideg, ámde kristálytisza állóvízben fürödhetünk a gömbölyűre koptatott, hatalmas bálványkövek között. A nevezetes Ördögfal innen pár perces folyóparti sétával elérhető. A hosszú kőomlásos folyó völgyben az évmilliók pusztításának csak ez a meredek gránitfal tudott ellenállni, melynek repedései azt a képzetet keltik, mintha maga az ördög rakta volna össze gigantikus kőtömbökből.

Ha van még időnk, megnézhetünk néhány közeli szép kisvárost: nyugat felé haladva a Lipnói-tó festői partján fekvő Frýmburkot, északkelet irányában a Moldva partján Rožmberket. Mindkettő megérdemli, hogy a cseh kisvárosok sorozatunkban egyszer helyet kapjanak.

Megjelent: Bohemia, 1997. június, V. évf. 1–2. szám, 8–9. o.

Adatok:

Vyšší Brod település Dél-Csehországban
(Český Krumlov-i járás, Dél-csehországi kerület).
Népesség: 2617 fő (2020. január 1.) (Wikipedia)

Útvonal:

Budapest–České Budějovice vagy
Český Krumlov–Vyšší Brod

Látivalók:

Cisztercita kolostor, Postamúzeum,
Szent Bertalan-templom, temető

Žatec

Žatec óvárosának utcáit járva, vagy akár a város térképét tanulmányozva a helytörténet ismerete nélkül is megállapítható, hogy az egykori szabad királyi város nem úgy keletkezett, ahogy az azonos státusú cseh városok többsége – azaz, hogy a XIII. században

I. Vencel, *II. Přemysl Ottokár*, esetleg *II. Vencel* elrendelte az uralkodó birtokában maradt területen új város létesítését, valamelyik német városi jog alapján, általában a birodalomból behívott tanácsnokok, városi mérnök segítségével.

Ezek a városok többnyire sík vidéken, folyó mellett, szabályosnak mondható alaprajzzal, négyzet alakú főterrel jöttek létre tervezett városvédelemmel, vizesárokokkal (például České Budějovice, Plzeň).

Žatec hosszú fejlődés eredményeként lett 1265-ben szabad királyi város. Már a terep egyszerű szemrevételezésével megállapítható, hogy az Ohře folyó kanyarulatában több tíz méter magasságban fekvő körteformájú sziklafennsík ideális az emberi letelepedésre. A korábbi korszakok leletein felül számtalan, az itt élő szláv lucsánokhoz köthető ásatási eredmény tanúsítja, hogy mind a fennsíkon, mind a körülötte lévő síkabb területeken sokan laktak, sokféle tevékenységet folytattak. Feltűnő a fémolvasztó kemencék, fémmegmunkáló

műhelyek nagy száma. Hosszú ideig élt a kutatókban az a meggyőződés, hogy itt volt a lucsánok törzsfőnöki székhelye, ma azonban a közeli Rubin hegyét tartják a vezéri központnak.

A Přemysl-fejedelmek alatt – a IX. századtól – rohamosan szűnt meg a törzsek önállósága. A lucsánok alávetése 929-ben történt meg, miután *I. Henrik* német király a lucsánok földjén át betört a csehek területeire, s *I. (Szent) Vencel* ezután ellenőrzése alá vonta területüket. A későbbi város északi felében fejedelmi udvar jött létre, faépítésű várral, templommal. A mai óvárost egy nyugat-keleti irányú természetes árok osztotta ketté, északon alakult ki az említett fejedelmi udvar, délen pedig a „podhradí” váralja, ahol a vár kiszolgáló személyzetének lakásait, műhelyeit találhattuk, de települések jöttek létre e fennsík nyugati, déli és keleti oldalán is. A XIV. századig szinte minden épület fából készült, de 1050 körül a fejedelmi várat és a mellette álló templomot kőből átépítették.

A XIII. század közepéig a fennsík kisebb, északi része várossá sűrűsödött, 1265-ben *II. Přemysl Ottokártól* városjogokat kapott, és ezzel nagymértékű fejlődés vette kezdetét. Lebontották és a fennsík északi csücskében már gótikus stílusban újjáépítették a királyi várat, betömték a fennsíkot kettéosztó árkot, az egész fennsíkot városfalakkal kerítették.

A libočani városkapu, acélmetszet, rajzolta Wilhelm Kandler

(Forrás: *Alterthümer Böhmens*, 1850. k., Kober & Markgraf Verlag, Zachár Ottó gyűjteményéből)

Szabad királyi városnak önkormányzat és városháza dukál: a jelenlegi építésére a volt árok déli partján, az új főter északi részén került sor, 1362-ben, eredetileg posztócsarnok céljára. 1383 óta tölti be mai szerepét.

A faépítésű várost az 1380-as években tűzvész pusztítja el, azután egyemeletes kőházakkal építik újjá, a tereket lábasházakkal öveztek. A gótikus kőépítésű város főként a komló termesztéséből és posztógyártásból szépen gazdagodott és nagyságra is jelentőssé vált. 1410-ben már 6000 lakosa volt. Többségét csehek alkották, ezért a céhek és a városi tanács cseh nyelven tárgyalt és adminisztrált. A betelepedett német polgároknak kötelező volt a cseh nyelvet megtanulni.

Žatec öntudatos polgársága bizonyára erősen egyházellenes volt. Szokatlan módon a város bírósága 1412-ben halálra ítelt három klerikust. A huszita háborúk alatt, 1419-ben önálló huszita köztársasággá alakultak, a minorita kolostort lerombolták. A Zsigmond-féle kereszties hadjáratok minden városromját elhárították.

Az 1545–46-os Habsburg-ellenes rendi megmozdulásban a cseh érzelmű városok is részt vettek, amiért a büntetés Žatecet is elérte: királyi bírót ültettek a tanács nyakára, a város kapuit kibontották.

Mindazonáltal a harmincéves háborúig a város gazdasága virágzott: a posztógyártás csökkent, de a komlótermesztés és a kereskedelem jelentősége növekedett. Már 1539-től pecsét igazolja a komló žateci eredetét, ezidőben már exportálják, 400 hektáron termelik, s kedvelt a žateci sör is.

A harmincéves háborúból városunk is sok veszteséggel jött ki. Több ostromot kellett átélnie, sokan emigrálnak, sokakat kényszerítettek a város elhagyására. 1651-ben a lakosság csupán a fele az 1618-asnak. Ráadásul több tűzvész pusztította a várost, így az 1665, 1666, 1681-es években. Minthogy a lakosság többnyire a német államokból pótlódott, a város kezdett elnémetesedni. A városi jegyzőkönyveket 1707-től már

(Fotó: © Zachár Ottó)

A Mária mennybemenetele-templom bejárata a Pap-ka alól (Kněžská brána)

németül vezették, de a lakosság német többsége csak a XIX. század elején alakul ki. Ezidőben kezdik a városfalak, kapuk részleges bontását, mintegy 50 százalékát felszámolták.

A XVIII. századtól ismét fejlődik a település gazdasága. Ennek hajtóereje továbbra is a komló termesztése, szárítása, osztályozása, kereskedelme. Érték szerint a žateci időjárás – kevés eső, mérsékelt meleg, szüret előtti ködös hajnalok – ideális a komlótermesztésre. (Kutatók állítják, hogy évezredekkel ezelőtt vadkomló termelt a vidéken.) Mindezeket túl a XIX. század közepén feltalálták a sör tartósítását, így szállíthatóvá tették, ami által alaposan kibővült a fogyasztók köre, s még több komlóra volt szükség. A németül Saas-nak nevezett városban a volt vár területén még a XVIII–XIX. század fordulóján létrejött városi sörgyár* – nyilvánvalóan itt dolgozhatott *Topán Endre* siedző barátunk sörfőzőmester dédapja –, a régebbi sörgyárból pedig 1807-ben gimnázium lett.

Óriási lökést adott a város gazdaságának a vasúthálózat

Žatec főtere a barokk Szentháromság-oszloppal

(Fotó: © Zachár Ottó)

való csatlakozás, 1871–73 között Žatec vasúti csomóponttá vált. A vasút szerencsés módon az Ohře folyón túli szabad területre került, így oda különböző gyárak települhettek, például az 1898-ban alapított Dreher sörgyár.

A komlóval kapcsolatos cégek azonban a régi, külvárosi telephelyeiken maradtak még több évtizedig. Sokat fejlődött a komlótermesztés és -gyártás technológiája is. 1880-tól alkalmazzák a komlóföldeken a drótkonstruktórt, a középkori padláson való szárítás helyett kamrákat alkalmaztak – a XX. század eleje óta fűtéssel –, 1959 óta pedig futószalagot.

A žateci komló a XIX. században a szó szoros értelmében világhírű lett. 1879-nem például Európán kívül exportálták Amerikába, Brazíliába, Japánba.

A csehszlovák állam megalakulása után a város tovább fejlődött. 1930-ban már 18 100 lakosa volt. 1938 őszén Žatec a Szudétavidékkel együtt a III. Birodalom része lett, a 3200 főnyi cseh lakosság 93 százaléka elköltözött. A II. világháború után 1946. októberig viszont a németeket deportálták, helyüket repatriált csehekkel próbálták betölteni. Sokan érkeztek az ukrajnai Volhyniából, Žatec lett a székhelyük.

1960-ban lefokozták a várost: több évszázadnyi megyeközpontként való működés után járási központtá degradálódott. A következő évben óvárosát műemlék-rezervációvá nyilvánították, ezáltal védetté vált, vagyis a bontásokat és új építéseket így elkerülte. Žatec külvárosai – melyek egyidősek az óvárossal – azonban elszenveték a nagymértékű szanálásokat és a panellakótelepek építését. A szocialista korszak végére a lakosság száma már meghaladta a háború előtti. 1989-ben elkezdték a megmaradt városi védművek felújítását, és azóta rohamtempóban folyik a korábban szokatlanul élettelen, lelakott város élhetővé tétele. Ennek eredményeként Žatec ma már kedvelt turistacélpont, mint az a következőkből kiviláglik.

A busszal, autóval érkező látogatóknak a Kruhové náměstí érdemes kiszállniuk. Itt a közelben mindjárt egy óriási sörshordó hívja fel a figyelmet arra, hogy Žatec a komló és a sör városa. Innen észak felé haladva egyedülálló módon három egymás utáni térben gyönyörködhetünk. Elsőként a náměstí Svobody-ra jutunk ki, mely a románkori település, a „váralja” centruma volt, de miután a városjogok elnyerésével a „váralja” az új város szerves részévé vált, a tér a város főtere lett. Ne tévesszen meg bennünket a tér épületeinek eklektikus kinézete: csaknem mind gótikus eredetű, tipikus középkori kereskedőház, keskeny, mély telek, a ház elején bolt, hátul raktár, lakások az emeleten.

A tér közepén a szokásos barokk Szentháromság-oszlop, a teret a városháza zárja le, melynek 47 méter magas tornya látogatható. Legenda szerint, aki a távolban meg tudja pillantani Hazmburk várát, titkos vágya teljesül. A városházához közeli komlókertecske a komlóünnepségek színhelye.

Ha tovább haladunk északra, átszeljük a városháza mögötti névtelen keresztutcát, mely a Május 5. térhez vezet, és amely a már említett árok betemetésével keletkezett.

A Hoštalka térről hamarosan elérjük a román–gót–barokk–neogót Mária mennybemenetele-plébániatemplomot, mely után következik a harmadik, a Jan Žižka tér, melyet északon a hajdani vár helyén épült sörgyár zár le.

Visszatérve a templomhoz, jobb kéz felől találjuk a két megmaradt városkapu egyikét, s ha ezen áthaladunk, megismerhetjük a város maradék védműveinek leghosszabb, szépen helyreállított szakaszát. A falak mentén menjünk

(Fotó: © Zachár Ottó)

Szentek sora a Mária mennybemenetele-templom előtt

vagy 300 métert délre, ott a Libočanská kapun visszajutunk a főterre, ahonnan a Divadelní utcán visszakanyarodunk a városfalhoz. Itt az ún. huszita bástyában mulatságos kiállításnak lehetünk részesei: a világ legrégebbi sörivója (!) sírjának rekonstrukcióját láthatjuk más egyebek mellett. 2001-ben ugyanis a főtér kövezete alatt egy sokezeréves sírt tártak fel férfi csontvázzal, kb. félliteres cserépkorsó és egy fahordócska maradványaival. Az igazi szenzációt a sír fenekén talált agyaglapocska jelentette, melyen hét karc volt, és ezt azonnal kikiáltották a világ legrégebbi sörálátéjének...

Míndez eltörpül az évezredünkben EU-s pénzből létrehozott, „A komló és a Sör temploma” elnevezésű komplexum mellett, melyet a náměstí Prokopa Velikého több elhagyott ipari műemlékében alakítottak ki. Kilátótorony, komlómúzeum, a komló és a sör temploma, étterem, minisörgyár... mindez együtt.

A sörinyencek paradicsoma minden év szeptemberének első péntekén–szombatján a „Žatecká dočesná” azaz a „Žateci komlószüret” alkalmával következik el. Itt aztán minden van: nemcsak komlóünnepély, sørsátor, lacikonyha, hanem komlóverseny, négy fős csapatok sör-atléikai versenye, sőt a világ legszebb sörhasának kiválasztására is sor kerül.

* *Kiegészítés:* A hosszú, több mint 220 éves múltra visszatekintő, számos kultikus sört megalkotó Žateci Sörgyár 2022 májusa végén befejezte működését. A sörgyár pár éve életre hívott sörmúzeuma továbbra nyitva áll. A bezárással egyidejűleg felújítás kezdődött és 2022 őszén már egy új, kisüzemi sörfőzde telepítése folyt. – *A szerk. Munkácsy Zsolt híre alapján*

Megjelent: Bohemia, 2012. április–2013. március, XX. évf. 1–4. szám, 30–32. o.

Adatok:

Žatec település Csehországban
(Louny-i járás, Ústecký kerület).

Népesség: 19 144 fő (2018) (Wikipedia)

Útvonal:

Budapest–Prága–Louny–Postoloprty–Žatec

Látnivalók:

Mária mennybemenetele-templom, Városháza,
Huszita bástya, A komló és sör temploma

Tartalom

36 cseh kiskváros

Bechyně	7
Broumov	9
Český Krumlov	11
Cheb	14
Děčín	16
Domažlice	18
Hranice	20
Ivančice	22
Jaroměř – Josefov	24
Jindřichův Hradec	26
Kadaň	28
Kroměříž	30
Kyjov	32
Lipnice nad Sázavou	34
Litoměřice	36
Louny	38
Moravský Krumlov	41
Most	43
Náměšť nad Oslavou	45
Nový Jičín	47
Nymburk	49
Police nad Metují	52
Polička	54
Polná	56
Prachatice	58
Protivín	60
Strakonice	63
Štramberk	65
Tábor	67
Telč	70
Třebíč	72
Třeboň	75
Týn nad Vltavou	77
Uherské Hradiště	79
Vyšší Brod	81
Žatec	83

BERNARD

Beer

ČESKÉ PIVO

FOGYASSZA FELELŐSSÉGGEL!

Forgalmazó: Liquid Gold Kft., 1117 Budapest, Hunyadi János út 1. Tel.: 463 0741, E-mail: info@liquidgold.hu